

T. C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SOSYAL POLİTİKA VE SOSYAL HİZMETLER BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÇOCUK KORUMA
UYGULAMALARINDAKİ ROLÜ VE DÜNYADA KURUM
BAKIMINA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

MELİKE BOZTİLKİ

2501120828

TEZ DANIŞMANI
DOÇ. DR. AYŞEGÜL YAKAR ÖNAL

İSTANBUL-2016

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Melike BOZTILKI Numarası : 2501120828

Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : Sosyal Politika ve Sosyal Hizmetler Danışmanı : Doç. Dr. Ayşegül YAKAR ÖNAL

Tez Savunma Tarihi : 03.03.2016 Saati : 11.00

Tez Başlığı : "Sivil Toplum Kuruluşlarının Çocuk Koruma Uygulamalarındaki Rolü ve Dünyada
"Kurumda Çocuk Bakımı"na Güncel Yaklaşımlar"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış,
sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Adalet ALADA		Kabul
2- Doç.Dr. Ayşegül YAKAR ÖNAL		Kabul
3- Doç.Dr. Abdullah KARATAY		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof Dr. Hatice KURTULUŞ AYDAL		
2- Doç.Dr. İ. Galip YOLCUOĞLU		

ÖZ

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ÇOCUK KORUMA UYGULAMALARINDAKİ ROLÜ VE DÜNYADA KURUM BAKIMINA GÜNCEL YAKLAŞIMLAR

MELİKE BOZTİLKİ

Dünyada koruma altına alınan çocuk sayısı arttıkça, koruma altındaki bu çocuklara nasıl bir bakım verilmesi gerektiğiyle ilgili soru da büyümektedir.

Herhangi bir sebeple korunmaya ve bakıma ihtiyacı olan çocuklarla ilgili en yaygın uygulamalardan birisi, kurumda çocuk bakımıdır. Geçmişte –bugüne kıyasla- oldukça az sayıda çocuğa verilen kurumda bakım hizmeti, özellikle iki büyük dünya savaşından sonra daha yaygın şekilde kullanılmaya başlanmış; ironik bir şekilde kullanımı ve (ve bazı ülkelerde kalitesi arttıkça) çocuklar üzerindeki verimliliğine ilişkin güven azalmaya başlamıştır. Kurum bakımı zamanla uygulanması ‘son çare’ olarak düşünülen bir bakım modeli haline gelmiş; bilimsel çalışmalarla ‘çocuk-bakım veren’ ilişkisinin önemi anlaşıldıkça, aile temelli bakım modellerine doğru bir yönelim oluşmuştur. Ancak aile temelli bakım modellerinin pek çok ülkede umulan başarıyı yakalayamaması ve toplumların içinden geçtiği zorlu süreçler (göçler, hastalıklar, savaşlar gibi) sonucu kurumda çocuk bakımı hizmetine olan ihtiyaç var olmaya devam etmiştir. Dolayısıyla yapılan tüm eleştirilere rağmen kurumda çocuk bakımı, dünyanın içinde bulunduğu mevcut durum itibarıyla ‘vazgeçilemez’ olarak tanımlanabilecek bir uygulama durumundadır. Bunun yanında sivil toplum kuruluşlarının kurumda çocuk bakımı konusuna ilgisi de giderek artmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Koruma ve Bakım Uygulamaları, Kurumda Çocuk Bakımı, Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşu

ABSTRACT

THE ROLE OF NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS IN CHILD PROTECTION PRACTICES AND CONTEMPORARY APPROACHES TO RESIDENTIAL CARE IN THE WORLD

MELİKE BOZTILKI

The number of children taken under protection in the world grows, the question on how care should be given to these children is also growing.

One of the most common practices for the protection of children who need care is institutional care. At past, -as compared to today- institutional child care which was given a very small number of children has been widely used after two World Wars. Ironically as its usage and quality has increased, the reliability of it has decreased.

Institutional child care has gradually become a care model whose implementation is considered “the last resort”; besides, the progressive understanding of the significance of scientific studies and the relationship between “child - care taker” has led to a tendency towards family-based care models.

However, the family-based care models can not capture the expected success in many countries. For that reason, institutional care has continued to be a need for children in care. Therefore, besides being hardly criticized, institutional child care can be defined as “indispensable”. In addition to that, non-governmental organizations’ interest in residential child care increases gradually.

Key Words: Child Protection and Child Care Practices, Residential Child Care, Civil Society, Non-Governmental Organization

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın literatür taramalarından oluşan ilk bölümünde, korunmaya ihtiyacı olan çocuk kavramı ve korunma altına alınan çocuklara verilen hizmet modelleri tanıtılacaktır. Bölümde ayrıca, kurum bakımı; tarihi, bugünü, çocuklar üzerinde bıraktığı etkiler ve aldığı eleştiriler, geçirdiği dönüşümler gibi farklı yönleriyle ele alınacaktır. Bu bölümde, dünyada kurum bakımının yoğun olarak uygulandığı bölgelerle, kurum bakımının dezavantajlarını azaltmaya yönelik farklı uygulamalar yapan ülkeler incelenmektedir.

İkinci bölümde; öncelikle sivil toplum kavramı, tarih boyunca kendisine atfedilen farklı anlamlar üzerinden anlaşılmaya çalışılacaktır. Sivil toplum kuruluşlarının, çocuklara verilen kurum bakım hizmetindeki ve genel olarak çocuklara yönelik çalışmalarındaki rolü, dünyada bu alandaki önemli sivil toplum kuruluşu örnekleriyle anlaşılmaya çalışılmaktadır.

Üçüncü bölümde; Türkiye’de kurumda çocuk bakımı alanında faaliyet gösteren farklı sivil toplum kuruluşları; Mutlu Yuva Mutlu Yaşam Derneği, Koruncuk Vakfı ve Şefkat Vakfı Çocuk Köyü incelenmektedir. Bu üç sivil toplum kuruluşunun, mali ve idari yapıları ile çocuklara verdikleri hizmetler hakkında yüz yüze görüşme yoluyla alınan bilgiler verilmekte ve bu bilgiler ışığında, çocuklara sundukları hizmetler değerlendirilmektedir.

Çalışmanın araştırma safhasında, özellikle korunmaya ihtiyacı olan çocukların gelişimsel özellikleri ve kurumda çocuk bakımıyla ilgili geliştirilen modeller hakkında pek çok yerli ve yabancı kaynak taranmıştır. Yapılan literatür taramasında nitelikli ve bilimsel eserlerin kullanımına ve faydalanılan eserlerin, fikirsel çeşitlilik içermesine özen gösterilmiştir.

Bu tezin sonlanma aşamasına kadar gösterdiği sabır ve anlayış için danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ayşegül Önal Yakar’a; tez jürimde yer alma nezaketini gösteren Sayın Prof. Dr. Adalet Alada’ya ve birlikte çalışmaktan da memnuniyet duyduğum Sayın Doç.Dr. Abdullah Karatay’a ve Sayın Doç.Dr. İsmail Barış’a teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, bundan sonra yazdığım her satırda benimle olacak kardeşim Nida’ya, birlikte geçirdiğimiz her gün ve bana öğrettiği her şey için teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	IX
BELGELER LİSTESİ	IX
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
GİRİŞ	1
1. BİRİNCİ BÖLÜM	
KURUM BAKIMI	
1.1. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk	5
1.1.1. Türk Hukuk Sisteminde Çocuk Koruma	6
1.2. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Verilen Farklı Bakım Modelleri	9
1.2.1. Koruyucu Aile.....	9
1.2.2. İnformal Bakım (Akrabalar Yanında Bakım).....	9
1.2.3. Evlat Edinme.....	10
1.2.4. Kurum Bakımı	10
1.3. Çocuklara Yönelik Kurum Bakımının Tarihi	11
1.4. Kurumların Sınıflandırılması	16
1.5. Çocukların Koruma ve Bakım Altına Alınmasında Ülkelere Göre Farklılıklar ile Kurum Bakımının Yorumlanması Arasındaki İlişki.....	18
1.5.1. Doğu Avrupa ve Orta Asya’da Kurum Bakımı	19
1.5.2. Afrika	23
1.5.3. Çin.....	26
1.5.4. İsveç	30
1.5.5. İngiltere.....	33
1.5.6. ABD	37
1.6. Kurum Bakımına Yönelik Eleştiriler	41
1.6.1. Çocuklara Yönelik Aile Dışı Bakım Hizmetlerine Psikoloji Alanındaki Çalışmaların Etkisi.....	44

1.6.2. Kurum Yaşamının Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri.....	47
1.6.3. Kurum Bakımında Kalan Çocukların Karşılaştıkları Gelişimsel Sorunlar.....	51
1.6.4. Kurum Bakımında İstismar.....	53
1.6.5. Bir Sosyal Dışlama Aracı Olarak Kurum Bakımı: Engelli Çocuklar ve Roman Çocuklar.....	57
1.6.5.1. Engelli Çocuklar.....	57
1.6.5.2 Kurumlarda Roman Çocukları	58

2. İKİNCİ BÖLÜM

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI.....

2.1. Sivil Toplum Kavramı ve Sivil Toplumun Gelişimi.....	62
2.2. Sivil Toplum Kuruluşları	69
2.3. Türkiye’de Sivil Toplum.....	71
2.4. Çocuk Alanında Çalışan Uluslararası STK’lar	74
2.4.1. LUMOS	78
2.4.2. Hope and Homes.....	78
2.4.3. SOS Children’s Villages.....	79
2.4.4. Better Care Network (BCN)	81
2.4.5. Moving Forward (Guidelines for the Alternative Care of Children).....	81
2.4.6. OAK Foundation.....	82
2.4.7. Save the Children.....	82

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE ÇOCUK KORUMA

UYGULAMALARI VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ.....

3.1. Kişisel Girişimlerle Ortaya Çıkan Kuruluşlar.....	87
3.2. Bir STK Örneği Olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti	91
3.3. Çocuk Esirgeme Kurumu Ardından Çocuk Koruma Uygulamalarında Sivil Toplum	93
3.4. Mutlu Yuva Mutlu Yaşam Derneği	97
3.4.1.Evlerde Kalan Çocuklar:.....	100
3.4.2.Yapı ve İşleyiş	101
3.4.3.Çalışanların Eğitimleri:.....	102

3.4.4.MYMY Derneği Projeleri.....	103
3.4.5. Derneğin Gelir Kaynakları ve Harcama Kalemleri	106
3.4.6. MYMY Derneği'nin Alana Katkıları	107
3.5. Koruncuk Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı- Bolluca Sevgi Evi Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu.....	109
3.5.1. Yönetim	113
3.5.2. Vakıfla İlgili Medyadaki Yansımalar ve Merkezi Yönetimle İlişkiler...	115
3.6. şefkat Vakfı Çocuk Köyü	120
3.6.1. Yapı ve İşleyiş	122
3.6.2. Maddi Kaynaklar	122
3.6.7. Çocukların Yaşamı	124
DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	125
KAYNAKÇA	128

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf 1: Bolluca Çocuk Köyü’nden bir görünüm.....	104
Fotoğraf 2: Şefkat Çocuk Köyü’nde yer alan evlerin dış görünüşü	120
Fotoğraf 3: Şefkat Köyü’nde bir evin iç görüntüsü	123

BELGELER LİSTESİ

Belge 1: Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı'nın Kamu Yararına Çalışan Dernek Statüsü'nü gösterir Resmi Gazete sayfası..... 111

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇEK	: Çocuk Esirgeme Kurumu
ÇHS	: Çocuk Hakları Sözleşmesi
ÇKK	: Çocuk Koruma Kanunu
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
HEC	: Himaye-i Etfal Cemiyeti
MK	: Medeni Kanun
MYMY	: Mutlu Yuva Mutlu Yaşam Derneği
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TÜÇEV-P	: Türkiye Çocuk Evleri Platformu
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

GİRİŞ

Bu tez çalışması, çocuk koruma alanındaki en eski uygulamalardan biri olan kurum bakımını, günümüzdeki kullanım amaçları ve çocuklar üzerinde bıraktığı etkiler yönünden incelemek; 1990’lardan bu yana hemen bütün toplumsal sorun alanlarında etkisi hissedilen sivil toplum kuruluşlarının alana müdahalelerini anlamak üzere yapılmıştır.

Çocuk hakları kavramı gibi kurum bakımı da, toplumların içinden geçtikleri ekonomik ve sosyal dönüşümlerden etkilenmektedir. Hatta bizatihi çocuk hakları kavramı, dünyanın, Avrupa merkezli olarak yaşadığı ekonomik dönüşümün dolaylı sonuçlarından birisidir. Mark Smith (2009), tıpkı sanayi devrimi gibi, ekonomik alanda görülen her türden dönüşümün, diğer toplumsal alanlar gibi çocuk hakları kavramını ve dolayısıyla kurum bakım hizmetini değiştirdiğini belirtmektedir. Buna göre modernite, çocuk hakları kavramını doğurmuş ve çocukların iyi bakım almayı hak ettiklerini söylemiştir. Post-modernite, kurum bakımında ve genel olarak çocuk bakımında ‘risk değerlendirmesi’ kavramını ortaya çıkarmıştır. Böylelikle çocuk, sadece iyi bakılması gereken değil, zarar görmemesine özen gösterilmesi gereken kırılgan bir varlık durumuna gelmiştir. Bu değişim, çocuk bakımına bir anlamda ‘kaygı’ unsurunu eklemiş, duyguların ikinci plana atılmasına sebep olmuştur. Neo-liberalizmle; çocuk refahı alanı, sosyal refahın bir parçası olarak değil, toplumu korunma ihtiyacı içindeki çocuklardan koruma duvarı gibi görülmeye başlanmıştır. Buna göre, çocuklar iyi yetiştirildikleri takdirde gelecek için bir anlamda sermaye, kötü yetiştirilirse tehdit anlamına gelmektedirler. Bu yaklaşım da yine çocukları korunması gereken nesneler haline getirmiş, bakım verenlerin ve çocuk hizmetlerinde yer alan uzmanların üzerine hukuki yükümlülükler getirmiştir.

Bu değerlendirmeler pek çok noktada haklılık taşısa da, çocuk hakları alanı, dünyanın farklı coğrafyalarındaki farklı sorunlar ve ihtiyaçlarla şekillenmekte olan bir alandır. Örneğin, gelişmiş bir ülkede çocuk olmak, pek çok toplumsal beklentinin öznesi haline gelmekle eş anlamlı olabilmektedir. Bugün gelişmiş bir ülkede yaşayan bir çocuk, yüzyıl öncesine kadar yaşamış çocukların hayal bile edemeyeceği imkanlara sahip olabilmekte, değer görebilmektedir. Ancak bunlarla birlikte, ailenin

varoluş amacı ve zaman zaman da projesi olma yükünü taşıma ihtimali de yüksek olacaktır. Ruh hallerinden, hangi ortamlarda, ne şekilde eğitim alırlarsa daha başarılı olabileceklerine, hangi oyunların zekalarını daha fazla geliştireceğine kadar yaşamlarının neredeyse her unsuruyla ilgili yönlendirme ve hedeflendirmeleri sonuç veren geniş bir bilimsel alan, çocuklara hasredilmiş durumdadır. Bu durum, kişisel başarıların bireylerin sınıf atlamaları için yeterli olabildiği ekonomik ve sosyal yapıların; ayrıca çocukluğu, bireylerin, kapasite ve becerilerini arttırarak bu hedefe ulaşmalarındaki kilit evre olarak ortaya koyan bilimsel bulguların ortak sonucu gibi görünmektedir. Bu şekilde kontrol altında ve aşırı yönlendirilmiş, zaman zaman deneysel bir çocukluk sürmenin elbette zorlukları vardır ve böyle bir hayat yaşayan çocuğun da bazı haklarının ihlal edildiğini tahmin etmek zor değildir. Ancak dünyanın geri kalanıyla kıyaslandığında böyle bir çocukluk, pek çok açıdan tercih edilebilir bir seçenektir. Zira gelişmekte olan (diğer bir deyişle yoksunluklar içindeki) bir ülkede çocuk olmanın da, bazen hayatî tehlikeler içerebilen farklı zorlukları bulunmaktadır.

UNICEF verilerine göre, dünya üzerinde 1 milyar çocuk, yani gelişmekte olan ülkelerde yaşayan toplam çocuk nüfusunun yarısından fazlası; sağlık hizmetlerine, yeterli gıdaya, eğitime, temiz suya, barınmaya erişim imkanlarının en az birinden ciddi derecede mahrumdur. Halihazırda 3 milyonun üzerinde çocuk HIV virüsü taşımaktayken, her gün ortalama 700 yeni çocuk, bu virüse yakalanmaktadır. Dolayısıyla bu şartlar içinde büyüyen çocukların büyük bölümünün hedefleri, potansiyellerini gerçekleştirmek ya da nesillerdir süren yoksulluk sarmalından çıkmayı sağlayacak başarılar elde etmekten ziyade, hayatta kalabilmektir.

Bunun yanında bugünkü toplumsal deneyimler göstermektedir ki, sosyal sorunların çoğunun temel sebebi olduğu bilinen yoksulluğun ortadan kalktığı ve bütün insanların belli bir refah seviyesine ulaştığı bir ütopyada bile, çocuklara ilişkin sorunlar ortadan kalkmayacaktır. Zira Avrupa ve dünyanın gelişmiş diğer bölgelerinin son yüzyıldaki deneyimlerine göre, milli gelir ve kişi başına düşen gelirdeki artış; aile kavramının önemini yitirdiği ve ailelerin kolayca parçalandığı; hatta çoğu durumda klasik aile yapısının hiç oluşmadığı bir sosyal yapıyı doğurmaktadır.

Çocuklar için dünyanın her yerinde var olan sorunlar, kimsesiz ya da korunmaya ihtiyacı olan çocuklar sorununu da daha karmaşık hale getirmektedir. Kuşkusuz, insana ilişkin her zorlu yaşantı gibi, bir çocuğun anne babasından ayrı yaşamak durumunda kalması da tarih boyunca sayısız kez deneyimlenmiştir. Kadim dinlerin ve inanışların ailesiz büyüyen çocuklarla kurulacak sosyal ve ekonomik ilişkileri – olabildiğince çocuk lehine- şekillendirme gayreti de göstermektedir ki, insanlık her zaman, bu durumdaki çocukların kırılganlığı ve hayata başlangıç aşamasında yaşadıkları zorlukların bilincinde olmuştur. Dolayısıyla, en azından kimsesiz büyümenin sebep olabileceği olumsuzluklara ilişkin farkındalığın, çağımıza ait bir bilinç olmadığını söylemek mümkündür. Ancak bu olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik çabalar gerçek anlamda 20. yüzyıl etiketlidir. Daha öncesinde çocukluk döneminin insan hayatı açısından önemine ilişkin farkındalığın düşük düzeyde olması ve çocuk merkezli sorunların gerek toplumsal yapı, gerek sorunların niteliği itibariyle nispeten küçük yapılar içinde çözülebiliyor olması sebebiyle böyle bir ihtiyaç hissedilmediği açıktır. Bugün ise, gerek çocukluğa yüklenen anlamlar, gerekse toplumsal sorunların karmaşıklığı sebebiyle sorun büyümüş görünmektedir.

Örneğin üçüncü dünya ülkelerinde korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik hizmet veren kuruluşların önemli bölümü, ruh sağlığına ilişkin bilimsel çalışmaların ortaya koyduğu gerçekler ve çocuklar için sağlanması konusunda bütün dünyanın görüş birliğine varmış görüldüğü asgari yaşam şartlarına taban tabana zıt şartlar ve yaklaşımlarla hizmet vermektedir.

Birinci bölümde yer alan bu tarih incelemesiyle, ayrıca, çocukluk algısının değişimi ve çocuk koruma kavramının ortaya çıkışı hakkında bilgi verilmiş olacaktır. Kurum bakımının ülkeler arasındaki farklı kullanım şekilleri başlığı ise, çocuk haklarına gösterilen özenin, bir anlamda ülkelerin sahip olduğu demokrasi anlayışını da ortaya koyan bir gösterge niteliğinde olduğunu ortaya koymaktadır.

İkinci bölümde, 20. yüzyıla kadar gönüllülük ve yardım faaliyetleri şeklinde verilen çocuk bakım hizmetleri, yine gönüllülük boyutuyla incelenecektir. Bunun için öncelikle sivil toplum kavramı incelenecek; daha sonra dünyada sivil toplum kuruluşlarının alandaki faaliyetleri incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise, Osmanlı ve Türkiye’de çocuk koruma uygulamalarının dönüşümü ele alınacaktır. Alanın bugününe dair daha net bir fotoğraf çekebilmek üzere, 2000’lerden bu yana alanda artan sivil toplum müdahalesi bölümün odak noktası olacaktır.

1. KURUM BAKIMI

1.1. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuk

Korunmaya ihtiyacı olan çocuk tanımı, tarih içinde farklılık gösterdiği ve genişlediği bilinen bir tanımlamadır. Tanımın hukuki boyutunu büyük ölçüde Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS) ve ülkelerin çocuklara ilişkin kendi yasal düzenlemeleri belirlemektedir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne göre korunma ihtiyacı olan çocuk, ciddi zarar görmüş ya da zarar görme tehlikesi içinde olan çocuktur. Sözleşmeye göre bir çocuğun maruz kalacağı ciddi zarar;

- Duygusal, cinsel, fiziksel istismar ile her türlü kötü muamele
- Zihinsel ya da mental sağlığın bozulması
- Fiziksel, duygusal, sosyal, davranışsal ve entelektüel gelişimin bozulması
- Kişisel bütünlüğün bozulması

durumlarını içermektedir.¹

Bunun yanında korunmaya ihtiyacı olan çocuk tanımı içindeki çocuğun şu özellikleri olabilmektedir:

- Kimsesiz olan, terk edilen ya da bakım verecek kimsesi olmayan
- Anti-sosyal davranışlar sergileyen ve bu sebeple ebeveyni ya da bakım veren tarafından kontrol edilemez davranışlar sergileyen
- Sokakta yaşayan, çalışan ya da dilenen
- Herhangi bir bağımlılığı olan ve bu bağımlılıktan kurtulmak için tedaviye ihtiyacı olan
- İstismara uğrayan ya da istismara uğrayabileceği yaşam koşulları içinde bulunan
- Ailesinin ya da bakım vereninin velayetini tekrar alması durumunda istismar şartları

¹ Child in Need of Protection, Newcastle Safeguarding Children Board, <https://www.nscb.org.uk/staff-and-volunteers/procedures/112-child-need-protection> . (Çevrimiçi) 01 Şubat 2016

doğabilecek olan

-Fiziksel ya da zihinsel ihmale maruz kalan

-Bir başka çocuğun sorumluluğunu taşıyan ya da ailenin reisi konumunda bulunan

-Çocuk işçi olarak çalıştırılan²

-Suça karışan ya da suça eğilimli çocuklar

-AIDS sebebiyle ailesini kaybetmiş ve veya AIDS hastası çocuklar

-Yoksul ailelere sahip çocuklar

-İşlevsiz ailelere sahip çocuklar³

ÇHS'ne göre bu durumdaki bir çocuğun, devlet tarafından sağlanacak koruma ve yardım hakkına; ayrıca rehabilitasyon ve toplumla bütünleşme hakkına sahiptir.

Korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla ilgili iki temel karakteristik özellikten bahsetmek mümkün görünmektedir. Buna göre korunma altındaki çocuklar a)sosyal, duygusal, davranışsal ve akademik alanlarda yoğun olarak sorunlarla karşılaşan çocuklardır ve b)genellikle psikiyatrik sorunları olan ve ebeveynlik rollerini yerine getirmede zorluk yaşayan ailelerden gelmektedirler.⁴

1.1.1.Türk Hukuk Sisteminde Çocuk Koruma

Türk hukuk sistemi içerisinde bir çocuğun korunma altına alınması, ÇHS, Medeni Kanun (MK) ve Çocuk Koruma Kanunu'nda (ÇKK) yer alan hükümler uyarınca gerçekleşmektedir. Bir çocuğun korunma altına alınma sürecini doğuracak hukuki süreci ailenin talebi başlatabileceği gibi; mahalli mülki amirler, sağlık kurum ve kuruluşları, muhtarlar, kolluk kuvvetleri, belediyeler ve zabıta, sivil toplum

²Children in Need of Care and Protection, (Çevrimiçi), <http://www.justiceforum.co.za/pdf/children-in-need-of-care.pdf>. 01 Şubat 2016

³Richard Carter, "A Study of Institutional Childcare in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union". **Everychild**, London: 200, (Çevrimiçi), http://p-ed.com/reference/Family_Matters_summary.pdf 10 Haziran 2015

⁴ Jan Johansson, "Residential Care for Young People in Sweden-Homes, Staff and Resident." Göteborg University, Department of Psychology. Kungälv: 2007, (Çevrimiçi), <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/4696> 02 Haziran 2015

kuruluşlarının ihbarlarının ihbar yükümlülüklerini yerine getirmeleri neticesi de süreç başlayabilecektir.⁵

Ülkemizde de uluslararası alanda olduğu gibi ‘korunmaya ihtiyacı olan çocuk’ tanımlaması çeşitli değişimler geçirmiştir. Buna göre; 1949 tarih, 5387 sayılı ve 1957 tarih, 6972 sayılı kanunlarda ‘Korunmaya Muhtaç Çocuk’ tanımı; ana-babası olmayan, ana-babası tarafından terk edilen ya da tarafından ihmal edilip fuhşa, dilencilige, alkollü içkileri ve uyuşturucu maddeleri kullanmaya veya serseriliğe sürüklenmek tehlikesine maruz bulunan çocuk’ olarak yapılmaktadır.

1983 tarihli 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’nda “Korunmaya Muhtaç Çocuk”; beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; ana veya babasız, ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terkedilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başı boşluğa sürüklenen çocuk” olarak tanımlanmaktadır.

2005 tarihli Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) ise korunma ihtiyacı olan çocuğu; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuk olarak tanımlamaktadır.

27.01.1995 tarihinde yürürlüğe girerek Anayasa’nın 90.maddesine göre iç hukuk normu halini alan Çocuk Hakları Sözleşmesi’ne göre, çocuğun yetiştirilmesine ilişkin sorumluluk ana-babaya verilmiştir.⁶ Sözleşmenin 20.maddesine göre, geçici veya sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan, ya da aile ortamında kalması durumunda zarar görecektir olan çocuğun devletten koruma ve yardım talep etme hakkı bulunmaktadır.⁷ Devletin ise, çocuğun yetişmesi süresince ailenin ihtiyaç duyduğu

⁵ Mahmut Koca, “Çocuk İstismarında İhbar Yükümlülüğü”, **İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt:3, Sayı:1, Yıl:2012, s.113-128

⁶ Sevgi Usta, **Çocuk Hakları ve Velayet**, On İki Levha Yayıncılık. İstanbul.; s. 163-178

⁷ Emine Akyüz, “Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, Cilt:24, Sayı:2. 1991, ss:266

yardımları ve destekleri sağlama görevi vardır.⁸ Bunun yanında, çocuk ailesi yanında yaşarken dahi olsa çocuğun fiziksel, ruhsal anlamda zarar göreceği bir durum oluşursa, devletin gerekli organlarla müdahale etme ve çocuğu koruma sorumluluğu bulunmaktadır.

Türk Medeni Kanununun 346. Maddesi hakime, çocuğun menfaati ve gelişmesi tehlikeye düştüğü takdirde, ana ve baba duruma çare bulamaz veya buna güçleri yetmezse, çocuğun korunması için uygun önlemleri alma görevi vermektedir. Yine Medeni Kanunun 347. Maddesi ise “çocuğun bedensel ve zihinsel gelişmesi tehlikede bulunur veya çocuk manen terk edilmiş halde kalırsa hakim, çocuğu ana ve babadan alarak bir aile yanına veya bir kuruma yerleştirebilir. Çocuğun aile içinde kalması ailenin huzurunu onlardan katlanmaları beklenemeyecek derecede bozuyorsa ve durumun gereklerine göre başka çare de kalmamışsa, ana ve baba veya çocuğun istemi üzerine hakim aynı önlemleri alabilir” hükümlerini içermektedir.⁹

Çocuğun korunmasına ilişkin hükümler, çocuğun öz anne-babasıyla yaşaması karinesi üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla çocuğun, aile bütünlüğü bozulmadan ve anne-babasından ayrılmadan korunması temel amaçtır. Bu yüzden alınacak tedbirler, öncelikle çocuğu aile içinde tutmaya yönelik verilecek olan; ihtar, talimat nafaka, danışmanlık, eğitim, sağlık, sosyal yardım tedbirlerinden olacaktır. Yapılacak müdahale ve uygulanacak tedbir, çocuğun maruz kaldığı ihmal ve istismarın derecesiyle doğru orantılı olacaktır. Dolayısıyla bu tedbirlerin yeterli görülmediği durumlarda çocuk, MK 347. Maddesi uyarınca, koruma/bakım kararı ile aileden alınabilir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununa göre, hakkında bakım tedbiri uygulanan ve yerleştirme kararı verilen çocukla ilgili tedbirleri yürütme ise Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetlerinin görevidir. Bu aşamadan sonra çocuk, yaşına ve içinde bulunduğu şartlara uygun olarak seçilen yurt, yuva gibi kuruluşlara ya da koruyucu aile yanına yerleştirilmektedir.

⁹ Usta, a.g.e. s. 163-178

ÇKK’da, korunma altına alınan çocuğa kurum bakımının son çare olarak verilmesi ilkesi vardır ancak korunma altına alınmış çocuğa ne tür bir yerleştirme uygulanacağı, kurumun kendi iç karar sürecine bırakılmıştır. ÇHS’ye göre ise yerleştirme kararlaştırılırken, çocuğun ailesiyle görüşmesinin mümkün olacağı kurumun seçilmesine dikkat edilmesi gerekmektedir. Korunma altına alınan çocukla ilgili ebeveynin bakım ve eğitim hakları ise fiilen sona ermektedir.

1.2. Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Verilen Farklı Bakım Modelleri

1.2.1.Koruyucu Aile

Koruyucu aile bakımı, çocuğa öz ailesi tarafından bakılamayan ve bu sebeple korunma altına alınan, evlatlık olarak verilmesi mümkün ya da a uygun görülmeyen çocukların geçici ya da uzun süreli olarak bir aile ya da ebeveyn sorumluluklarını yerine getirebilecek kişilerin yanına yerleştirilmesi uygulamasıdır. Koruyucu aileye devlet tarafından nakit ödeme yapılmaktadır. Koruyucu aile modelinde evlatlık uygulamasından farklı olarak, çocukla koruyucu aile arasında soybağı oluşmamaktadır.¹⁰

Koruyucu aile uygulaması özellikle gelişmiş ülkelerde yaygın olarak uygulanmaktadır.

1.2.2. İnfomal Bakım (Akrabalar Yanında Bakım)

İnfomal bakım; korunma altındaki çocuğa akraba, arkadaş ya da komşuları tarafından bakım verilmesidir. Uygulama, geleneksel toplumlarda yaygın olup, gelişmiş ülkelerde de korunma altındaki çocuklara ilişkin sorunların en aza indirilebilmesi amacıyla yaygınlaşmaktadır. Ülkemizde de bu bakım türü 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu’yla yasal olarak düzenlenmiştir.¹¹

¹⁰ Sunay Yıldırım Doğru, Neslihan Durmuşoğlu Saltalı, Onay Budak, vd, **Çocuk Hakları ve Koruma-Aile Refahı ve Koruma**, Eğiten Kitap, Ankara: 2015, ss:243

¹¹ A.g.e., ss:267

1.2.3.Evlat Edinme

Evlat edinme; durumu evlat edindirilmeye uygun bir çocukla, durumu evlat edinmeye uygun kişi/eşler arasında hukuki bağlar sağlanarak çocuk ebeveyn ilişkisinin kurulmasıdır.¹² Evlat edinilen çocuk ailenin soyadını alır, mirasına ortak olur.

1.2.4. Kurum Bakımı

En genel tanımla kurum bakımı; devlet, özel sektör ya da gönüllü kuruluşlar tarafından, çocuklar, engelliler, suçlular, yaşlılar gibi farklı toplumsal gruplara yönelik olarak sunulan yatılı hizmettir.¹³

Bakım veren kuruluşları çeşitli farklı ölçütlere göre sınıflandırmak mümkündür. Hizmet verdikleri ihtiyaç grubunun özelliklerinden bağımsız olarak bakım veren kuruluşlar;

- a) Hizmet verdikleri ihtiyaç grubu
- b) Hizmet verdikleri kişi sayısı
- c) Verdikleri bakım hizmetinin çeşidi ve amacı
- d) Verdikleri bakım hizmetinin süresi
- e) Verdikleri bakım türüne

göre sınıflandırılabilirler.¹⁴

Bu şekilde bir sınıflandırma içinde ortaya çıkacak bir uygulama, çocuklara yönelik kurumlar bakım hizmetidir. Bu kurum bakım türü; çocukların sağlık, eğitim ya da diğer farklı gelişimsel ihtiyaçlarının karşılanması için en az bir gece için kendileriyle herhangi bir bağı olmayan diğer çocuklarla birlikte ve yatılı olarak, diğer çocuklarla

¹² Evlat Edinme Hizmeti, (Çevrimiçi), <http://www.cocukhizmetleri.gov.tr/uygulamalar/evlat-edinme>, 02 Şubat 2016

¹³ Hilary Lawson, "Groupcare and Residential Care", **Companion to Social Work**, Ed. by Martin Davies, Oxford, UK ; Malden, Mass., USA : Blackwell Pub., 2002, ss.253

¹⁴ Ian Milligan "What Works in Residential Child Care. A Review of Research Evidence and The Practical Considerations", **Journal of Children's Services**, 2007, Volume. 2 Issue: 1, ss:78 – 80

birlikte topluca yaşamaları ve biyolojik ebeveynlerinin yerini alan yetişkinlerce bakılmalarını içermektedir.¹⁵ Tanım, kuruluştaki bakılan çocukların aile bireylerinden ayrı olmaları (bazen kardeşler bir arada bulunabilirler) ve bakılan çocuk sayısının bakım veren sayısından fazla olması gerekliliklerini içermektedir.¹⁶

Çocuklara yönelik kurum bakımının farklı bir tanımını; korunma altındaki çocuklara, ücretli çalışan yetişkin bakım verenler tarafından bakım verilen toplu yaşam düzenlemeleri şeklinde yapmak mümkündür. Bu tanımın temel ayırıştırıcı noktası, çocukların ailelerinden korunma altında olmaları sebebiyle ayrı olmaları durumudur.

1.3. Çocuklara Yönelik Kurum Bakımının Tarihi

Çocuklara yönelik kurum bakımının tarihi incelendiğinde, uygulamanın, **a)**koruma ve kurtarma, **b)**tedavi ve rehabilite etme, **c)**yeniden eğitime amaçlarıyla kullanıldığı görülmektedir.

Türk tarihinde korunmaya ihtiyacı olan çocuklara verilen hizmetlere ilişkin bilgiler, Uygurlar ve Etiler'e kadar uzanmaktadır. Buna göre söz konusu topluluklar, korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yapılacak harcamalara kaynak oluşturulması amacıyla vakıflar kurmuşlardır. Anadolu'ya yerleşilmesinden Moğol istilasına kadar geçen sürede ise, sosyal ihtiyaçları gidermek amacıyla kurulan yarı-organize kurumlar olarak nitelendirilebilecek yetimhanelerde çocuklara hizmet verildiği bilinmektedir. Bunun yanında İlhanlılarda, Gazan Mahmud Han kimsesiz ve suça yönelmiş çocukların aldıkları ve çalıştırıldıkları özel kurumlar açan ilk Türk lider olarak bilinmektedir.¹⁷

Batı kaynaklı olarak bilinen ilk kurum bakımı ise, M.S. 3.yüzyılda, o zamanki adıyla Konstantinapolis'te açılmıştır. Orta Çağda ise kimsesiz çocuklar için Kilise

¹⁵ Akçöz, a.g.e., ss:447

¹⁶ Michael Little, Amelia Kohm, Ronald Thompson "The Impact of Residential Placement on Child Development: Research and Policy Implications". *International Journal of Social Welfare*, Volume 14, Issue 3, July 2005, ss: 200–209

¹⁷ Doğan Çağlar "Türkiye'de Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Eğitimlerine Genel Bir Bakış" *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Cilt:6, Sayı:1, 1973, ss:59-112

tarafından kuruluşlar ilk kez İtalya’da kurulmuş ve zamanla bütün Avrupa’ya yayılmıştır.¹⁸

Avrupa’da ise kimsesiz çocuklar için kiliseler, yardım kuruluşları devreye girmiş ya da otorite tarafından büyük kuruluşlar oluşturulmuştur. Bunları; disiplin ve eğitim vermeyi amaçlayan ve dini temeller üzerine şekillendirilmiş kuruluşlar olarak betimlemek mümkündür. Korunmaya muhtaç çocukları hem “kurban” hem de “tehdit” olarak gören sistemin ürünü olarak ortaya çıkan bu bakım kuruluşlarının ortaya çıkış amaçlarını iki yönlü olarak açıklamak mümkündür: Terk edilmiş ve kimsesiz çocuklara bakım vermek; bunu yaparken aynı zamanda toplumu ileride “tehlikeli” bireylere dönüşme potansiyeli olan bu çocuklardan korumak.¹⁹ Bu bağlamda çocuklara salt temel bakım vermenin yanında; kurumsallaşmış, bir ideoloji ya da fikirle bağlantılı, çocuklar üzerinde düşünsel, ruhsal, eğitimsel değişiklikler meydana getirme amacı güden kurum bakımının, Avrupa kaynaklı bir hizmet olduğunu söylemek mümkündür.

Alanda görülen büyük farklılaşmanın sebebi, Sanayi Devrimi’yle birlikte Avrupa’da yaşanan dönüşüm olmuştur. Sanayileşmeyle beraber ortaya çıkan köyden kente göç dalgasıyla birlikte, öncelikle, o döneme kadar kimsesiz çocukların korunması ve bakımı konusunda ilk seçenek olan “geniş aile bağları” zayıflamıştır. Bunun yanında anne babasını kaybeden ya da hem anne hem de babası uzun saatler boyunca çalışan çocuklar için de bu yeni şehir yaşamı korunma ve bakım için imkanları sunmamaktaydı. Çekirdek aile yapısı içinde çocuklara bakabilecek akraba, aile büyüğü gibi kimselerin ise bulunmaması, şehirlerde artan nüfusa bağlı olarak sayıları artan sokak çocukları gibi sorunlar, çocuk sorununu göz ardı edilemez boyutlara getirmiştir.²⁰

¹⁸ Paulo Sérgio Pinheiro, “Violence Against Children in Care and Justice Institutions” **United Nations Secretary General Report on Violence against Children**. 2006, ss:178

¹⁹ Matthew Colton, “Abuse in Residential Child Care Institutions”, **Children and Society** Volume:16.. 2002, ss: 33-44

²⁰ Mark Smith, **Rethinking Residential Child Care-Positive Perspectives**, The Policy Press, 2009, ss:23

Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) geleneği içinde bakıldığında, kurum bakımının genellikle dini kurumlar tarafından, nispeten küçük birimlerde verildiği bir yapıdan; daha kalabalık ve çocuklarla ilgili eğitim almış uzmanlar tarafından yönetilen kuruluşlarda verilen bir hizmete dönüştüğü görülmektedir.²¹ Bütün bu süreç boyunca kurumsal çocuk bakımı, gönüllülük temelli, herhangi bir kural dizisine ya da teorik alt yapıya bağlı olmayan bir yapıdan; kamu tarafından verilen uzmanlık temelli bir yapıya dönüşmüştür.

Karatay (2007) yaşanan dönüşümde 19.yüzyıl öncesi dönemi, çocuk koruma faaliyetlerinin devlet dışı kurumlar ve yapılar tarafından düzenlendiği “modern öncesi dönem”; 19.yüzyılla birlikte başlayan dönem ise, devletin; yasaları, kurumları ve denetlemeleri ile alana hakim olmaya başladığı “modern çocuk koruma sisteminin oluşum dönemi” olarak ayrıştırmaktadır.²²

Koç (2007) Avrupa’da çocuklara ilişkin kurumlaşmanın 3 aşamalı bir seyir izlediği belirtmektedir. Buna göre;

- 1- Kişi hak ve özgürlüklerinin tanındığı anayasal sürecin bir sonucu olarak, çocuğun büyüklerden farklı bir hukuku olduğunun kabul edilmesi ve çocuk mahkemelerinin kurulmasına kadar devam eden süreç
- 2- Sanayileşmenin sosyal alandaki sonuçları ve çocuk suçluluğundaki artışın sonucu olarak, çocukların cezalarını çekerken bir yandan da meslek sahibi edindirilmelerini amaçlayan ceza ve ıslahevlerinin kuruluşudur
- 3- Bütün çocukları kapsayacak bakımevi, yurt, süt evi, kreş gibi yapıların oluşturulması.

19.yüzyılın sonu ile 20.yüzyıl boyunca çocuk refahı alanına damga vuracak değişimleri -kronolojik akışla da paralel- olarak şu şekilde sıralamak da mümkündür;

²¹ Elif Gökçearslan Çitfci, “Türkiye’de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi” **Aile ve Toplum**, Yıl:11, Cilt:5, Sayı:19, Ekim-Kasım-Aralık 2009

²² Abdullah Karatay “Cumhuriyet Döneminde Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul: 2007

- 1) Bürokratikleşme
- 2) Profesyonelleşme
- 3) Çocukların hayatlarına genişlemiş şekilde devlet müdahalesi.²³

Avrupa’da yaşanan ekonomik dönüşüm, uluslararası ekonomik ve sosyal yapıyı da dönüştürmüştür. Köyden kente göç hareketlerinin yoğunlaşması ile geniş aile bağlarının ortadan kalkması, onun yerine çekirdek ailenin oluşumu, Avrupa’yı takiben dünyanın diğer bölgelerini de etkilemiştir. Dolayısıyla kurumsallaşmış çocuk bakım hizmetlerinin dünyanın genelinde başlaması ve yayılması, pek çok açıdan, Avrupa’da yaşanan ekonomik dönüşümle doğrudan ilişkilidir.

Bunun yanında, dünyada kurumda çocuk bakım tarihi incelendiğinde, emperyal Avrupa ülkelerinin, kendi kurumda çocuk hizmeti yaklaşımlarını, sömürgeleştirdikleri topraklarda yaşama geçirdikleri görülmektedir.²⁴ Kolonyal güçler, sömürge topraklarındaki işgücü ihtiyacını karşılamak üzere ana topraklardan getirdikleri çocuklarla, yeni sömürge topraklardaki çocukları karma olarak kuruluşlarda bir araya getirmişlerdir. Ana topraklardan getirilen kimi durumlarda suça karışmış, kimi zaman da kimsesiz olan çocuklar, bu kuruluşlarda barındırılarak hem ana topraklar yine gelecekteki ‘olası’ sosyal sorunlardan korunmuşlardır; hem de ciddi işgücü elde edilmiştir. Sömürge topraklarından kurum bakımına alınan yerli çocuklara ise, kuruluşlarda sömürgeci güçlerin dilleri ve kültürleri öğretilmiş; yine gerekli olan alanlara göre eğitilerek işgücü olarak değerlendirilmişlerdir. Bunun yanında, sömürge topraklarındaki kurum bakım faaliyetlerini, misyonerlik çalışmalarıyla ilişkilendirmek de mümkündür. Sömürgeleştirilen topraklardaki bakıma muhtaç ve kimsesiz çocuklara kuruluşlarda sağlık, bakım, eğitim hizmetleri verilmiş; bu yöntemlerle yerli halkın gözünde olumlu bir imaj oluşturulmuştur. Dolayısıyla kuruluşlarda kalan çocukların kültürel kimliklerini, dilleri ve dinlerini değiştirmelerinin tepki toplamamıştır.²⁵

²³ Karatay, a.g.e.

²⁴ Smith, a.g.e., ss:19

²⁵ Andrea Smith, “Indigenous Peoples and Boarding Schools: A Comparative Study” Permanent Forum on Indigeonus Issues-Eight Session, New York: 29 January 2009, **Secretariat of the United**

Sömürge topraklardaki gençlerin kendi dillerini konuşmalarını ve kendi toplumlarından uzaklaşmalarını; sömürgeci ulusların dilini, dinini ve kültürünü öğrenmelerini hedefleyen kurum örnekleri örneğin Amerika tarafından Kızılderililere; Avustralya tarafından Aborjinlere uygulanmıştır. Her iki örnekte de bu kurumlarda kalan çocuklara yönelik yoğun fiziksel ve cinsel istismar uygulanmıştır. ABD tarihinde de yerli kültürünü ortadan kaldırmak üzere “*Yerliyi Öldür, Beyaz Adamı Yaşat*” adı verilen yaklaşımla, kamu kaynaklarıyla 100 kadar yatılı kuruluş açılmıştır. Bu kuruluşlar ‘okul’ olarak adlandırılmakla birlikte, çocukların asker ya da polis zoruyla ailelerinden alınarak bu yatılı okullara getirildikleri, isimlerinin değiştirildiği, dillerini konuşmalarının yasaklandığı, ağır işlerde çalıştırıldıkları ve yoğun istismara maruz bırakıldıkları bilinmektedir.²⁶

Diğer taraftan kurum bakımının ülkeler içinde yaşayan azınlıklar tarafından, çocuklarının yaşadıkları ülkenin kültürüne değil, kendi azınlık kültürlerine göre yetiştirmeleri gibi tam tersi amaçlarla kullanıldığı tarihi örnekler de mevcuttur. Örneğin Amerika’daki bazı Yahudi ve Katolik gruplar, çocuklarını Protestan kültürün etkilerinden korumak için yatılı eğitim veren kurumları kullanmışlardır.²⁷

Çocuklara yönelik kurum bakımının farklı bir amaçla uygulandığı bir diğer tarihi örnek Kibbutz’lardır. İlki 1909’da kurulan Kibbutz’lar, 1948’de İsrail devletinin kurulmasının ardından dünyanın farklı bölgelerinden ve farklı kültürlerden İsrail’e gelen Yahudilerin aynı kültür ve ideoloji etrafında birleştirilmesi amacıyla kullanılmış ve bu uygulama en çok buralarda doğup büyüyen ve eğitim alan çocuklar üzerinde etkili olmuştur.²⁸

Nations, (Çevrimiçi), http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/E_C_19_2009_crp1.pdf, 25 Ocak 2016

²⁶ Charla Bear, “American Indian Boarding Schools Haunt Many” 12 Mayıs 2008, (Çevrimiçi), <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=16516865>, 30 Ocak 2016

²⁷ “Jewish Orphan Records from New York”, **Ancestry.com Monthly Update**, (Çevrimiçi) http://c.mfcreative.com/offer/pdf/AMU/2009/AMU_Sept09_FINAL.pdf?sssdmh=dm13.216852 September 2009. 12.01.2016

²⁸ Aviva Halamish “The Kibbutz at One Hundred” **The Joseph and Alma Gildenhorn Institute for Israel Studies, University of Maryland Position Paper**:3. December 2010

1.4. Kurumların Sınıflandırılması

Çocuklara bakım hizmeti veren kuruluşların kendi aralarında sınıflandırılmasını mümkün kılacak temel ölçütler;

- a) Kuruluşun büyüklüğü
- b) Kuruluştaki kalan çocuk sayısı
- c) Çocukların kuruluşa geliş sebebi ve kuruluştaki kalma süresidir.

a) Kuruluşun Büyüklüğü:

Kuruluş büyüklüğü baz alınarak yapılacak sınıflandırmada; çocukların yaş ve cinsiyetlerine göre ayrılmış yatakhanelerden oluşan, çocukların ortak yaşam ve yemek alanlarını paylaştığı, genellikle otoriter bir yönetim anlayışıyla yönetilen, büyük ölçekli kuruluşlar; “kışla tipi kurum” olarak da adlandırılmaktadır.²⁹Bu tip kuruluşlarda; yöneticiler, bakım verenler ve kuruluşun temizliği, yemeklerin hazırlanması gibi alanlardan sorumlu olan görevliler çalışmaktadır.

Genellikle bu tip kuruluşlarda çocukların devam edeceği okul veya kurs, spor alanları, kütüphaneler gibi birimler, bir kampüs içinde yer alabilmektedir. Ayrıca kuruluş içerisinde doktor ve hemşirenin bulunduğu revir bulunabilmektedir. Dolayısıyla büyük kuruluşlarda kalan çocukların, özel durumlar ya da farklı etkinlikler haricinde kuruluş dışına çıkmaları, gerekmebilir. Bu yüzden bu tip kurumlar “kapalı tip kuruluş” olarak da sınıflandırılmaktadır.³⁰

Bunun yanında daha küçük birimler, çocukların sosyal hayatlarında daha fazla iletişim ve ilişki kurabilmelerini mümkün kılmaktadır. Eğitim, sağlık gibi hizmetlerin kurum dışında alınması gerekliliği sayesinde, bu tip birimlerde kalan çocuklar günlük

²⁹Ergün Yazıcı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri” **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**. 2012, Cilt: 9, Sayı:18, ss:499-525

³⁰Hasan Şenocak, **Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri**, Sosyal Siyaset Konferansları 51. Kitap, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayını, ss:177-230

yaşam pratikleri konusunda daha fazla deneyim kazanma şansına sahiptirler. Bu sebeple “açık tip kuruluş” olarak tanımlanmaktadır.³¹

b) Kuruluştaki Kalan Çocuk Sayısı: Avrupa Konseyi’nin onayladığı şekliyle, kuruluştaki kalan çocuk sayısına göre kuruluşların ayrıştırılması şu şekildedir:

- 25 çocuk kapasiteli büyük ölçekli kuruluşlar
- 11-24 çocuk arası küçük ölçekli kuruluşlar
- 10’dan az çocuğun bakıldığı ‘aile tipi kuruluşlar’.³²

Kurum bakımında son dönemlerde, genellikle 4 ile 6 çocuğun hizmet aldığı, aile tipi kuruluşların yaygın olarak kullanılmaya başlandığı görülmektedir. Bu tip bir hizmet anlayışına geçilmesinin temelinde, çok sayıda çocuk/az sayıda bakım veren anlayışıyla verilen bakım hizmetinin, çocuklarda sağlıklı bağlanma ilişkilerini mümkün kılmadığı fikri yatmaktadır. Bu tip küçük birimler, büyük kuruluşlardan; çocuklara çekirdek aile ortamına yakın bir ortam sunulmaya çalışılması, bakım verenlerin ebeveyn ve kardeş modellerine yakın olarak seçilmesi ve çocuklara daha uzun süreli ve istikrarlı figürlerle bağlanma fırsatı sunulmaya çalışılması noktalarında farklılaşmaktadırlar.³³

c) Çocukların Kuruluşa Geliş Sebebi ve Kuruluştaki Kalma Süresi

Çocukların kuruluştaki kalma süreleri, genellikle kuruluşa gelme sebeplerine bağlı olarak farklılaşmaktadır. Buna göre; ebeveynleri hayatta olmayan, evlatlık ya da koruyucu aile hizmetlerinden de yararlanamayan bir çocuğun, yetişkin olana kadar

³¹Şenocak, A.g.y.

³² “Opening Doors for Europe’s Children. Deinstitutionalisation and Quality Alternative Care for Children in Europe”, **Eurochild and Hope&Homes for Children**, Working Paper, October 2012, (Çevrimiçi)
http://www.eurochild.org/fileadmin/public/05_Library/Thematic_priorities/06_Children_in_Alternative_Care/Eurochild/DI_Lessons_Learned_web_use.pdf 23 Ocak 2016

³³ Gillian Mann, Sian Long, Emily Delap, vd, “Children Living with and Affected by HIV in Residential Care”, Desk –Based Research, **UNICEF**, June 2012.

kurum bakımında kalacağını öngörmek mümkündür. Diğer taraftan, aile içi bir sorun sebebiyle koruma altına alınmış bir çocuğun, sorunun ortadan kalkması sonucu kurum bakımından alınarak ailesiyle birleştirilmesi; dolayısıyla daha sınırlı bir süre bakım hizmeti alması beklenecektir.

Bunun yanında çocuk koruma altındaysa, uygulanmasına karar verilen hizmet türünde meydana gelecek değişiklik de kuruluştaki kalma süresini etkileyecektir. Örneğin korunma altındaki bir çocuk, önce kurum bakımına yönlendirilip; daha sonra çeşitli sebeplerle koruyucu aileye verilebilmektedir. Bu durumda kuruluştaki kalma süresi doğrudan etkilenecektir. Buna ek olarak, çocuğun korunma kararının kaldırılması da kurum bakım hizmetinin sona ermesinin bir sebebi olabilmektedir. Kısacası kurumda bakım hizmetinden yararlandırılan her bir çocuk için, içinde bulunduğu şartlar doğrultusunda, kuruluştaki kalma süresi değişebilmektedir.

1.5. Çocukların Koruma ve Bakım Altına Alınmasında Ülkelere Göre Farklılıklar ile Kurum Bakımının Yorumlanması Arasındaki İlişki

Kurumda çocuk bakımı, tıpkı genel olarak çocuk refahı ve sosyal refahı yaklaşımları konularında olduğu gibi, devletlerin daha geniş anlamdaki politikalarından soyutlanamayacak bir alandır. Dolayısıyla çocuklara yönelik kurum bakımının ne şekilde uygulanacağı ve bakımla nelerin hedefleneceğini belirleyen pek çok değişken vardır ve bu değişkenler, ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. Örneğin ülke yüzölçümünün büyüklüğü, nüfusun yoğunluğu gibi fiziksel unsurlar yanında, (daha geniş yüzölçümü ve daha yüksek nüfusa sahip ülkelerde daha kalabalık kuruluşlar yaygın olarak görülmektedir) otoritenin ideolojisi, sosyal politika ve sosyal refah anlayışı, ekonomik şartlar gibi değişkenlerin de kurum bakımıyla ilgili algı ve hizmetin uygulanışı üzerinde etkisi vardır.³⁴

³⁴Andrew Kendrick, Steckley, Laura and McPheat, **Residential Child Care: Learning From International Comparisons**, Early Professional Development for Social Workers, British Association of Social Workers, Birmingham. 2011, ss:81-87

Örneğin ABD, Kanada, İngiltere gibi Anglo-Amerikan ülkeler ile Nordik ülkeler, çocuk refahı konusunda 1990’lardan itibaren büyük bir farklılaşmaya gitmişlerdir. Nordik ülkeler, aile hizmetleri temelli bir yaklaşım benimsemiş; birincil koruma uygulamalarına ağırlık verilerek çocuğun koruma altına alınmasını gerektirebilecek süreci, ailelere yapılacak eğitim, danışmanlık, nakit yardımı gibi desteklerle engellenmeye çalışılması anlayışıyla bir yapılanma sürecine girilmiştir.³⁵ Kanada, Avustralya, ABD, İngiltere gibi Anglo-Amerikan ülkeler ise çocuk merkezli bir model benimsemiş; çocukla ilgili bir sorun ortaya çıktığında sorunu hukuki yöntemlerle ve doğrudan sorun ve çocuk odaklı çözüme anlayışını uygulamaya geçirmişlerdir. Bununla birlikte Avrupa kıtası içinde de kurum bakımının kullanımı konusunda bir bütünlük olmadığı görülmektedir. Örneğin İspanya, İtalya, Yunanistan gibi Güney Avrupa ülkelerinde kurum bakım hizmeti, Nordik ülkelere ya da İngiltere’ye oranla daha yoğun kullanılmaktadır.³⁶

Dünyanın büyük bölümünde, aile dışında bakım alan çocuklara sunulabilen en yaygın uygulama kurum bakımı olduğu için, çocukların koruma altına alınma sebepleriyle kurum bakımında olma sebeplerinin aynı olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde ise, geleneksel yapılarla beraber hastalık, engellilik, göç gibi yoksulluk sebebiyle ortaya çıkan ya da yoksulluk sebebiyle ortadan kaldırılması mümkün olmayan sorunlar, çocukları kurum bakımına getiren süreci hazırlamaktadır.

1.5.1. Doğu Avrupa ve Orta Asya’da Kurum Bakımı

Günümüzde dünya üzerinde koruma altında olan ve kurum bakımında kalan çocuk nüfusunun en yoğun olduğu ülkeler, çoğunluğunu eski Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) üyelerinin oluşturduğu Doğu Avrupa ile Orta Asya

³⁵ Emily R. Munro, Esmeranda Manful, “Safeguarding Children: A Comparison of England’s Data with that of Australia, Norway and the United States”, REsearch Report, **Department for Education of England**, 2010, (Çevrimiçi), https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/183946/DFE-RR198.pdf ,18 Ocak 2016

³⁶ Johansson, a.g.y.

lkeleridir. Dünya Bankası'nın verilerine göre, bölge ülkelerinde çocukların da aldığı kurum bakım hizmetine yapılan harcamalar, GSMH'nın %1'ini oluşturmaktadır.³⁷

Söz konusu ülkelerde kurum bakımının yaygın kullanımını ekonomik ve ideolojik hedeflerle ilişkilendirmek mümkündür. Buna göre; özellikle ağır sanayi hamlelerinin etkili olduğu Birinci ve İkinci Beş Yıllık Planlama dönemlerinde köylerden kentlere doğru yaşanan göç sonucu, çalışan kadınların sayısında büyük artış yaşanmış, bir evde yaşayan bütün bireylerin çalışması anlayışı hakim olmuştur. Bu artışa paralel olarak 'bakacak kimsesi olmayan çocuklar evsiz ocuk (*besprizorniki*) sorunu ortaya çıkmıştır.³⁸ Bekleneceği gibi, sokakta yaşayan çocuklar sorunuyla birlikte, suça karışan çocukların sayısı da artmıştır. Bu şartlar sonucunda, 1931-1933 yılları arasında SSCB bünyesindeki yetimhanelerin sayısı %130 oranında artarak 105.000'den 241.000'e çıkmıştır. Sonuçta yetimhaneler kapasitelerinin üzerinde çocuğa hizmet vermeye başlamışlar, yine de bu kuruluşlarda kalabilmek için çok sayıda çocuğun sokakta, sıranın kendisine gelmesini beklemesi gerekmiştir. "Kimsesiz ocuk"larla suça karışan çocuklar ya da evsiz çocuklar arasında herhangi bir ayırıştırmaya gidilmeyen bu dönem boyunca, kurum yaşantısının toplum hayatına pek çok olumsuz geri dönüşü olduğunu tahmin etmek zor olmayacaktır.³⁹

İdeolojik hedef ve kaygılar da çocuklara ilişkin politikaları ve kurum bakımı uygulamalarını şekillendirmiş görünmektedir. Sosyalizmle yönetilen bir ülkenin sosyal hizmetlere ihtiyaç duymayacağı düşüncesi ve bu düşünce sonucu sosyal hizmet kuruluşlarının ve sosyal hizmet eğitimi veren okulların kapatılması

³⁷Andy Bilson and Judith Harwin "Changing Minds, Policies and Lives- Improving Protection of Children in Eastern Europe and Central Asia-Gatekeeping Services for Vulnerable Children and Families". **UNICEF Innocenti Research Centre**, The Concept Paper. Florence: 2003

³⁸Catriona Kelly, **Children's World: Growing Up in Russia, 1890-1991**, Yale University Press. New Haven and London: 2007, ss:202

³⁹Kelly, a.g.e.,ss: 204

sonucunda⁴⁰, yoksulluğun yanında gerçekleşen ailevi sorunlara çözüm üretilebilmesi adına herhangi bir adım atılması ya da Batıdakine benzer aile bütünlüğünü korumaya yönelik önleyici çalışmalar yapılması mümkün olmamıştır.⁴¹ Sonuç olarak böyle bir yapı; yoksulluk, aile parçalanması, çalışan kadınlar için kreş hizmeti sunulamaması gibi çocukla ailenin ilişkisini sekteye uğratabilecek her durumda çocukların yatılı kurum bakımına alınmaları sonucunu doğurmuştur.⁴²

Bu ana sebeplerin yanında, Eski SSCB ülkelerinde kurum bakımının kullanılmasının diğer sebepleri olarak şunlar gösterilebilir;⁴³

- Bireylerin kolektivist kültüre uyumlarının arttırılması
- Romenler gibi etnik azınlıklarının asimile edilmesi⁴⁴
- Çocukların yatılı kurumlarda iş eğitimi alıp iş gücüne katılmalarının sağlanması
- Çocuk suçluların yeniden eğitilmesi
- Ağır fiziksel ya da zihinsel engelli bireylerin toplumdan izole edilmeleri

⁴⁰Oldřich Chytil “Czech Republic: Is Social Work a Science or is it Just a Profession?”, **Social Work and Society International Online Journal**. Volume:4, No:2, 2006, (Çevrimiçi), <http://www.socwork.net/sws/article/view/165/558>, 29 Ocak 2016

⁴¹ Bu yaklaşım sonucu, sosyal hizmetin profesyonel bir alan olarak tanınması Birlik üyesi ülkelerde, Birliğin yıkılmasından sonra gerçekleşmiştir. Örneğin Rusya’da sosyal hizmet, 1991 baharında resmi olarak tanınan bir meslek olmuştur. (Tatiana Tregoubova “Challenges for Modern Social Work in Russia: Problems and Prospects” **Professional Development: The International Journal of Continuing Social Work Education**. Vol:3, No:1, 2000, ss:5-14)

⁴² Bunların yanı sıra, ülkeler bazında yapılan farklı uygulamalar da kurum bakımına bırakılan çocuk sayısını arttırmıştır. Örneğin Sovyetler döneminde Romanya’da kürtaj ve aile planlamasının yasaklanması, yoksul çocukların devlet tarafından daha iyi bakılacağı düşüncesiyle birleşmiş; bu şekilde kuruluşlara bırakılan çocuk sayısı artmıştır. (Manuela LATAIANU “The 1966 Law Concerning Prohibition Of Abortion in Romania And its Consequences. The Fate Of One Generation” http://www.demogr.mpg.de/papers/workshops/010623_paper25.pdf (Çevrimiçi) 18 Haziran 2015

⁴³ David Tobis, **Moving from Residential Institutions to Community-Based Social Services in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union**, The World Bank, 2000, ss:38

⁴⁴ Bugün de eski SSCB üyesi ülkelerde, azınlık gruplardan gelen çocukların kurum bakımında yüksek oranda yer aldığı bilinmektedir. (Bilson ve Judith Harwin, a.g.y.)

-Çocukların kurum bakımına alınması yoluyla, yoksulluğun aileler üzerindeki etkilerinin görünmez kılınmaya çalışılması.

-Eğitilebilir durumdaki engellilerin eğitilmesi ve kurumlardaki küçük atölyelerde üretim yapmalarının sağlanmasını göstermek mümkündür.

SSCB'nin dağılmasının ardından Çek Cumhuriyeti, Polonya, Romanya, Ukrayna, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, Slovenya, Slovakya gibi eski Birlik üyesi ülkelerde yaşanan ekonomik krizler süresince yoksulluk sebebiyle çocukların kurumlara bırakılmasına devam edilmiştir. Bu sebeple Doğu Avrupa ve Orta Asya'da eski SSCB üyesi 20 ülkede 2007 yılı rakamlarına göre toplam 1.3 milyon çocuğun kurumda bakım hizmeti aldığı bilinmektedir. Bu rakamlarla söz konusu ülkeler, dünya nüfusu içinde kurumda çocuk bakımı konusunda en yüksek rakamlara sahiptirler.

Eski Doğu Bloku ülkelerinden Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Polonya, Slovakya ve Slovenya'nın 2004 yılında, Romanya'nın ise 2007 yılında gerçekleşen AB üyelikleriyle başlatılan uyum çalışmaları kapsamında, kurumda kalan çocuk sayısını azaltmaya yönelik projeler hayata geçirilmiştir. Komünizmin çöküşünün ardından geçen ilk 15 yılda bölge ülkelerinde kurum bakımında kalan çocuk sayısında %13 oranında düşüş yaşanmıştır. Ancak aynı dönemde, düşen doğum oranlarıyla birlikte çocukların bölgenin genel nüfusu içindeki oranı da düştüğü görülmektedir. Dolayısıyla aslında kurum kullanımının gerçek azalma oranı %3 olarak gerçekleşmiştir.⁴⁵ Sosyal hizmet eğitiminin ve uygulamaya bağlı sosyal hizmet geleneğinin eksikliği; ayrıca kurumsallaşmış bir sosyal hizmet yapısının olmayışı, bu ülkelerde aile ve çocuk temelli sorunların hala sosyalizm döneminde oluşmuş anlayış içerisinde çözülmeye çalışılması sonucu doğurmaktadır.⁴⁶ Bu yüzden AB ya da ayrıca Caritas, Open Society, Save the Children, Dünya Bankası, gibi farklı kuruluşların projeler ve fonlarıyla hayata

⁴⁵ Carter, a.g.y.

geçirilmeye çalışılan sosyal politika ve sosyal hizmet dönüşümünün zaman alacağını tahmin etmek güç olmamaktadır.

1.5.2. Afrika

Çocuklara yönelik kurum bakım uygulamalarının misyonerlik faaliyetleri yoluyla başladığı Afrika kıtasında bugün, genelinde çocuklar daha çok kendilerinde ya da ebeveynlerinde görülen hastalıklar (özellikle AIDS), savaşlar ve savaşlar süresince yaşanan göçler⁴⁷ sebebiyle ailelerin dağılması gibi sebeplerle kurum bakımına alınmaktadır.⁴⁸ Kıtasal bir gerçeklik olarak değerlendirilebilecek aşırı yoksulluk da, çocuklarının temel ihtiyaçlarının aileler tarafından karşılanamamasına sebep olmakta ve çocukların yatılı kuruluşlara bırakılmaları sonucunu doğurmaktadır. Kıtanın büyük bölümü için, nitelikli ve program dahilinde çalışan kuruluşlardan ziyade, genel olarak çocukların temel ihtiyaçlarının karşılanmasından daha fazlasını veremeyen “yetimhane” olarak adlandırılabilir yapıardan söz etmek mümkündür.⁴⁹

Afrika’da hala etkisini sürdüren geleneksel yaklaşıma göre çocuklara bakım verilmesi, öz aileyle beraber bütün topluluğun görevidir.⁵⁰ Bu yüzden kimsesiz kalan ya da herhangi bir sebeple ailesiyle yaşayamayan çocuklara yönelik verilen en

⁴⁷ 1980’lerde Uganda’da yaşanan iç savaş sırasında çok sayıda çocuk kurum bakımına alınmıştır. Ancak iç savaş sonrasında da ailelerin çoğu çocuklarını geri alabilecek durumda oldukları halde, yiyecek, eğitim, sağlık hizmetlerine ulaşımın kurum yaşantısıyla rahat ulaşılabildiği için çocuklarını geri almamışlardır. (Kate White, “The Quest for Sustainable Solutions to Uganda’s Orphan Care Crisis” Undergraduate Honors Thesis, Indiana University, 2012)

⁴⁸ Getnet Tadele, Helmut Kloos, **Vulnerabilities, Impacts, and Responses to HIV/AIDS in Sub-Saharan Africa**, Palgrave MacMillan: 2013 , ss:8

⁴⁹ Andrew Dunn, Elizabeth Jareg, Douglas Webb “A Last Resort-The Growing Concern About Children in Residential Care” **Save The Children UK**. London: 2003, (Çevrimiçi)
https://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/A_last_resort_1.pdf, 15 Ocak 2016

⁵⁰ Kwabena Frimpong-Manso “Child Welfare in Ghana: The Past, Present and Future” **Journal of Educational and Social Research**. Vol. 4 No.6, September 2014, ss:411-419

yaygın bakım; “informal bakım”dır.⁵¹ Ancak değişen sosyal yapı ve korunmaya ihtiyacı olan çocuk tanımının da farklılaşması sebebiyle, bu geleneksel yapı yeterli olmamaya başlamıştır.⁵²

Teknik olarak ele alındığında, kurum bakımı Afrika ülkelerinin geneli için fazla masraflı bir modeldir. Ancak buna rağmen korunmaya ihtiyacı olan çocuklar konusunda, kurum bakımına aşırı bağımlı bir yapı vardır. Bu durumun sebeplerinden bazıları şöyle sıralanabilir;

- Geleneksel yapıyla, çocukların evlatlık olarak verilmesi ya da koruyucu aileye verilmesi uygulamalarının çatışması
- Korunmaya ihtiyacı olan çocuk sayısıyla, koruyucu aile olabilecek durumdaki ailelerin sayısı arasındaki uçurum
- Kamuoyu ve otoritelerin konuya ilgisizliği; bu sebeple alana ilişkin iyileştirici düzenlemelerin gündeme gelmemesi
- Yoksulluk sebebiyle ailesi tarafından eğitim, sağlık hizmeti, yeterli gıda gibi ihtiyaçları karşılanamayan çocukların, devletin sağladığı kurum bakım imkanlarında bu ihtiyaçlarının giderilmesi⁵³

İç savaşların yoğun şekilde yaşandığı Afrika’da, göçler süresince ya da çatışmalarda ailelerini kaybeden çocuklar da büyük oranda kurum bakımından yararlanmaktadır. Bunun yanında bazı aileler, çocuklarını, para karşılığında yatılı kuruluşlara yerleştirdiklerini belirtmektedirler. Çocukların kuruluşlara bu şekilde bir uygulamayla yerleştirilmelerinin temelinde, yasa dışı evlat edindirme faaliyetlerinin

⁵¹ OECD, “Informal Childcare Arrangements.”. **Directorate of Employment, Labour and Social Affairs**, 2014, (Çevrimiçi), <https://www.oecd.org/els/family/PF3-3-Informal-childcare-arrangements.pdf>, 15 Ocak 2016

⁵² Frimpong-Manso, a.g.e.

⁵³ S. M Kang’ethe and Abigail Makuyana, “Re-Thinking and Reconceptualizing Child Care Institutionalisation in South Africa: Effects and Impacts on Orphans and Vulnerable Children (OVCs)”, **The Social Science Journal**, Vol:42: 2015, ss: 121-128

olduğu bilinmektedir.⁵⁴ Kuruluşa yerleştirilen ve bu şekilde ailesiyle iletişimi zayıflayan çocuklar, para karşılığı evlatlık olarak verilebilmektedir.

Dünyada kurum bakımının yoğun olarak kullanıldığı bir diğer alan olan AIDS hastası olan çocuklara yönelik kurum hizmeti de, en yaygın olarak Afrika’da verilmektedir. Yoksulluğun ciddi bir sorun teşkil ettiği bazı Afrika ülkelerinde, kalabalık kurum bakımına alternatif olabilecek modeller için gerekli mali kaynak bulunmaması sebebiyle bu çocuklar genellikle koğuş tipi kuruluşlarda kalmaktadırlar. Temelde, AIDS sebebiyle ailesini kaybetmiş ve/veya AIDS hastası olan çocuklara da, geleneksel akrabalık bağları içinde bakım verilmesi anlayışı yaygın olarak devam etmektedir. Ancak bu yerleştirmeler genellikle ailelerin yoksulluk sebebiyle çocukların tıbbi ve temel ihtiyaçlarını karşılayamamaları sebebiyle başarısız olmakta ve çocuklar kurum bakımına verilmektedir.⁵⁵ AIDS hastası çocuklar için kurum bakımının olumsuz yönleri, bu hastalığı taşımayan çocukların yaşadığı olumsuzluklara oranla daha fazladır. Öncelikle bu çocukların yoğun ve gelişmiş, birey temelli tıbbi destek ve takibe ihtiyaçları vardır. Ancak Afrika kıtasındaki kuruluşlarda AIDS hastası çocuklar için sunulabilen bakım imkanları, hasta olmayan çocuklara sunulan imkanların dahi gerisindedir.⁵⁶

Yerel topluluklar ve geleneksel otoritelerin çocuk koruması ve kimsesiz çocuklar konusuna ilgisiz olduğu Afrika ülkelerinde, toplumun evlatlık ve koruyucu aile hizmetleri konusunda bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. Kıtada Ruanda, Gana, Etiyopya gibi ülkeler, kurum bakımını azaltma konusunda uluslararası örgütlerle çalışmalar yapmaktadırlar. STK’ların ise kurum bakım

⁵⁴ Corinna Csaky, “Keeping Children Out of Harmful Institutions: Why We Should Be Investing in Family-Based Care”, **The Save the Children Fund** 2009, (Çevrimiçi), https://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/Keeping_Children_Out_of_Harmful_Institutions_Final_20.11.09_1.pdf , 16 Ocak 2016

⁵⁵ Carter, a.g.e.

⁵⁶ Linda M. Richter and Amy Norman. “AIDS Orphan Tourism: A Threat to Young Children in Children Care” **Vulnerable Children and Youth Studies**. Vol,5, No.3, September 2010, ss: 217-229

kalitesini yükseltmeye yönelik de çalışmaları bulunmaktadır. Örneğin Gana’da misyonerlik faaliyeti gösteren Batılı kurumlar dışında faaliyet gösteren ilk çocuk yuvası hizmeti, 1949 yılında yerli bir STK olan The Children’s Society tarafından başlatılmıştır.⁵⁷

Kurumda çocuk bakımı, maliyetlerinin yüksek olması sebebiyle çoğu Afrika ülkesi için, kolaylıkla sürdürülebilir bir hizmet değildir. Bu sebeple, örneğin Güney Afrika’da, ailelere nakit para transferi yapılarak sağlanacak bir koruyucu aile geleneği, daha sürdürülebilir bir seçenek olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple söz konusu ülkede kurumda kalan çocuk sayısı, kıtanın geri kalanına göre azdır.⁵⁸

1.5.3. Çin

Uzak Doğu’da Konfüçyüsçülük gibi hakim inanışlar sebebiyle çocukların devlet korumasına altına alınması fikri genelde aileler tarafından olumlu karşılanmamakta; her ne sebeple olursa olsun korunma ihtiyacı içinde bulunan çocukların aralarında kan bağı bulunan kişilerce bakılmalarının gerektiğine inanılmaktadır. Büyük oranda bu geleneksel yapı nedeniyle Uzak Doğu’da kurum bakımı yerine, informal bakım modelleri tercih edilmektedir.⁵⁹

Ancak farklı etkenlerin sonucu olarak Çin’de, bu geleneksel yaklaşımın oldukça dışında bir yapının oluşmuş olduğu görülmektedir. Devlet, merkezi otoriteye bağlı kuruluşlarda verilen kurum bakım hizmetini, çocuk koruma uygulamalarının

⁵⁷ **Department of Social Welfare of Ghana** “Regulations for Care and Protection of Children Without Appropriate Parental Care in Ghana – Part:1 Residential Care As A Last Resort”, 2008

⁵⁸ Csaky, a.g.y.

⁵⁹ **United Nations**, Department of Economic and Social Affairs-Population Divison, “Child Adoption: Trends and Policies” New York: 2009

temeline koymuştur. Koruyucu aile uygulaması ise son olarak gündeme gelecek bir alternatif olarak değerlendirilmiştir.⁶⁰

Çin’de, çocuklara verilen kurum bakımına yönelik yaklaşımları ve uygulamaları komünizm öncesi ve sonrası olarak iki döneme ayırmak mümkündür.

Buna göre 1949 öncesi, daha ziyade yetimhane formunda hizmet veren kuruluşlar; kiliseler, hayır kurumları, bireyler, yerel yönetimler gibi pek çok yürütücü tarafından çalıştırılabilmekteydi. 1949’dan sonra ise belediyeler, gönüllü kuruluşlar ya da dini kurumlar gibi farklı yürütücülerin idaresindeki yatılı kuruluşlar kapatılmış, açık kalanların idaresini ise merkezi yönetim almıştır.⁶¹

Çin’in dış dünyaya kapalı olduğu ve 1950-1980 yılları arasını kapsayan dönemin kurumda çocuk bakımı konusunda son derece olumsuz yaşantılara sebep olduğu, kurumda bakım alan çok sayıda çocuğun hayatını kaybettiği bilinmektedir. Yüksek ölüm oranları; açlık, tıbbi desteğin ve ilaçların yetersizliği, bakım verenlerin sağlık takibi ve tıbbi müdahaleler konusundaki yetersizliği gibi olumsuz kurum şartlarıyla ilişkilendirilmektedir. Özellikle kırsal kesimde yaşayan ve yaşlılar, engelliler, zihinsel ve ruhsal sağlığı bozuk insanlarla aynı kurumlarda kalan çocuklar arasında bu dönemde ölüm oranlarının daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Kimsesiz çocuklar konusu, ideolojik yönetimin sosyal konularda başarısı ya da başarısızlığını gösteren politik bir sembol olarak görüldüğünden bu dönemde kurumlara finansal yardım yapılması da yasaklanmıştır.⁶²

1979-1990 yılları arası dönem ise, Çin’de kurum bakımı alanında reform dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde kuruluşların devlet dışı kaynaklar tarafından finanse edilmesi mümkün hale getirilmiştir. Ülkede piyasa ekonomisine geçişle birlikte, devletin merkezi sosyal refah sistemi çöküntüye uğramış; bütçeden sosyal

⁶⁰ Shang, a.g.y.

⁶¹ Anna Jane High “China’s Orphan Welfare System” **University of Pennsylvania East Asia Law Review**. Volume: 8, 2013, 127-176

⁶² **Human Rights Watch, Asia** “Death by Default-A Policy of Fatal Neglect in China’s State Orphanages” January 1996, (Çevrimiçi), <https://www.hrw.org/reports/pdfs/c/china/china.961/china961full.pdf>, 03 Şubat 2016

refah alanlarına ayrılan pay giderek düşmüştür. Yasal düzenlemelerin etkisizliği, maddi kaynakların yetersizliği gibi sebepler de sistem çöküntüsünün etkilerini arttırmıştır. Bunun sonucu olarak ihtiyaç gruplarına hizmet sunma noktasında, giderek daha fazla sayıda STK devreye girmeye başlamıştır.⁶³

Çin'in tek çocuk politikası⁶⁴ sebebiyle de terk edilen ya da evlatlık verilen çocuk sayısı 1980'lerden sonra da artmaya devam etmiştir. Tek çocuk politikası sonucu kız çocuklarının terk edilme oranları artmış ve kurumda kalan çocukların %72'sini kız çocukları oluşturur hale gelmiştir. Çin'de bugün 800.000'in üzerinde kayıtlı kimsesiz çocuk yaşamaktadır. Uluslararası örgütlerin tahminlerine göre 200.000 üzerinde çocuk da, kayıtlara girmemiş kimsesizdir.⁶⁵ Resmi kayıtlara göre koruma altındaki çocukların %62'sine akrabaları tarafından bakım verilmektedir. %13 koruyucu aile yanında yaşarken, %12'lik kesim kurum bakımında kalmaktadır.⁶⁶ Çin'de sosyal güvenlik sisteminin, çocuklu ailelerin çoğunu kapsam dışı bırakması; ailelere herhangi bir maddi yardım, eğitim yardımı ya da sağlık yardımı yapılmaması gibi etkenler; ailelerin çocuklarını, bakım ve bazı durumlarda tedavi için tek alternatif olarak gördükleri kuruluşlara bırakmalarına sebep olmaktadır. Dolayısıyla ülkede terk edilmiş çocuk sayısı (özellikle kız çocukları ve engelli çocuklar⁶⁷) günümüzde de artmaya devam etmektedir.

⁶³ Liu Meng and Zhu Kai "Orphan Care in China" **Social Work and Society International Online Journal**. Volume 7, No:1. 2009, (Çevrimiçi), <http://www.socwork.net/sws/article/view/43/346>, 15 Şubat 2016

⁶⁴ Çin, söz konusu uygulamayı; işgücünün azalması ve cinsiyet dengesizliğine sebep olduğu gerekçeleriyle 1 Ocak 2016 tarihinden itibaren uygulamadan kaldırmıştır. <http://www.hurriyet.com.tr/cinin-tek-cocuk-politikasi-resmen-tarih-oldu-40034695> (Çevrimiçi). 29 Ocak 2016

⁶⁵ www.halfthsky.org (Çevrimiçi) 31 Ocak 2016

⁶⁶ Karen Fischer, "Children Welfare Policy for Orphaned Children in China", Center for Analysis of Social Exclusion Seminar, LSE, 15 October 2014 <http://sticerd.lse.ac.uk/seminarpapers/ses15102014.pdf> (Çevrimiçi) 15 Ocak 2016

⁶⁷ Çin'de ailelerin sahip olabileceği çocuk sayısını sınırlayan zorunlu aile planlaması uygulaması, kız çocukların aileleri tarafından terk edilme oranını arttıran etkenlerden biridir. <http://www.commdiginews.com/world-news/chinas-abandoned-babies-male-bias-one-child-policy-poverty-all-to-blame-23456/> (Çevrimiçi) 25 Temmuz 2015

Ülkede koruma altındaki çocuklara yönelik hizmetlerde görülen dikkat çekici bir başka nokta da, mevcut “şehir-köy” ikilemidir. Buna göre şehirlerdeki çocuklar, devlet idaresindeki kuruluşlarda kalmaya uygun görülmekte ve bu sebeple kuruluşlar genelde şehirlerde yoğunlaşmaktadır. Köylerde yaşayan çocuklara, devlete ait kuruluşlar tarafından bakım verilmemektedir. Küçük yerleşim birimlerinde ve kırsal bölgelerde korunmaya muhtaç çocuklar öncelikle akrabaların denetimindedir. Bazı bölgelerde çocuklara bakım sağlayacak kuruluşların olmaması sebebiyle çocuklar huzurevlerinde bakılmaktadır.⁶⁸

Bunun yanı sıra, Çin’in, II. Dünya Savaşı’ndan sonra popülerleşmeye başlayan ve 1990 yılında yasallaşan uluslararası evlat edindirme uygulamalarının da kurumda kalan çocuk sayısını net şekilde etkilediği görülmektedir. Örneğin uluslararası evlat edindirmenin kuruluşlarda kalan çocuk sayısı üzerindeki etkisinin anlaşılması ve 1999 yılında ülkedeki kuruluşların aşırı kalabalıklaşması karşısında evlat edindirme yasası değiştirilmiştir. Buna göre; kuruluşlarda kalan çocuklardan evlatlık edinmek isteyenler için evlatlık edinme yaşı 30’a düşürülmüş; çocuklu ailelere de evlatlık alma izni çıkarılmıştır. Ancak 2004’den itibaren uluslararası evlat edindirmeye karşı oluşan hassasiyet ve yasal düzenlemeler neticesinde evlatlık verilen çocuk sayısı tekrar düşmeye başlamıştır. Çin’de konuyla ilgili düzenlemelerin sık sık değiştiği bilinmektedir.⁶⁹

Koruyucu aile uygulaması ise son yıllarda yaygınlaşmaya başlamıştır⁷⁰. Geleneksel anlayışla çelişmesine rağmen koruyucu aile bakımının gündeme gelmeye başlamasının temel sebebi, maliyetinin, kurum bakımına oranla oldukça düşük olmasıdır. Ancak Çin’deki koruyucu aile sistemi, Batıdakinden farklıdır. Bu uygulama türünde çocuklar kırsal bölgelerde yaşayan profesyonel koruyucu ailelere verilmektedir. Koruyucu aileler çocuk başına, ülkedeki yoksulluk sınırına göre

⁶⁸ Shang, a.g.y.

⁶⁹ International Adoptions in Decline As Number of Orphans Grows
<http://edition.cnn.com/2013/09/16/world/international-adoption-main-story-decline/> September 17, 2013, (Çevrimiçi) 02 Şubat 2016

⁷⁰ Shang , a.g.y

belirlenmiş bir ücret almaktadırlar ve her koruyucu aile, en çok 5 çocuğa koruyucu ailelik yapabilmektedir.⁷¹

Bunun yanında yasal olmamasına rağmen Çin vatandaşı olmayan kişiler tarafından işletilen çok sayıda özel kuruluş bulunmaktadır.⁷²

1.5.4. İsveç

Sosyal refah politikaları ve sosyal hizmet uygulamalarıyla dünyaya örnek teşkil eden ve bu yüzden kurumda çocuk bakımı konusunda değinilmesi uygun olacak diğer bir ülke, Kuzey Avrupa tipi sosyal refah uygulamalarını büyük ölçüde şekillendiren ülke konumundaki İsveç'tir.

İsveç'te de, diğer Nordik ülkelerde olduğu gibi, çocuk koruma uygulamalarından ziyade, aile koruma temelli uygulamalar ön plandadır. Öyle ki diğer Nordik ülkelerle beraber İsveç de, GSMH'sının %3-4'lük kısmını ailelere nakit yardımı ve aile hizmetlerine ayırmaktadır.⁷³ Buna göre alandaki uygulamalara; aile içindeki sorunları nakit yardımı, aile danışmanlığı gibi hizmetlerle aile parçalanmadan çözmeye çalışma ve çocukları mümkün olduğunca aile içinde tutma anlayışı hakimdir. Bu yaklaşım, koruma altına alınan ve kurumda bakım hizmeti alan çocuk profilini büyük ölçüde belirlemektedir.

Ülkede 1940'tan önceki süreçte kurumda çocuk bakımının, gönüllü kuruluşların aktif rol oynadığı uygulamalarla yürütüldüğü görülmektedir. Bu dönemde kuruluşlar üzerinde devlet kontrolü çok zayıf şekilde gerçekleşmiştir. Diğer gelişmiş ülkelere oranla erken sayılabilecek bir tarih aralığı olan 1960-1990 arası dönemde İsveç'in, kurum bakımına bir "son ihtimal" olarak bakmaya ve çocukların kurumlarda bakılması uygulamasını terk etmeye başladığı görülmektedir. Koruma altındaki

⁷¹High, a.g.y.

⁷² G. Andersson. "Children in Residential and Foster Care – A Swedish Example" **International Journal of Social Welfare**, Vol:8, 1999, 253-266

⁷³ **OECD**, Social Expenditure-Aggregated Data, (Çevrimiçi), https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG, 25 Ocak 2016

çocuklar için en iyi bakım modelinin koruyucu aile modeli olduğu düşüncesi, bu dönemde yapılan uygulamaların temel noktasıdır. Ancak koruyucu aileyle ilgili çıktılar beklenildiği gibi olmamıştır. Öncelikle koruyucu ailelerden dönen çocuk oranı beklenenden yüksek bir seviyede gerçekleşmiştir. Ayrıca koruyucu ailelerin, anti-sosyal kişilik bozuklukları olan çocukların rehabilite olmalarında %80' e kadar başarısız olduğu gibi bir sonuçla karşılaşmıştır.⁷⁴

Bugün İsveç'te koruma altındaki 12 yaşından küçük çocukların neredeyse tamamı koruyucu aile yanında bakılmaktadır. Söz konusu koruyucu aileler 3 şekildedir: 1) Sosyal hizmetler tarafından düzenlenen koruyucu aile hizmeti, 2) Akrabalar ya da öz ailenin tanıdığı kişilerin koruyucu aile olduğu uygulamalar, 3) Birkaç çocuk kapasiteli acil durum koruyucu aileler.⁷⁵ 12 yaşından büyük çocuklar ise daha ziyade aileler tarafından işletilen mini-kuruluşlarda ya da kurum bakımında kalmaktadır.⁷⁶ Ülkede evlatlık alınan çocuk oranı, uzun süreli bakım altında kalan çocuklar içinde %5 olarak gerçekleşmektedir. Ülkede ailelerin, çocuğun aile dışı yerleştirilmesi yönelik karar verme sürecine aktif katılımları söz konusudur.⁷⁷

Koruyucu ailelikle ilgili uygulamaya göreyse; bir ailede 4 ve üstü sayıda koruma altındaki çocuğa bakım veriliyorsa ve ailenin tek gelir kaynağı koruyucu ailelik ödemeleriye, bu ailelerin yaşadıkları evler de birer “bakım kuruluşu” olarak değerlendirilmektedir. Bu uygulamanın temelinde, devletin, profesyonel evde bakım hizmetlerini sıkı kontrol altında tutma isteğinin yatmaktadır.⁷⁸

⁷⁴ Sven Hesse and Bo Vinnerljung “Child Welfare in Sweden - An Overview.” Stockholm University, Department of Social Work. Stockholm: 2000

⁷⁵ Gunvor Andersson, “Foster Care in Sweden, Policy, Practice and Research” https://www.uni-siegen.de/foster-care-research/network_conferences/3rd_conference/files/gunvor_andersson.pdf, (Çevrimiçi) 02 Şubat 2016

⁷⁶ Anders Hjern “Outcomes of Foster Care- Lessons from Sweden”, Centre for Health Equity Studies (CHESS), Stockholm University/ Karolinska Institutet, Suecia

⁷⁷ Andersson, a.g.y.

⁷⁸ Hesse and Bo Vinnerljung

İsveç'te kurum bakımına yön veren “Yeni Terapötik Yaklaşım” ise 1990’lardan itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Buna göre; dinamik psikoloji ve çevresel psikoloji yaklaşımlarıyla küçük ölçekli birimlerde anti-sosyal kişilik bozukluğu, madde kullanımı gibi sorunları olan çocukları tedaviye yönelik bir yapılanmaya gidilmiştir. Bu yaklaşımla sadece çocuklarla değil, çocukların öz aileleriyle de çalışmak ve kuruluşları topluma entegre ederek çocuklara daha zengin bir sosyal yaşam deneyimi kazandırmak hedeflenmiştir. Bu yaklaşımın ürünü olan ve dışardan bakanlara daha çok aile evi gibi görünen kuruluşlar, dünyada farklı örneklerle de öncülük etmiştir.⁷⁹

Ülkede böyle bir politika değişimine gidilmesinin temelinde; koruyucu ailelerden dönen çocuk oranının beklenenden yüksek olması, koruyucu ailelerin, karmaşık sorunları olan çocukların rehabilite olmalarında %80’ e kadar başarısız olması gibi sosyal çalışmanın mesleki alanında değerlendirilebilecek sebepler bulunmaktadır. Zira İsveç’te, özellikle koruma sistemindeki yaşı büyük çocukların yoğun şekilde madde bağımlılığı, anti-sosyal davranış bozuklukları ve suça eğilimi olduğu bilinmektedir.⁸⁰ Bunun yanında refah devleti yaklaşımıyla doğrudan ilişkili olarak; toplumun genel yaşam standartları ile, kurum bakımındaki çocukların yaşam standartları arasındaki uçurumun ortadan kaldırılmaya çalışılması çabası da uygulamalardaki değişimin bir diğer sebebidir.

İsveç’in çocuk koruma uygulamalarında kurum bakımını kullanım konusunda en ayırt edici özelliği olarak; kurumların daha çok yaşı büyük, davranış sorunları olan ya da suça eğilimli çocuklar için kullanılmasını göstermek mümkündür. Kuruluşların ise %73’ü 9 ya da daha az sayıda çocuk kapasitelidir. 0-12 yaş arasında ve kurum bakımında kısa süreli olarak kalması planlanan çocukların %90’ı, kuruluşlarda aileleriyle birlikte kalmaktadırlar.

⁷⁹ Jan Johansson, Bengt Andersson, C.Philip Hwang, “What Difference Do Different Settings In Residential Care Make For Young People? A Comparison Of Family-Style Homes And Institutions In Sweden”, **International Journal of Social Welfare**, Vol:17, Issue:1, 2008, ss:26-36

⁸⁰ Johansson, a.g.y.

1.5.5. İngiltere

Çocuk koruma ve korunma altındaki çocuklara verilecek hizmetlerle ilgili en fazla çalışmanın yapıldığı ülkelerin başında İngiltere gelmektedir. Sanayileşme ve şehirleşme kavramlarının ilk ve en yoğun olarak ortaya çıktığı ülke olmasının da doğal bir sonucu olarak, kurumda çocuk bakımı konusunda en köklü geleneğe sahip ülkelerden birisidir. Alana ait pek çok yeni model de, teori olarak ilk kez İngiltere’de ortaya çıkmakta ve uygulama alanına yansıtılmaktadır.

Bu tez çalışması süresince, alana dair kaynaklar ve alanın içinden korunma altındaki çocuk sayısı, çocukların hangi tür bakım hizmetlerinden yararlandığı, hizmetlerin neler hedeflenerek planlandığı ve planlanan sonuçları verme durumlarıyla ilgili en net rakamlara da İngiltere kaynaklarında ulaşılmıştır. Dolayısıyla, çocuk koruma alanıyla ilgili verilerin de oldukça şeffaf şekilde paylaşılması ve alanda pek çok araştırma yapılması sebebiyle, kurumda çocuk bakımı konusunda en geniş kaynakları sunan ülkelerin başında İngiltere’nin olduğunu belirtmek mümkündür.

Kurum bakımıyla ilgili yeniliklerin ilk olarak ortaya çıktığı ve yasalaşarak uygulama alanına aktarıldığı en önemli ülkelerin başında da, İngiltere gelmektedir. 1980’lerden itibaren dini kurumların ve gönüllü organizasyonların kurumda çocuk bakımından çekilmeye başladığı dönemdir. Bu dönemde gönüllü kuruluşlar da, ailelerin bir arada tutulmasını sağlamaya yönelik çalışmalar gibi “önleyici” olarak nitelendirilebilecek faaliyetlere ağırlık verilmeye başlamıştır.⁸¹ Bunun yanı sıra ÇHS’nden 24 yıl önce, 1975’te çıkan yasayla İngiltere’de yaşayan çocuklar aile dışı bakıma yerleştirilme süreçlerinde söz hakkına sahip olmuşlardır.

Yıllık bazda değerlendirildiğinde İngiltere’de her yıl için ortalama 50.000 çocuk koruma ve bakım altında bulunmaktadır. Her yıl ortalama 85.000 çocuk kısa süreli olarak (1 yıldan az) koruma ve bakım altına alınmaktadır. Bugün İngiltere’de yaklaşık %60 kadarı ihmal-istismar sebebiyle korunma altına alınmış 80.000 çocuk koruma altındadır. Koruma ve bakım altındaki çocukların; %68’i koruyucu aile yanına yerleştirilmekte, %13’ü kurum bakımında kalmakta, %9’u evlatlık

⁸¹ Smith, a.g.e., 172

verilmektedir. Geri kalan %10'luk kesim farklı kuruluşlara yönlendirilmek üzere öz ailelerinin yanında bekletilmektedir.⁸²

İngiltere'de, özellikle 2.Dünya Savaşı sonrası dönemde, kurum algısı ve kuruma bakış olumsuz şekilde evrilmiştir. 1948'de çıkan “Çocuk Yasası”yla ailenin önemi vurgulanmış ve ailesiyle yaşama imkanı bulunmayan çocuklar için koruyucu aile hizmetinin tercih edilmesi önerilmiştir. Küçük ölçekli aile benzeri yapılarda kurum bakımının sürmesi fikriyle bu dönemde, anne babanın –bazen de kendi çocuklarının– bir arada yaşadığı kuruluş modelleri ortaya çıkmıştır.⁸³

1960'larda cinsel devrimle beraber evlilik dışı çocuk sahibi olmanın normalleşmesi üzerine evlatlık vermek üzere terk edilen çocukların sayısında azalma olmuştur. Takip eden süreçte, özellikle 1970'lerden itibaren İngiltere'de; kalite ve maliyet arasındaki uyumsuzluk sebebiyle kurum bakımından tamamen vazgeçilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Buna göre, koruyucu aile ya da evlatlık seçeneklerinin öncelikli olarak değerlendirilmesi gündeme gelmiştir.⁸⁴

Ancak koruyucu aile bakım modeli beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Bunda etkili olan sebepler;

-Koruyucu aileler ile çocuklar arasındaki uyumsuzluklar

-Koruyucu ailelerin, çocukların sorunlu davranışları ile başa çıkmada yetersiz kalmaları⁸⁵

-Koruyucu aile yanındaki çocukların öz aile görüşmelerinin devam etmesi ve bu durumun, çocukla koruyucu aile arasındaki bağın güçlenmesini engellemesi

⁸² Statics: England, <http://corambaaf.org.uk/res/statengland>. (Çevrimiçi) 20 Ağustos 2015

⁸³ Smith, a.g.e.

⁸⁴ David Berridge, Nina Biehal, Lorna Henry “Living in Children’s Residential Homes” **Department for Education of UK**: 2010.

⁸⁵ Tobis, a.g.e.

-Bazı çocukların koruyucu aile uygulamasını öz ailelerine ihanet olarak görmeleri ve bu bakım modelini reddetmeleri (bu durum büyük yaştaki çocuklar ve ergenler arasında daha yaygın olarak görülür) gibi sebeplerin etkili olduğu düşünülmektedir.

86

Sonuç itibariyle İngiltere’de, çocukların hayatında istikrar oluşması amacıyla desteklenen koruyucu aile uygulaması, bazen tek bir çocuğun defalarca koruyucu aile değiştirmesi gibi durumların ortaya çıktığı bir yapı haline gelmiş ve beklenen verimliliğe ulaşamamıştır. Bugün, kurum bakımındaki çocukların büyük bölümü 12 yaş üzerinde ve koruyucu aile deneyimleri başarısız olmuş çocuklardan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra kurum bakım hizmeti verilen diğer gruplar arasında; kendilerine bakım veren ailelerinin rahatlamasına yönelik kısa süreli olarak kurum bakımına alınan engelli çocuklar, kendisine ya da çevresine tehdit oluşturabilecek davranışlar sergileyen, anti-sosyal davranış bozukluğu olan ergenleri saymak mümkündür.⁸⁷

Ülkede 1990’larda yerel otoriteler, yönetimlerindeki kuruluşları kapatmaya devam etmiştir. Bu dönem boyunca özel, az sayıda çocuğa hizmet verecek yapıda yeni kuruluşlar, az sayıda da olsa açılmaya devam etmiştir. Bunun yanında tek çocuğa kısa süreli hizmet verecek kriz merkezi tarzı kuruluşlar açılmaya başlanmıştır. Bugün İngiltere’de, kurumda çocuk bakımı hizmetinin %40’ına yakını yerel yönetimler tarafından verilmektedir. Özel sektör, hizmet sağlama oranında ikinci sıradadır. İngiltere kurumların 2/3 gibi bir oranı, özel kuruluşlardan tarafından işletilmektedir. STK’lar ise hizmette yer alma konusunda üçüncü sırada yer almaktadır. Kuruluşlar, bakım komisyonları tarafından onaylandıktan sonra çalışmaya başlayabilmektedirler ve ulusal bakım standartlarına tabidirler.⁸⁸

⁸⁶Keith A. Miller, , Philip A. Fisher, Becky Fetrow, vd, “Trouble On The Journey Home: Reunification Failures in Foster Care”, **Children and Youth Services Review**. Volume 28, Issue 3, March 2006, pp. 260–274

⁸⁷ Berridge, Biehal, Henry. A.g.y.

⁸⁸ Kendrick, Steckley. A.g.y.

İngiltere’de kimi uzun kimi kısa süreli; kimi terapötik amaçlı kurulmuş uzman nitelikli, kimi daha formal bakım vermek için planlanmış 19 farklı kurum bakım türü bulunmaktadır. Ana akım çocuk evleri, kurumlar, uzman engelli hizmetleri, güvenli yerleşimler gibi birimler, bu kuruluşlar arasında sayılabilir.

Bugün İngiltere’de aile dışı bakım alan çocuk ve gençlere yönelik hizmet veren kuruluş türleri şunlardır;

- Çocuk evleri
- Mülteci çocuklar için hosteller
- Bilişsel ve öğrenme zorluğu için özel okullar
- İletişim zorlukları için özel okullar
- Duyuşsal ve fiziksel zorluklar için özel okullar
- Gençler için bakım evleri
- Hastane okulları (hospital schools)
- Çocuklar için konukevleri
- Psikiyatri üniteleri
- Adli psikiyatri üniteleri
- Suça karışan gençler için kuruluşlar
- Güvenli eğitim merkezleri
- Güvenli birimler
- Terapötik topluluklar
- Davranışsal, duygusal ve sosyal gelişim zorlukları için özel okullar

Bunlar içinde özellikle sağlık sorunları ya da çeşitli alanlarda engelliliği olan çocuklara yönelik kuruluşlar dikkat çekicidir. ‘**Özel okul**’ olarak adlandırılan bu kuruluşlar, özel eğitim ve bakım ihtiyacı olan, duygusal ya da davranışsal sorunlara sahip, öğrenme güçlüğü çeken ya da fiziksel zorluklar yaşayan çocuk ve gençler için özel bakım ve eğitim veren kuruluşlardır. Bunlar, yatılı okulun eğitim yanıyla, çocuk bakım hizmetini birleştiren hibrid kuruluşlardır. Bu kuruluşlar hizmetlerini yerel

otoriteler ya da gönüllü kuruluşlar tarafından desteklenerek sürdürürler. Özel sektör tarafından yürütülen bağımsız özel okullar da mevcuttur.⁸⁹

Hastane okulları, hastanede kalan çocukların eğitimlerinin hastane ortamında devamı için yerel otoriteler tarafından sunulan bir hizmettir. Hastanede kalan çocukların eğitimleri için “hastane eğitim hizmeti” adında bir hizmet verilmektedir. Herhangi bir sıradan kuruluş bakımıyla gerekli verimin alınamayacağı düzeyde davranışsal ve duygusal sorunu olan çocuk ve gençler için düzenlenmiş **psikiyatrik birimler** de, ülkedeki kurum bakımı türlerinden biridir. Bunlar, hem çocuk ve gençleri kontrol ve gözetim altında tutmaya, hem de tedavi etmeyi amaçlayan hibrid kuruluşlardır. **Terapötik kuruluşlar**; yoğun şekilde duygusal zarar görmüş çocuklar ve gençler için hem bakım hem eğitim hizmetlerinin psiko-terapötik bir ortam oluşturmak için düzenlendiği kuruluşlardır. Bu birimlerin tamamında çocuk başına düşen bakım veren oranı standart kuruluşlara oranla yüksektir. Bunun yanında diğer çocuklarla bir arada kalması uygun olmayan çocuklar için **tek kişiye bakım veren kuruluşlar** da oluşturulabilmektedir. Güvenli birimler, kendisine ya da başkalarına zarar verme ihtimali olan çocuklar için kullanılmaktadır.⁹⁰

1.5.6. ABD

ABD’de kurumda çocuk bakımının 1727 yılında, New Orleans’ta kurulan bir yetimhaneyle başladığı kabul edilmektedir. 19. Yüzyıla kadar genel olarak kimsesiz çocuklara 9 yaşına kadar düşkünler evinde bakıldığı, daha sonrasında çocukların köle olarak çalıştırıldıkları bilinmektedir. 1800’lü yıllardan itibaren ise yüzyılda yaşanan İç Savaş, sanayi devrimi, göçler ve hastalıklar gibi toplumsal olayların etkisiyle kurum bakımı yaygın olarak kullanılmaya başlamıştır. Ancak bu dönemde çocuklara verilen bakım hizmetinin, dünyanın diğer bölgelerinden pek de farklı olmayan niteliklere sahip olduğu bilinmektedir. Çocuklar; daha ziyade yetimhane olarak adlandırılacak niteliklere sahip; zaman zaman yetişkinler ve akıl hastalarıyla bir

⁸⁹ Ewan Anderson, **Residential and Boarding Education and Care for Young People: A Model for Good Practice**, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York: 2005.

⁹⁰ Di Hart, Ivana La Valle, “The Place of Residential Care in the English Child Welfare System”, **Department for Education**, Research Report, 2015

arada tutuldukları, kalabalık, toplumdan izole edildikleri ve çocuk yetişmesi için gerekli şartları sağlamayan kuruluşlarda kalmışlardır.⁹¹ Bu kuruluşlarda cezalandırma, şiddet içeren disiplin uygulamaları ve dini eğitimle çocukların rehabilite edilmesine çalışılmaktaydı. Yüzyılın ortalarından itibaren ise, bir bakım veren kadının 50 kadar çocuğa bakım verdiği kır evi tarzı kuruluşlar ortaya çıkmaya başlamıştır.⁹²

19.yüzyılın ortalarından itibaren gerek kuruluş şartlarının çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerinin ve bunların toplumsal hayata yansımalarının ortaya çıkması, gerekse ülkenin aldığı yoğun dış göçün ortaya çıkardığı ihtiyaç sonucu, kurum bakımında değişimler de hızlanmıştır. Bu dönemdeki göçmen çocukların oluşturduğu etki, kurum bakımının yoğun kullanım amaçlarından birini ortaya çıkarmıştır: göçmen çocukların eğitilmesi ve sosyalizasyonu yoluyla, baskın kültüre uyumlarının sağlanması. Aynı dönemde ülkede, bugünkü koruyucu aile hizmet modeline benzer bir yapı da ortaya çıkmış, çocuklar özel olarak seçilen ailelerin yanına yerleştirilmeye başlanmıştır.20.yüzyılın başından itibaren yeni başlayan hareketle, kurum bakımına psikoterapötik tedavi servisleri eklenmesi ve sorunları olan çocukların bu yapılarda tedavi edilmesi anlayışı hakim olmaya başlamış, pek çok eyalette bu şekilde hizmet veren kuruluşlar açılmıştır. 1930'larda ise çocukların aileye döndürülmeleri büyük hedef haline gelmiş, kuruluşlar içinse 'terapötik ortam' kavramı ortaya çıkmıştır. 1960'lardan itibaren, davranış sorunları olan çocuklara yönelik farklı terapi arayışları başlamış ve aile temelli hizmetlere yönelinmiştir.⁹³

Sosyal refah uygulamaları açısından yapılan sınıflandırmada "liberal-Anglo-Sakson" model içerisinde yer alan ABD'de, çocuk koruma alanına yönelik yapılan uygulamaların da bu modelin yaklaşımları tarafından belirlenmekte olduğu

⁹¹ Gökçearsan Çiftçi, a.g.y.

⁹² Gerald P. Mallon and Peg McCart Hess . **Child Welfare for the Twenty-first Century: A Handbook of Practices, Policies, and Programs. Second Edition**, Columbia University Press. New York: 2014

⁹³ Brenda G. McGowan, "Historical Evolution of Child Welfare Services", **Child Welfare for the Twenty-first Century: A Handbook of Practice, Policies and Programs**, 2nd Edition, ed by: Gerald P. Mallon, Peg McCart Hess, 2014, ss:12

görülmektedir. Temelde kurum bakımı, eyaletlerin bütçelerinden karşılanması gereken bir hizmettir. Ancak sosyal refah alanının diğer bileşenleri gibi çocuk refahı alanına yapılan harcamalarda da kesintiye gidilmiştir. Bugün ülkede çocukların aldıkları kurum bakımı, ailelerin maddi imkanlarına göre farklılaşmaktadır. Örneğin, yüksek gelir düzeyinden ve özel sigorta sahibi bir aileden gelen çocuk, zihinsel sorunları için özel yatılı ruh sağlığı kurumlarında bakım hizmeti alabilmektedir. Diğer taraftan, düşük gelir grubundan gelen ve aynı sağlık ya da davranış sorunlarına sahip bir çocuk, bütçesi kamu kaynaklarına dayanan ıslah kuruluşlarında kalacaktır.

94

Bunun yanı sıra 19. yüzyılda, kurumda çocuk bakımına yönelik ilk itirazların yükseldiği ve kurum bakımının, koruyucu aile ya da evlatlık hizmetleri sağlanana kadar geçici bir çözüm olarak ele alındığı topraklar olan ABD’de, kurum bakımına ilişkin olumsuz bakış açısının, bugün de devam ettiğini söylemek mümkündür.⁹⁵

ABD’de yılda ortalama 500.000 çocuk devletin çocuk koruma sistemine, kısa veya uzun süreli olarak dahil olmaktadır.⁹⁶ Bu çocukların yıllık olarak yaklaşık 235.000 koruyucu aile hizmetinden yararlanmaktadır.⁹⁷ ABD’de çocukların korunma altına alınmasında en yaygın sebepler sırasıyla ihmal (%60) fiziksel istismar (%18), cinsel istismar (%9.9) ve duygusal istismardır. (%6.5) Bunun yanında İngiltere’de olduğu gibi ABD’de de, anti-sosyal davranış bozukluğu gibi akıl sağlığına ilişkin farklı bozuklukları olan çocukların, genel ve/veya tedavi amaçlı kurum bakımlarına yerleştirilme oranları artmaktadır.⁹⁸

⁹⁴ Little, Kohm, Thompson. A.g.y.

⁹⁵ Gökçearsan Çitfci, a.g.y.

⁹⁶ Anderson, A.g.y.

⁹⁷ ABD’de koruyucu aile olarak geçen “foster care” tanımı içerisine koruma altındaki çocukların yerleştirildiği grup evleri, sığınaklar, yatılı tedavi üniteler gibi bütün seçenekler dahil edilmektedir.

⁹⁸ Little, Kohm, Thompson. A.g.y.

Gelişmiş ülkelerdeki genel eğilimin aksine olarak, ABD’de, ev dışı bakım alan çocukların oranında 1999-2010 yılları arasında düşüş olduğu görülmektedir. (Söz konusu sayı 1999 yılında 567.000 iken, 2010 yılında 408.000’e düşmüştür.)⁹⁹

Ülkede çocukların koruma altına alınması sonucunu doğuran temel toplumsal etkenleri;

- 1- Göçmen sayısı ve artan göçmen yoksulluğu sonucu çocuklara bakamama, suça eğilimli davranış gösterilmesi
- 2- AIDS hastalığının yaygınlığı ve düşük gelir düzeyindeki hastaların çocuklarına bakma ve tedavi sağlama konusundaki yetersizlikleri
- 3- Bekar annelerin çocuklarına bakacak şartları sağlayamamaları¹⁰⁰

ABD’de bugün, özellikle Afrika kökenli ailelerden gelen çocukların, koruma sisteminde daha yoğun temsil edildiği görülmektedir.¹⁰¹ Amerika’da aile birliğini korumaya yönelik çalışmalar çok sınırlıyken, bekar anneleri desteklemek üzere sosyal yardım ve çocuk bakım hizmetleri verilmektedir.¹⁰²

ABD’de faaliyet gösteren Amerika Çocuk Refahı Birliği ise, çocuklara verilen kurum hizmetini, verdikleri hizmetin yoğunluğuna göre 7’ye ayırmıştır¹⁰³:

Çalışanlı evler: En çok 4 çocukla, çocukların ihtiyaçlarına göre belirlenmiş çalışanların kaldığı küçük yaşam birimleridir. Bu küçük birimlerde kalan çocuk ve gençlerin, gündelik hayata daha çok karışarak yaşam deneyimi, öz denetim ve bağımsızlık kazanmaları hedeflenmektedir.

⁹⁹ Munro Manful, a.g.y

¹⁰⁰ Thom Garfat. “Emerging Themes in Residential Child and Youth Care Practice in North America”. **Irish Journal of Applied Social Studies**, Published by Social Care Ireland, Volume 4, Issue 2 Winter, 2003, ss:1-18

¹⁰¹ John E.B. Myers “A Short History of Child Protection in America”, **HeinOnline**, 42 Fam. L.Q. 449 2008-2009

¹⁰² Courtney, M.E., T. Dolev, R. Gilligan, **Looking Backward to See Forward Clearly: A Cross-National Perspective on Residential Care**, New York, Oxford University Press, 2009.

¹⁰³ Mallon ve Hess, a.g.e.

Grup evleri: En çok 12 çocuk ve devamlı olarak kuruluştaki yaşayan bakım verenlerin kaldığı, devlet okulu ve devlet hastanesi gibi ortak kamu hizmetlerinin kullanıldığı kuruluştardır.

Kurumsal tedavi: Terapi, eğitim, dinlenme ve inter-disipliner ekipler tarafından verilen destek hizmetlerinin sağlandığı kuruluştardır.

Acil durum barınakları: Acil durumlarda kısa süreli olarak temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik hizmet veren kuruluştardır.

Kısa süreli/teşhise yönelik bakım: Bir değerlendirme/teşhis sürecinin sonunda çocuk ve ailenin ihtiyaçlarının belirlenmesi amacıyla yoğun hizmetler sunan barınaklardır.

Gözetim kuruluştaki: Alanların kilitli kapılar gibi çeşitli kısıtlamalar içerdiği, gözetiminde olan gençlere kısa süreli hizmet veren kuruluştardır.

Güvenli tedavi: Güvenlikli ortamlarda, yoğun gözlem altındaki gençlere kurum bakımıyla tedavi hizmetlerini bir arada veren kuruluştardır.

1.6. Kurum Bakımına Yönelik Eleştiriler

Kurum bakımı, pek çok kez ‘son çare’ olarak görüldüğü vurgulanmış bir uygulamadır ve ÇHS başta olmak üzere konuyla ilgili pek çok hukuk metni, çocukların sadece başka seçenek kalmadığı takdirde kurumlara yerleştirilmeleri gerektiğiyle ilgili hükümler içermektedir. Kurum bakımına yönelik eleştiriler, hizmetin yaygınlaşmaya başlamasından kısa süre sonra ortaya çıkmış ve özellikle ruh sağlığı alanında yapılan çalışmalar sonucu artarak devam etmiştir. Özellikle 1990’lardan bu yana yapılan ve kurum bakımı çıktılarını ölçen araştırmalar, sık sık kurumlarda çocuklara uygulanan istismar vakalarının ortaya çıkması ve kurum bakımında yetişmiş bireylerin kurum sonrası sosyal hayatta karşılaştıkları zorlukların yansımaları, eleştirilerin yoğunluğunu arttırmıştır.

Kurum bakımının çocuklar üzerinde olumsuz etkileri olduğuna dair sistemli bir eleştirinin yükseldiği ilk yer, Amerika Birleşik Devletleri olmuştur. Ülkede 1882 yılında, kadın, çocuk ve engelli hakları konusunda öncü bir sosyal aktivist olan

Homer Folks tarafından kurulan “*The Children’s Aid Society of Pennsylvania*” isimli örgüt konuyla ilgili farkındalık oluşturmaya yönelik çalışmalar yapmıştır. Örgüt, öz ailelerinin yanında kalması mümkün olmayan çocuklar için kurum bakımı yerine bir tür “koruyucu aile” uygulamasına geçilmesini savunmuş; halkı koruyucu aile olmaya teşvik etmiş ve koruyucu ailelikle ilgili eğitimler düzenlemiştir.¹⁰⁴

Folks’un kurum bakımına ilişkin eleştirel yaklaşımı ve yaptığı çalışmalar bugün, ABD’de koruma altındaki çocuklar için verilen kurum bakımıyla ilgili olumsuz algı gelişmesi ve kurumsal bakım alanıyla ilgili geliştirici çalışmaların durmasında önemli bir etken olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁵

Bunun yanında, ABD’de çocuklar için en iyi bakımın aileler tarafından verileceğine dair inancın devlet düzeyine ilk yansımaları, 1909’da yapılan “*Muhtaç Çocuklar Hakkında Beyaz Saray Kongresi*”ne kadar uzanmaktadır.¹⁰⁶ Bu kongrede, kurum bakımının maliyetinin yüksek olması ve kurum bakımının çocuklara fayda sağlamadığı görüşleri dile getirilmiş; çocukların öncelikle aileleri yanında desteklenmeleri, bu olamıyorsa koruyucu aile yanına yerleştirilmeleri ve bunun da sağlanamadığı durumlarda kurum bakımının son çare olarak uygulanması konusunda görüş birliği sağlanmıştır.¹⁰⁷

Ancak dünya genelinde kurumda çocuk bakımına ilişkin itirazların yaygınlık kazanması, 1960’larda ortaya çıkmaya başlayan kurum karşıtı yaklaşımların sonucudur. Özellikle John Bowlby’nin “Bağlanma Kuramı”nın ortaya çıkışından sonra kurum bakımının çocuklar üzerindeki etkilerini anlamaya çalışan pek çok

¹⁰⁴ Michael Barga, Children’s Aid Society of Pennsylvania (1882-present), (Çevrimiçi), <http://www.socialwelfarehistory.com/programs/child-welfare/child-labor/childrens-aid-society-of-pennsylvania/>, 20 Ocak 2016

¹⁰⁵ Martin Wolins, “Successful Group Care- Explorations in the Powerful Environment”, **Journal of Comparative Family Studies**. Vol. 6, No. 2 (Autumn 1975), pp. 249-251

¹⁰⁶ Reviving the White House Conference on Children. <http://www.cwla.org/reviving-the-white-house-conference-on-children/> . Çevrimiçi, 12 Ağustos 2015

¹⁰⁷ Tobis, a.g.e.

araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların sonuçları; kurumda kalan çocuklara yeterli duygusal yatırım yapılmadığını; çocukların aileleri yanında yaşayan akranlarına oranla eğitim fırsatlarından eşit şekilde yararlanamadıklarını, gerek kurumda kalmaları sebebiyle uğradıkları damgalanma, gerekse kurumların toplumdan bir anlamda soyutlanmış olmaları sebebiyle sosyal ilişki kurma becerilerini geliştiremediklerini göstermiştir.¹⁰⁸

Kurumda çocuk bakımıyla ilgili algıların değişimini ve politikalara yansımaya hızını göstermesi açısından iki farklı uluslararası belgenin; 1986 tarihli Malmö Deklarasyonu ve 2003 tarihli Stockholm Deklarasyonu’nun örnek gösterilmesi mümkündür. Zira Malmö Deklarasyonu, kurum bakımının devam etmesi gerekliliğini vurgulamaktadır. Bunu söylerken de, kurum şartlarının, kurumda kalan kişilerin sağlıklı sosyal ilişkiler geliştirmesini mümkün kılacak şekilde düzenlenmesinin önemi üzerinde durulmaktadır. Diğer taraftan Stockholm Deklarasyonu’nda, kurum bakımının çocuklar ve genel üzerinde bıraktığı olumsuz etkilerin göz ardı edilemeyeceği belirtilmektedir ve kurum bakımı yerine aile ve toplum temelli bakım modellerine yönelmenin ve kurum bakımı kullanım oranının düşürülmesinin gerekliliği belirtilmektedir.¹⁰⁹

2009 yılında BM Genel Kurulu’nda kabul edilen “*The Guidelines for the Alternative Care of Children*” ile devletlerin, ailelerin çocuklarına bakabilmesini mümkün kılmak üzere “aile temelli güçlendirme ve destekleme” çalışmaları yapmaları gerekliliğini belirtilmiştir. Tavsiyeler aynı zamanda devletleri kurumda çocuk bakımından uzaklaşmaya, büyük kurumlarda çocuk bakımına alternatifler geliştirmeye çağırmaktadır.¹¹⁰

¹⁰⁸ Smith, a.g.e, ss:28

¹⁰⁹ Andrew Kendrick, Laura Steckley and Graham McPheat “Residential Child Care: Learning from International Comparisons” Scottish Institute for Residential Child Care: 2011

¹¹⁰ **Eurochild, Hope and Homes for Children and SOS Children’s Villages** “Towards a Stronger Economic Evidence Base to Support Child Protection Reform: From Institutions to Family Based Care and Community Level Services” Submission to the UN Office of the High Commissioner for Human Rights’ Report on Better Investment in the Rights of the Child

1.6.1. Çocuklara Yönelik Aile Dışı Bakım Hizmetlerine Psikoloji Alanındaki Çalışmaların Etkisi

Bugünkü kurum bakımı ve genel olarak “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” kavramlarının, ayrıca bu kavramların birbirleriyle olan ilişkilerinin incelenmesi ve teorik alt yapılarının oluşması, 20.yüzyılda, özellikle psikiyatri ve psikoloji alanlarında yaşanan bilimsel gelişmelerle doğrudan ilişkilidir.¹¹¹ Söz konusu alanlardaki gelişmelerle birlikte bir çocuğa iyi bakım verilmesinin ölçütleri değişmiş, çocuk terbiyesinde şiddetin kullanılması yaklaşımı ortadan kalkmıştır. Örneğin 1980’lerden itibaren kurum bakımında fiziksel şiddetin yasaklanması ve suç sayılmasını, bu alanlardaki gelişmelerin sonucu olarak değerlendirmek mümkündür.

Bu bağlamda, gerek çocukluk döneminin insan hayatındaki ayrıcalıklı ve göz ardı edilemez önemini ortaya çıkarması, gerek anne-baba figürlerinin çocuğun hayatında önemini vurgulaması sebebiyle Freud’un ve psikanalitik yaklaşımda onun takipçileri olan diğer bilim insanlarının yaptığı çalışmaları, alanın temel taşları olarak değerlendirmek mümkündür.

Freud, bulguları neticesinde klasik olarak adlandırılabilir katı disiplinciliği ve baskıcı çocuk yetiştirme yöntemlerini de sorgulamış; bu katı yöntemlerin yetişkin hayattaki olumsuz izdüşümlerini resmetmiştir.¹¹² Anneyle birlikte babanın da çocukların hayatında önemli bir model olduğunu ve rollerinin sadece otorite figürü olmakla sınırlandırılmaması gerekliliğini vurgulayan Freud, sağlıklı çocuklar yetiştirilebilmesi adına bebeklerin ebeveynleriyle beraber uyumalarını salık verecek derecede yakın bir ilişki öngörmüştür. Çocuğun birey olarak kabul edilmesi, tercihlerine saygı gösterilmesi, bireysel özelliklerine göre farklı yaklaşımlar geliştirilmesiyle katı disiplinden uzak sıcak bir eğitim yaklaşımı benimsenmesi Freud’un önerileri arasında yer almıştır.

¹¹¹ Stephen Hussey, Anthony Fletcher, **Childhood in Question: Children, Parents and the State**, Manchester University Press, 1999

¹¹² http://www.gulfbend.org/poc/view_doc.php?type=doc&id=7926&cn=28%5C%22, (Çevrimiçi), 12 Ağustos 2015

Freud'un yaklaşımlarının hem genel olarak çocuk bakımı ve yetiştirilme stillerini etkilediği; hem de korunmaya muhtaç olan çocuk algısının oluşması ve bu çocuklara verilecek hizmetin niteliğini şekillendirdiği açıktır. Çocuk hakları kavramının oluşumunun temelinde, çocukların birey olarak kabul edilip tercihlerine saygı gösterilmesi gerektiği görüşünün olduğunu iddia etmek mümkündür. Bugün eğitim alanında olduğu gibi çocuk koruma ve bakım alanlarında da –ne derece uygulanabildiği noktasından bağımsız olarak- hakim yaklaşım, çocukların birer birey oldukları ve her biriyle kişisel geçmişleri, becerileri, beklentileri temelinde bir yaklaşımla çalışılması gerektiği yönündedir.

Freud'un anne- çocuk ilişkilerinin insanın tüm hayatını etkilediğine ilişkin devrimsel teorisini takip eden süreçte, 1946 yılında Anna Freud, ebeveynlerinden ayrı olarak, akran grupları içinde büyüyen çocuklarla ilgili çalışmalar yapmıştır. Anna Freud'un çalışmaları da kurum bakım yaklaşımlarını dönüştürücü nitelikte olmuştur.

Çalışma süresince gözlemlenen ve annesini neredeyse hiç tanımamış 6 çocukta parmak emme, mastürbasyon, eşyalara zarar verme, güvensizlik duygusu geliştirme, iştahsızlık, yetişkinlere karşı tepkisizlik gibi davranışlar gözlemlenmiştir. Çocuklar daha sonraki süreçte kendilerine bakım veren kişilerle duygusal bağlar geliştirmiş ve daha sağlıklı davranışlar göstermeye başlamışlardır.¹¹³

Bu araştırmaların sonuçlarına göre;

-Yetişkinlerle ilişkilerden mahrum kalan çocuklar, yetişkinlere saldırgan ve olgunlaşmamış tepkiler verebilmektedirler.

-Çok yoğun uyaran ve iletişim mahrumiyeti yaşamış çocuklar, uyaranlarla dolu bir çevreye girdiklerinde kaybettikleri gelişim aşamalarını kolaylıkla yakalayabilmektedirler.

Özetle Anna Freud'un "Grup İçinde Büyüme Üzerine Bir Deney"- *An Experiment in Group Upbringing* isimli çalışması, ebeveynlerden, daha net bir ifadeyle söylemek

¹¹³ <http://www.childrenwebmag.com/child-care-history-policy/an-experiment-in-group-upbringing-by-anna-freud-and-sophie-dann> , (Çevrimiçi), 12 Temmuz 2015

gerekirse, kendileriyle birebir ilgilenecek yetişkinlerden ayrı büyüyen çocukların ciddi davranış bozuklukları olabileceğini göstermektedir. Buna rağmen bakım verenle kurulan sağlıklı ve güven veren bir ilişki sayesinde bu durumdaki çocukların tekrar çevrelerindeki uyaranlara açık, sağlıklı bireyler olma şansını yakalayabilmektedirler.

Bu çalışmadan 4 yıl sonra bu kez yine psikanalitik ekolden bir psikolog olan John Bowlby, Dünya Sağlık Örgütü'nün talebi üzerine dünyanın farklı ülkelerindeki yetimhanelerde kalan çocuklar üzerine bir çalışma yapmıştır.¹¹⁴ “Bağlanma Kuramı”nı ortaya çıkaran bu çalışma, çocuk koruma alanını dönüştüren bir mihenk taşı olarak değerlendirilebilir.

Bugün yoğun şekilde kabul gören teoriye göre insan yavrusu, yaşantısının ilk 3 yılında annesi ya da bakım vereniyile güven temelli ve sürekli bir ilişki kuramazsa, bu durum bütün hayatını etkileyecek zihinsel, sosyal hatta fiziksel sorunlarla karşılaşma riskini yüksek oranda arttırmaktadır. Bowlby'nin, kurumda kalan 1-6 aylık yuva çocuklarını şöyle tarif etmektedir: İlgisiz, soluk benizli, nispeten hareketsiz, sessiz, gülüşe ya da kuş gibi ötmeye tepki vermeyen, iştahsız, ne kadar düzenli beslenirse beslensin yeterince kilo almayan, uykusuzluk sorunu olan, mutsuz bir görünüme sahip, emme alışkanlığı olmayan, humma nöbetleri geçirmeye yatkın çocuklar. Bowlby'e göre ihmal ve terk edilmeye ilgili sahip olunan olumsuz deneyimler, çocuğu hayatının geri kalanında etkilemeye devam eder. Ebeveynleriyle az vakit geçiren çocukların entelektüel, sosyal ve duygusal gelişimleri geri kalır. Ebeveyni tarafından reddedilmiş çocuklarda (ebeveynlerden biri tarafından olsa bile) ihmal edilmiş çocuklara oranla daha yüksek düzeyde davranış bozukluğu, okul devamsızlığı, akademik yetersizlik, sosyal yalıtılmışlık, agresif davranış, yüksek düzeyde kaygı, kendine zarar verme davranışı, sınıf içi uyumsuzluk yüksek oranda görülür. Bowlby'ye göre çocuklar, güven ve istikrar temelli ilişkiler kurabilecekleri bakım verenlere ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak bu şekilde, ailesinden bir şekilde ayrı büyümek durumunda kalmış çocukların her açıdan sağlıklı bireyler olabilmeleri

¹¹⁴DSÖ'nün bu talebinde 2.Dünya Savaşı'nda kimsesiz kalan çocuklar sebebiyle büyük kuruluşlarda kalan çocuk sayısının artması ve buna bağlı olarak çocuklarla ilgili ortaya çıkabilecek sorunlar konusundaki kaygılar yatmaktadır.

mümkündür. Bu sebeple ne profesyonel koruyucu ailelerin yanı, ne de kurum bakımı çocuğun gelişimi için sağlıklı seçeneklerdir. Ona göre olması gereken, kısa süreli ve çocuğun öz ailesiyle yaşadığı çevreye yakının koruyucu ebeveyn yanında kalmasıdır. 6 yaşından küçük bir çocuğun ise, küçük grup evlerine kesinlikle bırakılmaması gerekir. Bu uygulama, ancak 6 yaş üzeri; özellikle yabancı insanları ebeveyn rolünde kabul etmede zorlanacak davranış bozukluğu olan çocuklar için uygundur.¹¹⁵

Aslında Bowlby'nin çalışmalarının kuruluşlarda çalışan bakım verenlere atfedilen önemin artması, kuruluşların fiziki yapılarından çalışanların mesai saatlerine kadar düzenlemelerin çocukların duygusal ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi gibi kurum bakımını geliştirici etkileri olmuştur. Ancak kuramın, alanda çalışanlar ve politika yapıcılar üzerinde bıraktığı daha büyük etki, kurum bakımının olası olumsuzluklarına ilişkin söyledikleriyle olmuştur. Bu yaklaşıma göre çocukların sağlıklı bağlanma ilişkileri geliştirebilmeleri için gerekli süreklilik ve istikrar ile güven hissinin, kurum bakımıyla sağlanması mümkün değildir. Korunma altındaki çocukların öz ailelerinin yerini tutabilecek bağlanma ilişkileri geliştirebilmeleri noktasında, koruyucu aile, evlatlık gibi uygulamalar daha etkilidir. Bu sebeple, “kurum bakımından vazgeçme” politikalarıyla, Bowlby'nin tezi arasında doğrudan bir sebep-sonuç ilişkisi kurulması mümkündür. Sosyal çalışmacıların, korunma altındaki çocuklara yönelik yerleştirmeleri planlanırken “*Süreklilik Planlaması*” uygulamaya başlamaları, Bowlby'nin bağlanma kuramından sonra ortaya çıkmıştır.¹¹⁶

1.6.2. Kurum Yaşamının Çocuklar Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Kurum bakımına giren çocuklar öncelikle, kuruma gelişlerine sebep olan farklı dezavantajlı yaşamlara sahiptirler. Her şeyden önce ölüm, savaş, göç gibi sebeplerle ya da doğrudan terk edilerek ya da reddedilerek aileden uzaklaşmış olmak; istismar ya da ihmal mağduru olmak, yoksulluk veya yoksunluk öyküsüne sahip olmak bir çocuk için başlı başına bir baş edilmesi zor bir kriz anlamına gelmektedir.

¹¹⁵ Tobis, a.g.e, ss:39

¹¹⁶ Smith. A.g.e, ss:77

Henüz bu krizle başa çıkma aşamasındaki çocukların fiziksel, sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılama noktasında yetersiz kalan ortamlarda yaşamak durumunda kalmaları halinde, verilen bakım hizmetinin olumsuz sonuçlar doğurması şaşırtıcı bir durum değildir.¹¹⁷ Bunların yanı sıra kurumda bakım hizmeti alan çocuklar; ihmal edilme, fiziksel ve cinsel istismara uğrama, haklarının ihlal edilmesi gibi olumsuz yaşantılara maruz kalma riski altında büyümektedir.

Ayrıca çocukların kuruluşlarda;

- Çocukların büyüme ve gelişmelerinin geri kalması
- Empati eksikliği
- Yetişkinlerle ilişkilerde sınırları çizememe ve anlayamama
- Hayvanlara karşı şiddet davranışları, olumsuz ve anti-sosyallik içeren davranışlar
- Zayıf ahlaki gelişim sonucu doğru ile yanlış ayırt edememe
- Ergenlik ve gençlikte suça yönelimli davranışlar
- Otistik sosyal kişiliğe eğilim¹¹⁸
- Kendilerini sosyal hayata hazırlayacak deneyimlerden yoksun olarak büyümeleri
- Sosyal dışlanmaya yoğun şekilde maruz kalmaları
- İhmal ve istismarla ilişkili olarak zihinsel gelişimlerinin geri kalması; sık yaşanan okul değişiklikleri, okulda öğretmenler ve yöneticiler tarafından etiketlenme,

¹¹⁷ Georgette Mulheir, “Deinstitutionalisation – A Human Rights Priority for Children with Disabilities”, **The Equal Rights Review**, Vol:9, 2012, ss: 117-137

¹¹⁸ European Commission Daphne Programme “De-Institutionalising and Transforming Children’s Services- A Guide to Good Practice”. **University of Birmingham**: 2007

dışlanma gibi yaşantılara maruz kalma,¹¹⁹ yetersiz eğitim takipleri gibi sebeplerle toplumsal ortalamaların altındaki akademik başarı düzeyleri,

- Aile ve sosyal çevre desteğinden mahrum büyümeleri

gibi sebeplerden ötürü yetişkin hayatta da başarılı olma ve uyum sağlama konusunda düşük bir şansa sahip oldukları düşünülmektedir.

Kurum bakımına yönelik eleştiriler genel olarak şu şekilde özetlenebilir:

1. Çocukların ailelerinden uzaklaşmasına sebep olmaları
2. Çocukların fiziksel, duygusal ve zihinsel gelişiminin; yetersiz ilgi, yetersiz beslenme, az uyaran, yetersiz sosyal ilişki, yetersiz akran ilişkisi gibi sebeplerle toplum ortalamalarının altında kalması¹²⁰
3. Kalabalık ortamda büyüyen çocukların bireyselleşememe riski altında olmaları
4. Kurumda geçen yıllar boyunca kurum dışı sosyal ağlar geliştiremeyen çocuğun, kurum sonrası yaşantıya, bu ağların eksikliği sebebiyle uyum sağlamanın güçleşmesi
5. Suça, şiddete, istismara eğilimli çocukların birbirlerini kötü yönde etkileme riskleri
6. Çocuklara yönelik bakım verenlerden, kurum yönetimcilerinden ya da kurumda kalan diğer çocuklardan gelebilecek cinsel, fiziksel ve duygusal istismar riski

¹¹⁹ Zuhail İnce, Aytül Kasapoğlu, Serhat Sezek. “Korunmaya Muhtaç Kimsesiz Çocukların Devam Ettikleri Okulların Yöneticilerinin Bu Çocukların Sorunlarına ve Sorunların Çözümlerine Yönelik Mesleki Donanımları” **Eğitim Bilimleri Dergisi**. Ocak 2014 , Cilt: 39 ss: 97-119

¹²⁰ 2000 yılında başlayan ve 12 yıl devam “Bucharest Early Intervention Project” isimli çalışmada, Romanya’daki çeşitli kurumlarda kalan çocuklarla, koruyucu aile yanında kalan toplam 208 çocuğun beyin gelişimleri ve davranış özellikleri takip edilmiş ve karşılaştırılmıştır. Gelişimin erken döneminde kurum bakımına ve koruyucu aile yanına yerleştirilmiş çocukların kıyaslanması göstermiştir ki, Romanya’daki kurumlarda kalan bir çocuk, kurumda geçirdiği her 2.6 ay için, normal gelişimin 1 ay gerisine düşmektedir. Bunun yanında araştırmanın sonuçlarına göre; erken yaşta kurumlarda kalmaya başlayan çocuklarda sosyal ve duygusal gelişimde dalgalanmalar ve gecikmeler, agresif davranış bozuklukları, dikkatsizlik ve hiperaktivite görülme riski oldukça yüksektir. www.bucharestearlyinterventionproject.org (Çevrimiçi) 31 Aralık 2016

7. Çocukların kendilerini toplumun genelinden dışlanmış ve damgalanmış hissetmeleri
8. Özellikle kurum kültürü gelişmemiş ve çocuklara söz hakkı tanımayan kuruluşlarda büyüyen çocukların, haklarını bilememeleri ve koruyamamaları sebebiyle sömürü ve istismara daha açık hale gelmeleri¹²¹
9. Kurum bakımında büyümüş çocukların, yetişkin hayatta karşılaşılabilecek sorunlara karşı hazırlıksız olmaları sebebiyle suça ve devlet destekli yaşama daha eğilimli olmaları. Topluma olumlu sosyal veya ekonomik katkı sağlayamamaları
10. Kurum bakımında güvenli bağlanma ilişkileri geliştiremeyen çocukların, kendi çocuklarına iyi ebeveynlik edememeleri
11. Çocukların toplum tarafından etiketlenmeleri
12. Çocukların toplumsal yaşantıya tam uyum sağlayabilmelerini mümkün kılacak yeteneklerinin gelişmemesi
13. Çocukların nöbet sistemleri sebebiyle bakım verenlerle yeterli ve sağlıklı duygusal bağ kuramama riski
14. Çocukların –özellikle kurum değişimleri sürecinde- sağlık, eğitim gibi hayatlarını doğrudan etkileyen konularda takiplerin yeterince yapılamaması riski
15. Kurumda kalan diğer çocukların veya bakım verenlerin yaşantıları dolayısıyla çocukların geçmiş travmalarının tetiklenmesi
16. Kurumlarda birebir ilişki içine en yoğun şekilde girilen bakım verenlerin çoğunlukla kadın olması ve bu sebeple çocukların, toplumsal cinsiyet rolleriyle ilgili bilgileri kendilerine aktarabilecek yeterli erkek modeli görememeleri
17. Kurumda kalan çocuklarda suç oranının, öz ailesi yanında yaşayan çocuklara oranla yüksek olması¹²²

¹²¹ ” Nia Biehal, Linda Cusworth, Jim Wade, vd, “Keeping Children Safe: Allegations Concerning the Abuse or Neglect of Children in Care- Final Report”. University of York. 2014

¹²² Korunma altındaki çocukların, hangi bakım modelinden yararlanıyor olursa olsunlar, ailesiyle yaşayan çocuklara göre daha yüksek suça karışma eğilimine sahip oldukları bilinmektedir. Bunun yanında çocukların kaldıkları kuruluş sayısı arttıkça, suça olan eğilimleri de artmaktadır. (Yang Li

18. Sık yaşanan kuruluş değişiklikleri sebebiyle eğitim ve sağlık takiplerinin yeterli seviyede yapılamaması.¹²³ Bakım verenlerin dikkatsizlikleri veya iletişimsizlikleri sebebiyle çocukların sağlık takiplerinin aksaması. Bu sebeple küçük sağlık sorunlarının büyümesi ya da kronikleşmesi riski.¹²⁴

19. Kurum bakımında akran ilişkileri, bakımın çocuklar üzerindeki olumlu çıktılar sağlamasındaki en önemli noktalardan birisidir. Ancak gruplaşmanın olumsuz davranışların yaygınlaşmasında önemli bir etken olduğu, özellikle genç erkek çocuklar arasında agresif davranışlar bulaşıcı olabilmesi de kurum bakımının olumsuz özellikleri arasında gösterilmektedir.¹²⁵

1.6.3. Kurum Bakımında Kalan Çocukların Karşılaştıkları Gelişimsel Sorunlar

Kurum bakımında kalan çocukların bakım süresince yoğun olarak karşılaştıkları psikolojik, sosyal ve fiziksel sorunlar ise şu şekilde özetlenebilir.¹²⁶

-Bağlanma sorunları, sağlıklı sosyal becerileri geliştirememe. Buna bağlı olarak yetişkin hayata ilişkin sorumlulukları yerine getirmede zorluklar yaşamak.

-Yetişkin hayata ait rollere girmekte, sorumlulukları almakta ve beklentileri karşılamakta zorlanma

-Bağlanma sorunlarıyla ilişkili olarak gelişen otizm davranışları, kendi kendini uyarma, kendine, başka insanlara ve hayvanlara zarar verme davranışları

“Out-Of-Home Care Experience And Juvenile Delinquency During Transition From Adolescent To Adult”. Graduate Theses and Dissertations. Paper 10110. Iowa University: 2011)

¹²³ Ian Milligan, Andrew Kendrick, Ghizala Avan “A Survey of Job Satisfaction, Staff Morale and Qualifications in Residential Child Care in Scotland”. Scottish Institute of Residential Child Care Report. University of Strathclyde. November 2004

¹²⁴ Foster, VanderVen K, Kroner, vd, a.g.e.

¹²⁵ Little, Kohm, Thompson. A.g.y.

¹²⁶ Zeanah, Charles, Nelson, A.g.y.

-Doğru ile yanlış ayırt etmekte zorlanma. Buna bağlı olarak yalan söyleme ve çalma davranışlarının yaygın olarak görülmesi

-Empati geliştirememek. Buna bağlı olarak insanlara fiziksel zarar vermekten kaçınmamak, davranışlarının diğer insanlar için ortaya çıkardığı sonuçları idrak edememek. Bu sebeple sosyal ilişkileri devam ettirmede zorlanmak

-Yeme bozuklukları

-Enürezis (Gece idrar kaçıрма)

-Zayıf bilişsel gelişim; buna bağlı olarak düşük akademik başarı

-Hayatın geri kalanında da ihmal ve istismara uğrama riskinin yüksek olması

-Normal olmayan şekilde yüksek gerginlik hissi; buna bağlı olarak terk edilme, yalnız kalma korkusu ve bunlara eşlik eden uyku sorunları, kabuslar

-Zayıf fiziksel sağlık, kronik enfeksiyonlar¹²⁷

-Madde bağımlılığı, kötü alışkanlıklar gibi etkenler neticesinde kısa yaşam süresi beklentisi.

İngiltere’de 1998 tarihinde yayınlanan Sosyal Dışlanma Birimi raporuna göre, bakımda bulunan bir çocuk için kalıcı sosyal dışlanma riski, ailesi yanında yaşayan bir çocuktan 10 kat daha fazladır. ¹²⁸

¹²⁷ Meltzer’in İngiltere’de kurum bakımında kalan çocukların zihinsel sağlıklarıyla ilgili yaptığı araştırma, çocukların daha güvenlik yerleşimler yaptıkça genel sağlık açısından geliştiklerini gösterir. İki yıl ya da daha uzun süredir aynı yerleştirmede bulunan çocuklarınsa çok iyi sağlık durumunda oldukları ortaya çıkmıştır. Koruyucu aile yanında kalan çocukların sağlıkları, kurumda kalanlara göre daha iyidir. Aynı araştırmaya göre kurumda kalan bir çocuğun, aile yanında büyüyen çocuğa oranla 2 kat daha madde bağımlılığına eğilimi vardır.(Kendrick. A.g.e.)

¹²⁸ Jonathan Bradshaw, David Gordon, Ruth Levitas, vd, “Perceptions of Poverty and Social Exclusion 1998 – Report on Preparatory Research”, Townsend Centre for International Poverty Research. University of Bristol: 1998.
<https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/185935128x.pdf> (Çevrimiçi) 21 Ocak 2016

1.6.4. Kurum Bakımında İstismar

Pek çok ülkede, çocukların koruma ve bakım altına alınmasındaki en yaygın sebeplerin başında, ailelerinden gördükleri ihmal ve istismar gelmektedir. Ancak korunma altındaki çocuk, bakım hizmeti aldığı kuruluştaki da ihmal ve istismara uğrayabilmektedir. Basında sık sık haberleştirilen kurum içi –özellikle fiziksel şiddet ve cinsel istismar yoğun olmak üzere- istismar vakaları, kurumların toplumdaki algısını olumsuz şekilde etkileyen en önemli etkenlerden biri olagelmıştır. Ancak kurum bakımında çocukların uğradığı istismarın önemli kısmının kurum çalışanı yetişkinlerden ziyade çocuklar arasında gerçekleştiğini gösteren araştırmalar mevcuttur.¹²⁹

Kurum bakımında istismar konusu, özellikle kurum bakımının profesyonelleşmesiyle beraber daha sık rastlanan ve daha sık gündeme gelmeye başlayan bir konudur. İngiltere’de yapılan bir araştırmaya göre koruyucu aile yanında kalan çocuklar ailesiyle birlikte yaşayan çocuklardan 7-8 kat; kurum bakımında kalan çocuklar ise 6 kat daha fazla istismara uğrama riski altındadırlar.¹³⁰

Kurumda kalan çocukların uğrayabilecekleri şiddet ve istismar türleri şu şekilde sınıflandırılabilir:

- 1- **Fiziksel şiddet:** Doğrudan fiziksel saldırı anlamına gelen vurma, itme, tokatlama, tekmeleme gibi eylemleri içerir.
- 2- **Cinsel şiddet:** Çocuk veya gencin vücuduna yönelik istenmeyen her türlü davranış cinsel şiddet kapsamında değerlendirilebilir. Cinsel şiddetin bir alt türü sözel olarak gerçekleşen cinsel şiddet sayılabilir. Cinsel şiddete uğrama konusunda kız çocukları ve engelli çocuklar daha büyük risk altındadır.

¹²⁹ Smith. A.g.e., ss:42

¹³⁰ Dorota Iwaniec, **The Child’s Journey Through Care – Placement Stability, Care Planning, and Achieving Permanency**, John Wiley&Sons, Ltd. West Sussex: 2006

- 3- **Sözel şiddet:** Çocukların birbirlerine sözel yolla hakaret etmeleri; birbirlerini küfürler, hakaretlerle tahrik etmeleri.
- 4- **Gizli şekilde gerçekleşen fiziksel şiddet:** İmalı bakışlar, el-kol hareketleri, yazılı tehditler, kişisel alana ya da eşyalara saldırı gibi eylemler. Bunlar fiziksel olarak değil, duygusal olarak çocuklara zarar veren eylemlerdir.

Kurum bakımına alınan çocuklardan 3/2'si ya da 3/1'i gibi bir oranın, kurum bakımına alınmadan cinsel istismar yaşadığı tahmin edilmektedir. Çocukların kurum bakımına alındıktan sonraki yaşantılarında karşılaştıkları cinsel istismarla ilgili Sinclair'in yaptığı araştırmaya göre kızların %23'ü, erkeklerin %7'si cinsel açıdan istismar edilmeye çalışıldıklarını ve bunların kurumda çalışanlardan çok kurumda kalan çocuklardan olduklarını söylemişlerdir.¹³¹ Kuruma girmeden önce cinsel istismar yaşayanlar çocukların, kurumda istismar görme riski daha yüksektir.

1998'de konuyla ilgili İngiltere'de yapılan bir araştırmaya göre, cinsel istismara uğrayan çocuklar kurum bakımına; istismar eden çocuklar koruyucu aileye yerleştirilmektedir. Araştırmaya katılan taciz mağduru çocukların yarısı daha sonra diğer çocukları istismar ederek, bu kez istismarcı olmuşlardır.¹³²

Kurumda çocukların günlük yaşantısına en yüksek oranda dahil olan bakım verenlerin cinsel istismarı fark etmek ya da bu konuyla ilgili alınabilecek acil durum önlemleriyle ilgili bilgi ve deneyim yetersizlikleri ise, istismar vakalarına henüz gerçekleşmeden ya da erken aşamada müdahale edilmesini zorlaştırmaktadır.

Kurumda bakımda istismar konusuyla ilgili dünya genelinde yapılan bazı çalışmaların sonuçları şu şekildedir;

-2002 yılında Kazakistan'da yapılan bir araştırmaya göre kurumda kalan çocukların %63'ü şiddet görmüştür.

¹³¹ Ian Sinclair and Ian Gibbs, **Children's Homes: A Study in Diversity**, Chichester, Wiley: 1998

¹³² Nia Biehal, Linda Cusworth, Jim Wade, vd. "Keeping Children Safe: Allegations Concerning the Abuse or Neglect of Children in Care- Final Report" University of York: 2014
<http://www.york.ac.uk/inst/spru/research/pdf/Abuseincare.pdf> (Çevrimiçi) 12 Ocak 2016

-2007 yılında Hindistan devletinin yaptığı bir araştırmaya göre kurumda kalan çocukların %52'si çeşitli şekillerde şiddete maruz kalmaktadır.

-2002 yılında ABD'de yapılan bir araştırmaya göre, kurum bakımında kalan çocuğun şiddet görme riski, koruyucu ailede yanında kalan bir çocuğa göre 6 kat fazladır.¹³³

Kurum bakımında çocuk istismarı (özellikle cinsel anlamda) tek bir sebeple değil, genellikle eğitim, kurumsal kültür, işe alım süreci, gözlem, denetleme, kurumda kalan çocuklara yönelik toplumsal algı ve süpervizyon eksikliği gibi pek çok uygulama hatasının ortak sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Kurumsal bakımda istismar meydana gelmesinin ana etkenlerini şöyle sıralamak mümkündür:

-Cinsel konularla ilgili yaşlarının gerektirdiğinden fazla bilgi sahibi olan; bazıları cinsel istismar geçmişi olan çok sayıda çocuğu aynı yerde toplamak

-Daha önce bir başkasına cinsel istismarda bulunmuş çocuğun, cinsel istismar mağduru çocukla aynı kuruluştaki kalması

-Cinsel istismara uğramış çocukların ya da cinsel istismarda bulunmuş çocuklara kurumlarda yeterli ve gerekli sağlanmaması

-Çocukların gözlenmesinin zor olduğu büyük kurumlara yerleştirilmeleri¹³⁴

-Cinsel istismar olduğunu düşündürecek bir durum yaşandığında kurum yöneticilerinin soruna hızlı şekilde cevap verememeleri

-Yöneticilerin, kurumda kalan çocukların istismar edilmesini önlemek üzere var olan hukuki düzenlemeleri kurum kültürüne yansıtmada konusunda yetersiz kalması; bu konuya gereken önemi vermemesi

-Kurumda çocuklarla ortak alanları paylaşan kişilerin (özellikle bakım elemanlarının) geçmişlerinin, özellikle pedofili eğilimi içerip içermediğiyle ilgili yeterince bilgiye sahip olunmadan işe alınmaları

¹³³ Csaky, a.g.y.

¹³⁴ Matthew Colton, "Abuse in Residential Child Care Institutions", **Children and Society**, Vol.16, 2002, ss: 33-44.

-Çocuklarla ortak alanları paylaşan kişilerin yeterince gözlenmemesi

-Çocukların çocuklarla çalışan kişilerin çocuklarla nasıl ilişki kurmaları gerektiğiyle ilgili yeterli bilgiye sahip olmamaları. (cinsel çağrışimli davranışlara doğru tepki geliştirmek, böyle bir davranış geliştiren çocuklarla ilişkiyi sağlıklı şekilde sürdürebilmek gibi)

-Çalışanlara, çocuklarla ilişkiler konusunda süpervizyon verilmemesi

-Özellikle genç erkeklerin kaldığı kurumlardaki erkek egemen kurum kültürü sebebiyle, çocukların arasında istismarın yayılması ve ortaya çıkmasının zorlaşması. Bazı ileri durumlarda bu tip kurumlarda şiddet kültürüyle cinsel istismarın bütünleşmesi¹³⁵

-Kurumda kalan çocuklarla ilgili toplumda oluşmuş genel olumsuz algının bakım verenler ve çocukların sosyal çevresi üzerinde oluşturduğu olumsuz etkisi.

Kurumda yaşanan istismar vakaları, kolay kolay ortaya çıkmamaktadır. Bu durumun temel sebebi, istismara uğrayan bir çocuğun kuruma bağımlılığı arttıkça, yakın ilişki kurduğu, uzun süredir tanıdığı bakım verenler ya da yöneticilerle ilişkisini riske atmak istememesi sebebiyle istismarı gizleme eğilimidir.

1960'lerden itibaren kurumsal çocuk bakımında yalnızca kadınların çalışması yöntemiyle kurum içi istismarın önüne geçilmeye çalışılmıştır. ¹³⁶Ancak kurumların erkek çalışanlardan tamamen arındırılmasının bu anlamda olumlu sonuç vermesi mümkün görünmemektedir. Kadın çalışanların, özellikle ergenlik çağındaki erkek çocuklarla ilgili davranış kodlarını çözümlmeleri ve doğru şekilde müdahale etmeleri oldukça zordur. Dolayısıyla kuruluşların erkek bakım verenlerden arındırılması, bu konuyla ilgili istenen verimi sağlayacak bir çözüm olamamıştır.

¹³⁵ Peter Squires, Carlie Goldsmith, "Bullets, Blades and Mean Streets: Youth Violence and Criminal Justice Failure", **Children Behaving Badly: Peer Violence Between Children and Young People**, Edited by Barter Christine, Berridge David, John Wiley&Sons Ltd. 2011, ss:211

¹³⁶ <http://www.christianwolmar.co.uk/2000/10/forgotten-children-the-background-to-the-childrens-homes-scandals/> (Çevrimiçi), 30 Temmuz 2015

Çocuklara dini eğitim veren yatılı kuruluşlarda çocuklara yönelik cinsel ve fiziksel istismar vakaları da özellikle sık sık gündeme gelmekte ve kamuoyunun çocuklara yönelik kurum bakımıyla ilgili algısını olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle kiliselerdeki çocuk tacizleri bu konuda en bilinen ve en yaygın örneklerdendir.

ABD Katolik Kilisesi, kiliselerde yaşanan istismar vakalarıyla ilgili rakamları yıllık olarak açıklamaktadır. Buna göre 2013 yılı itibariyle sadece ABD’de bu konuyla ilgili olarak 936 soruşturma açılmış, 136 vakada istismar kanıtlanmıştır. İstismara uğradığı iddiasında bulunan çocukların %80’i erkek, %20’si kızdır. Çocukların %40’ından fazlası 10-14 yaş aralığındadır.¹³⁷

1.6.5. Bir Sosyal Dışlama Aracı Olarak Kurum Bakımı: Engelli Çocuklar ve Roman Çocuklar

1.6.5.1. Engelli Çocuklar

Kurumlarda bakım alan engelli çocukların sayısı, engellilik durumları ve aldıkları hizmetin niteliği ile ilgili sayısal veriler, hemen her ülke için yetersiz düzeyde olsa da, dünyanın pek çok yerinde kurum bakım hizmetinin yoğun olarak verildiği çocuk gruplarından biri de engelli çocuklar olduğu bilinmektedir. Bu, engellilik durumunu ve derecesini belirleyen ölçütlerin ülkeler arasında farklılık göstermesi gibi teknik sorunlar yanında, engelli bireylerin önemsenmemesi gibi algısal bir durumun da neticesidir.¹³⁸

Özellikle yoksul ülkelerde engelli çocukların eğitimi ve bakımı ile ilgili hizmetlerin ve engellilerin hayata katılımını arttırmaya yönelik düzenlemelerin yetersizliği, yoksul aileler için engelli çocuğun bakımı için gerekli olan maddi ve sosyal imkanları sağlamanın mümkün olmaması, bazı kültürlerde engelli çocuk sahibi olmanın ebeveynler için kötü bir sosyal statü anlamına gelmesi gibi farklı sebeplerle

¹³⁷Sex Abuse Cost The U.S. Catholic Church Nearly \$3 Billion According To Report By Bishops Conference http://www.huffingtonpost.com/2014/04/04/sex-abuse-catholic-church_n_5085414.html (Çevrimiçi) 21 Temmuz 2015

¹³⁸Alexandra L. Trout, Kathryn Casey, Beth Chmelka, vd, “Overlooked: Children with Disabilities in Residential Care” **Child Welfare of America**. Vol.88 ss: 111-136

engelli çocuklar yoğun şekilde kurum yaşamına girmektedirler. Sosyal dışlanma riski, yoksul ve engelli çocuklar için dünyanın her yerinde yüksektir.¹³⁹ Bu sebeple eğitim ve sosyal hayat anlamında yaşadıkları zorluklar sebebiyle engelli çocukların ailelerinin yanında büyüme şansları pek çok ülke için “düşük” olarak değerlendirilebilir. Ancak pek çok gelişmiş ülkede dahi özellikle yoksul ailelerden gelen çocuklar için durum farklı değildir. Örneğin 2003 yılı verilerine göre Kanada gibi gelişmiş bir ülkede kurum bakımında kalan çocukların %60’ını engelli çocuklar oluşturmaktaydı ve her yıl 3000 engelli çocuk koruma sistemine girmekteydi.¹⁴⁰ 2014 yılı verilerine göre, Yunanistan’da kurum bakımı alan çocukların %31’i engellidir.¹⁴¹ Çin’de ise, kimsesiz çocukların %12’si kurum bakımında kalmaktadır ve bu çocukların %80’i engellidir.¹⁴²

1.6.5.2 Kurumlarda Roman Çocukları

Kurum bakımının farklı amaçlarla kullanıldığı tarihi örnekler de mevcuttur. Örneğin eski SSCB üyesi Çek Cumhuriyeti’nde ulusal azınlık statüsündeki Roman asıllı Çek vatandaşlarına yönelik olarak tanımlanan ve AB nezdinde projelerle çözülmeye çalışılan ayrımcı politikalar sorununun bir ayağını, çocuklara yönelik politikalar oluşturmaktadır.¹⁴³ Roman çocukları, maddi yetersizlikler sebebiyle yoğun şekilde devlet koruması altına alınmakta, ailelerinin yaşadığı yerden uzak kuruluşlara

¹³⁹ John Bynner “Risks and Outcomes of Social Exclusion Insights From Longitudinal Data”, Report, **Institute of Education University of London**. 2000, (Çevrimiçi), <https://www.oecd.org/edu/school/1855785.pdf> , 23 Ocak 2016

¹⁴⁰ Cheryl Farris-Manning, Marietta Zandstra “ Children in Care in Canada: A Summary Of Current Issues and Trends With Recommendations For Future Research” **Child Welfare League of Canada**, Ottawa: 2003 <http://cwrp.ca/sites/default/files/publications/en/ChildrenInCareMar2003Final.pdf> (Çevrimiçi) 10 Ocak 2016

¹⁴¹ www.openingdoors.eu/resources/facts-and-figures (Çevrimiçi) 07 Şubat 2016

¹⁴² Karen Fischer, a.g.y. “Children Welfare Policy for Orphaned Children in China” Center for Analysis of Social Exclusion Seminar, LSE, 15 October 2014 <http://sticerd.lse.ac.uk/seminarpapers/ses15102014.pdf> (Çevrim içi) 15.01.2016 tarihinde erişildi.

¹⁴³ Czech Republic: Systematic Discrimination Against Romani Children in Schools

<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/04/czech-republic-systematic-discrimination-against-romani-children-in-schools/> (Çevrimiçi) 01 Mayıs 2015

yerleştirilerek aileleriyle bağları zayıflatılmaya çalışılmaktadır. Ayrıca okul başarısı düşük olan Roman çocuklar, yeterli değerlendirme yapılmaksızın, zihinsel engelli çocukların devam ettikleri yatılı okullara gönderilmektedirler. Yapılan araştırmalar bu okullara giden ve engelli olmadığı halde engelli çocuklarla eğitim alan bu çocukların eğitim hayatlarında başarısız olma ihtimallerinin, normal okullara giden çocuklardan daha yüksek olduğunu göstermektedir.¹⁴⁴

Roman asıllı çocukların devlet koruması ve kurum bakımı yoluyla sosyal dışlanmaya ve ayrımcılığa maruz kaldığı tek ülke Çek Cumhuriyeti değildir. Kıtada pek çok ülkede aynı durum geçerlidir.¹⁴⁵

Roman çocukların koruma altına alınarak aileleriyle iletişime geçmelerinin zor olduğu, evlerinden uzakta kurumlara yerleştirilmeleriyle, köklerinden koparılmalarının ve asimile edilmelerinin amaçlandığı açıktır.

Aslında, Roman çocuklara yönelik bahsedilen uygulamaların gerçekleştirildiği ülkeler de, herhangi bir ayrımcılık yapılmadan bütün çocukların üstün yararı için çalışılmasını temel nokta alan Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni imzalayan devletlerarasında yer almaktadırlar. Sözleşme, ifade özgürlüğüyle birlikte mümkün olan durumlarda çocuğun kendisiyle ilgili kararlara katılabilmesine yer vermektedir. Bunun yanında çocukların mahremiyet haklarını, sağlık ve eğitim hizmetlerinden; barınma, istediği inanca mensup olma ve belirli bir standartta yaşama haklarını tanımaktadır. ÇHS ayrıca, ailesinden herhangi bir şekilde ayrılmış çocukların hakları ve taraf devletlerin bu haklarla ortaya çıkan görevlerini, yine çocuk hakları ve eşitlik anlayışı çerçevesinde şekillendirmektedir.

Ancak genelde insan hakları, özelde çocuk haklarıyla ilgili evrensel birikimi yansıtan bir sözleşme olmasına rağmen ÇHS'nin, taraf olan devletlerin özellikle çocuk koruma alanında yapılan uygulamalarını ne derece etkilediğini kestirmek oldukça

¹⁴⁴ Jennifer Devroye, "The Case of D.H. and the Others. the Czech Republic". **Northwestern Journal of International Human Rights**. Volume:7, Issue:1. Article:3. Spring 2009, ss:83-101

¹⁴⁵ European Romani Rights Centre, Bulgarian Helsinki Committee, Milan Simecka Foundation and Osservazione "Romani Children in Institutional Care - Life Sentence" Bucharest: June 2011<http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-20-june-2011.pdf> (Çevimiçi) 10 Mayıs 2015

zordur. Özellikle aile dışında bakım verilen çocuklarla ilgili hakların hayata geçirilmesinde, ülkelerin ideolojik yapılarının ve ekonomi politikalarının doğrudan etkili bir değişken olduğu göz önüne alındığında, sözleşme maddelerine bağlılık konusunda ülkelerin ne ölçüde sadakat gösterdikleri önemli bir soru olarak ortaya çıkmaktadır.

2. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Sosyal hizmetler, geleneksel olarak gönüllülük merkezli bir alan olmuştur. Bu yüzden, bugün kullandığımız anlamıyla sivil toplumun nüvelerinin en net görülebileceği alan olarak, bugün profesyonel bir çalışma olan sosyal hizmetler alanının gösterilmesi mümkündür.

Çocuk bakım hizmetinin tamamen gönüllü yapılardan, devlet kontrolü altındaki yapılara geçmesi ardından, günümüzde alanın, devlet ve sivil toplum işbirliği temelinde yeniden şekillendiğini söylemek mümkündür. Devletin çocuk koruma alanındaki yasal tekliği sürmekle birlikte; çocuklara verilecek hizmet, çocuk hakları konusunda bilinç oluşturulması, çocuk istismarının önlenmesi gibi pek çok alanda sivil toplum kuruluşlarının rolü giderek daha görülür olmaktadır. Özellikle ÇHS’de yer alan hakların kamuoyuna tanıtılması ve hakların hayata geçirilmesinin takibi konusunda sivil toplum kuruluşlarının rolü büyüktür.¹⁴⁶

Uluslararası arenada da, çocuklar konusunda STK’ların rolünün artırılmasını teşvik etmeye yönelik adımlar atılmaktadır. Örneğin 2009 yılında BM tarafından yayınlanan General Comment’te¹⁴⁷, ÇHS’nin 12.maddesinde yer alan ve çocuğun; kendisini etkileyecek kararlara katılım hakkı ile, bu hakkı hayata geçirebilmek için kendisine yardımcı olabilecek kişi ya da kurumlara ulaşma hakkının güçlendirilmesinde STK’lara da vurgu yapılmıştır. Yorumda, STK’ların çocukları destekleme ve çocuklarla ilgili gerçek verilerin ortaya çıkartılması noktasındaki rolünün altını çizilmiştir. Devletlerin, çocuklar ve ergenlerin de içinde yer aldığı STK’larla karşılıklı işbirliği içinde çalışmadığı durumlarda, çocuklara yönelik yapılan uygulamaların daha az etkili olacağı da raporda vurgulanmıştır. Devletler

¹⁴⁶ Nevena Vuckovic Sahovic “The Role of Civil Society in Implementing the General Measures of the Convention on the Rights of the Child” UNICEF Innocenti Research Centre Working Paper. June 2010

¹⁴⁷ General Comment; Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC) ile Silahlı Çatışmalara Katılan Çocuklar (OPAC) ve Çocuk Satışı, Fuhuşu ve Pornografisine İlişkin Ek İhtiyari Protokollerde (OPSC) yer alan maddelerin devletler tarafından ne derece hayata geçirildikleri, hangi konularla ilgili adım atılması gerektiği gibi konular bağlamında, taraf devletlerden gelen raporların yorumlanması içeren bir rapordur.

çocuklarla ilgili temel sorumluluklara sahip olmaya devam edecektir, ancak çocuklarla ilgili temel işleri STK'lara bırakacaktır. Gerekli noktalarda devletlere destek olacak ancak onların yerini alamayacaklardır.¹⁴⁸

2.1. Sivil Toplum Kavramı ve Sivil Toplumun Gelişimi

Sivil toplum tarih içinde farklılaşan kullanımlarında sırasıyla devletle eş anlamlı, ikili ve son olarak da devlete yardımcılık pozisyonlarında değerlendirilmiştir.¹⁴⁹

Sivil toplum, temeli Antik Yunan'a dayandırılan, ancak neyi ifade ettiği, neleri içerdiği ve neyi başarmaya çalıştığı net olmayan, bu yüzden de 'muğlak' olarak tanımlanabilecek bir alandır.

Günümüzde en yaygın kullanımlarıyla sivil toplumu; **a)** gönüllülük çalışmaları ve karşılıklı yardım hareketleri olarak, **b)** hukukun güçlendirilmesi, devleti oluşturan aygıtların belli amaçlarla bir araya getirilmesi olarak, **c)** özel mülkiyet hakları, ticari kapitalizm ile bunları oluşturan hukuki, kurumsal ve kültürel destek sistemleri olarak tanımlayan yaklaşımlar mevcuttur. Sivil topluma ilişkin günümüzde yapılan sivil toplum tanımına, demokratik hak ve ideallere ilişkin kazanımların evrenselleştirilmesine yönelik çalışmalar eklenmiştir.¹⁵⁰

Sivil toplum, bir kavram olarak, Aristo tarafından kullanılmamıştır. Buna rağmen sivil toplumla ilgili tanımlamayı Aristo'nun, 'polis' ve 'poliste yaşayan birey' tanımlarıyla yaptığı kabul edilmektedir. Buna göre, sivil toplum, bireysel çıkarlardan bağımsız olarak konulan ve kamusal iyiliği sağlamayı hedefleyen kurallar doğrultusunda yönetilen toplumdur. Bu alan, yani medeni insanın yaşadığı polis, bireylerin kendi düşüncelerini devletten bağımsız şekilde üretebilecekleri ve ifade

¹⁴⁸ UN, "General Comment No.12 (2009) The Right of the Child To Be Heard" Committee on the Rights of The Child, Fifty-first Session. Geneva, June 2009

¹⁴⁹ Şafak Kaypak, "Devletten Yerel Yönetime Değişim Sürecinde Sivil Toplumun Yeni Yüzü", **Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, Sayı:1. ss:34-57

¹⁵⁰ Jose Harris, "Development of Civil Society", **Oxford Handbook of Political Institutions**, ed. by:R. A. W. Rhodes,Sarah A. Binder,Bert A. Rockman, Oxford University Press, 2006, ss:131

edebilecekleri bir alandır. Aristo'nun ifadesiyle insan ancak düşünme ve kendini ifade etme yoluyla değer kazanır ve bu da ancak *polis*'te gerçekleşebilir. Aristo'yla başlayan bu tanımlama, temelde 18. yüzyıla kadar geçerliliğini korumuş ve devletle sivil ayrıştırılmamıştır.¹⁵¹

Ortaçağ ise, Avrupa için devlet ve kilisenin, yaşamın siyasal olarak nitelendirilebilecek bütün alanlarını kuşattığı bir dönem olmuştur. Dolayısıyla ortaçağ için bir sivil toplum yapılanmasından bahsetmek mümkün değildir. Sivil toplum düşüncesinin, devletten ayrı ve devlet karşıtı bir alan olarak tanımlanması için feodal yapının sona ermesi ve merkezi devlet yapılanması ile birlikte modernizmin başlamasının beklenmesi gerekmiştir. Ancak kentlerde, soylularla kentliler arasındaki ayrışmalara yol açan ve modernizmi oluşturan süreç, Ortaçağ'da başlamıştır.¹⁵² Dolayısıyla Ortaçağın sivil toplum için karanlık bir dönem değil, bir olgunlaşma süreci olarak nitelendirilmesi yerinde olacaktır.

Sivil toplum-devlet ayrışmasının modernizm temelli ve Avrupa kökenli bir kavram olmasının doğal sonucu olarak, söz konusu kavramların yorumlanmasına Avrupa'da hakim yönelimler yön vermiştir. Buna göre sivil toplum ile politik toplum (devlet) arasındaki ayrışmada iki farklı model olarak Liberal (Anglo-Sakson) ve Fransız modellerinden söz etmek mümkündür.

Buna göre 18.yüzyıldaki İskoç Aydınlanmasıyla başlatılabilecek Anglo-Sakson model, kapitalizmin hızlı yayılımıyla ilişkilendirilmektedir ve *ideal sivil toplum tipi* olarak anılmaktadır. Model, kapitalistlerin kendi çıkarlarını birbirlerine ve devlete karşı koruma amacıyla, hukukun devlet ve bireyler üzerindeki hakimiyetinin denetlenmesi görevini sivil topluma vermiş görünmektedir. Sivil toplumun İngiltere'deki destekleyicileri, Hooker, Hobbes, Locke gibi sözleşmeciler olmuş ve sivil toplumu, yerleşik siyasi otorite ve hukukun güçlendirilmesiyle birlikte

¹⁵¹ Seyfettin Aslan, "Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm", **Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi**, Yaz-2010 Cilt:9 Sayı:33, ss:188-212

¹⁵² Ömer Çaha, "Osmanlı'da Sivil Toplum", **A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt: 49, No: 3-4, Ocak 1994, ss: 79-99

desteklemişlerdir.¹⁵³ Sivil toplumun varlığı da, bağımsız ticari girişimlerin varlığına bağlıdır; zira gücün dağılımı, yani devlette toplanmasını engellemenin yolu, toplumun büyük bölümünün kazancını devletten bağımsız yollarla elde ediyor olmasına bağlıdır.¹⁵⁴ Model ayrıca, bağımsız çiftçiler, küçük girişimciler gibi çeşitli piyasa aktörlerinin varlığıyla genişleyen bir piyasa öngörmekte ve bağımsız siyasal ve ekonomik aktörlerin rekabetini vurgulamaktadır. Bu rekabet ortamının oluşabilmesi içinse, devletin gücünün bir anlamda sınırlandırılması gerekmektedir.

Diğer taraftan Fransız geleneği, Rousseau tarafından başlatılmış ve Fransız Devrimi süresince gelişmiştir. Merkezi yönetim ve yasaların oluşturduğu yapı altında eşitlik ve bütünlük kavramları üzerine vurgu yapmakta; bu yönüyle de sivil toplumu, çeşitlilik ve otonomi temelli bir yapıya izin veren siyasal çerçeve olarak gören Anlog-Sakson modelden farklılaşmaktadır. İki modelin ortak noktası ise, sivil toplumun sosyal hayat ve gönüllülük bağlarına ilişkin kısmını, sivil toplumun karakteristik bir unsuru olmaktan ziyade, bir yan faydası olarak görmeleri ve sivil toplumu temelde hükümet ve devlet alanında tanımlamalarıdır.¹⁵⁵

Bugün kullanıldığı anlamıyla sivil toplum kavramını ilk kez kullanan Hegel'e göre sivil toplum, temelinde ailenin yer aldığı, kentli sınıf tarafından harekete geçirilen bir alandır. Bu alan, siyasal devletin kendisine doğrudan bağlı olmayan farklı unsurlardan oluşur ve bu unsurların her biri, kendi çıkarlarının peşindedir. Dolayısıyla ortaya farklılık ve çatışmalar çıkacaktır. Bu nedenle sivil toplum alanının düzenli işleyebilmesi, ancak, devlet tarafından düzenlenmesiyle mümkün olabilecektir. Hegel, aşkın bir devlet varlığının, sivil toplum içindeki farklılıklardan bir uyum ortaya çıkaracağını iddia etmektedir. Marx'a göreyse sivil toplum, üreticilerin ekonomik ilişkileri ve mücadeleleriyle ortaya çıkan bir alt yapı alanıdır ve devlet bu alanın bir yansımasıdır. Yani bu mücadele alanında kim güçlüyse,

¹⁵³ Sözleşmeciler, sivil toplumun oluşumu için Hristiyanlık geleneği içinden gelmenin şart olmadığını; örneğin Türkiye ve Çin'in etkili sivil topluluklar oluşturma konusunda son derece yeterli olduklarını belirtmişlerdir. (Harris, a.g.e ss:132)

¹⁵⁴ Alfred B. Evans, Laura A. Henry, Lisa McIntosh Sundstrom, **Russian Civil Society: A Critical Assesment**, M.E. Sharpe, New York:2006, ss.

¹⁵⁵ Harris, a.g.e.

devletin yapısını da belirlemektedir. Gramsci'ye göre ise sivil toplum, bir sosyal grubun diğer gruplar üzerinde hegemonya kurduğu, bu yüzden temelde olumsuzluk içeren bir üst yapısal alandır.¹⁵⁶

Sivil topluma ilişkin tanımlamaları belli devletler ya da yönetimlerle ilişkilendirmeyip, bütün insanlığı kapsayan ortak medeni, hukuki, ahlaki ve görünür kurallarla ilişkilendiren ilk kişi ise Immanuel Kant olmuştur. Bir Aydınlanmacı olan Kant için sivil toplum, her bireyin eşit özgürlüğe ulaşması için oluşturulmuş hukuk kuralları yoluyla oluşmaktadır. Sivil toplum hukukun varlığıyla oluşur, bireylerin haklarını korumak için oluşturulan anayasanın varlığıyla kurulur ve devamlılığı sağlanır. Bireyler ise, haklarını koruyacak bir güç olarak devletin varlığını tanımakla sivil topluma girmiş olurlar.¹⁵⁷

Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali, siyasal toplum ile sivil toplum arasındaki ayrımı keskinleştirici bir etki yapmıştır. 19.yüzyılın ortalarından itibaren de sivil toplum ve devlet, iki farklı alan olarak görülmeye başlamıştır. Bu dönemde Tocqueville, modernleşen toplumda sivil toplumun ortaya çıkma sebeplerini ve sivil toplumu harekete geçiren etkenleri ifade eden, modern bir tanımlama yapmaktadır. Ona göre modern demokrasi, insanları bir araya getiren ve birbirlerine bağlayan geleneksel sosyal sınıfları ya da soy bağıyla geçen toplumsal statüleri ortadan kaldırmaktadır. Bu sebeple geleneksel bağlara doğmayan bireylerin de zayıflamaktadır. Modern demokrasi aşırı bireyciliği teşvik etmektedir; böylelikle kendisi ve ailesi dışında bir odak noktası kalmayan bireyler, yaşadıkları toplumla ilgili konulara dahil olmaya karşı isteksizlik sergilemeye başlarlar.¹⁵⁸ Aşırı bireysellik sebebiyle zayıflayan toplumu, ister politik amaçla ister başka bir amaçla oluşturulmuş olsunlar, ancak gönüllü sivil toplum bir araya getirmekte ve tekrar güçlendirmektedir. Bu sebeple Tocqueville, aşırı bireyselliğin özgürlük değil, ancak bütün yurttaşların ihtiyaçlarını

¹⁵⁶ Çaha, a.g.y.

¹⁵⁷ Steven M DeLue, Timothy Dale, **Political Thinking, Political Theory and Civil Society**, Routledge, London and New York, 2009, ss.185

¹⁵⁸ Francis Fukuyama, "Social Capital, Civil Society and Development", **Third World Quarterly**, Volume:22, Issue:1, 2001, ss:7-20

kendi kendine belirlemeye çalıştığı tiran bir devlet yapısı anlamına geldiğini iddia etmektedir.

Tocqueville, Mill, Durkheim, Simmel gibi teorisyenlere göre gönüllü çalışan kurumlara üyelik sayesinde pek çok toplumsal fayda sağlamak mümkündür. Güven, mütekabiliyet, dayanışma ve işbirliği gibi pek çok sosyal davranış, bu kuruluşların faaliyetleri içerisinde yer alarak öğrenilebilir. Tocqueville ve Mill'e göre demokratik istikrar, ekonomik etkililik, sosyal bütünlük için gerekli olan "sosyal güven" kavramının temelinde sivil toplumu meydana getiren geniş, derin ve yoğun şekilde işleyen gönüllü birliktelikler ve eylemler vardır. Güven ise; barışçıl ve istikrarlı sosyal ilişkilere sahip, işbirlikçi ve üretken bir toplumun oluşum şartıdır.¹⁵⁹

Sivil toplumun, bireyler ve grupların hakları konusundaki örgütlü ve uluslararası çalışmalarının ilk örnekleri, 19.yüzyılın sonlarında görülmektedir. Örneğin, bireyleri alkol ve uyuşturucu alışkanlığından korumak amacıyla kurulan ve cinsiyet ve ırk eşitliği temeline dayanan International Organisation of Good Templars 1851 yılında kurulmuştur. İşçi hakları konusunda çalışan International Workingmen's Association 1864'te, barış konusunda çalışmalar yapan the International Peace Bureau 1891'de, kadınların oy hakkını savunan the International Alliance of Women 1902 yılında kurulmuştur. Uluslararası faaliyet gösteren ve hak temelli çalışmalar bu ilk sivil toplum örgütlenmeleri, I.Dünya Savaşı'yla ortadan kalkmışlardır. Ancak I.Dünya Savaşı'nın, oluşturduğu etkiler sebebiyle sivil toplumun gelişiminde önemli yeri olduğunu iddia etmek mümkündür. Takip eden süreçteyse sivil toplumun gücünü kesintiye uğratan etkenler olarak Büyük Buhran, İkinci Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş anılmaktadır.¹⁶⁰

Sivil toplum ifadesinin günümüzde çok sık kullanılmasının, kavramın, 1980'lerden itibaren kazandığı ivme ve toplum yaşamında, değişik formlarla çok daha görünür

¹⁵⁹ Kenneth Newton "Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy" **International Political Science Review** (2001), Vol 22, No.2, 201-214

¹⁶⁰ Thomas Richard Davies, "The Rise and Fall of Transnational Civil Society: The Evolution of International Non-Governmental Organizations Since 1839", Working Paper, April 2008. http://www.cass.city.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0016/84022/CUWPTP003.pdf (Çevrimiçi) 15 Şubat 2016

hale gelmesiyle ilişkilendirilmesi mümkün görünmektedir. İki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle birlikte, fikir ve aksiyon bazında dünyadaki bütün sınırların ortadan kalkmaya başladığı kabul edilmektedir. Bu rahatlıkla birlikte, eski sosyalist ülkelerdeki demokrasi hareketlerinin desteklenmesi, sivil toplumun başlıca etkinlik alanını oluşturmuştur.¹⁶¹

Sivil toplumla ilgili bugün yapabileceğimiz bir tanımlama; sivil toplumun, aile ile devlet arasında kalan -şirketler ile siyasi yapılar haricindeki- sosyal alanı kapsayan bütün örgütlenmeleri içerdiği bilgisini taşıyacaktır.¹⁶² Genel olarak da sivil toplum devletten bağımsızdır ancak iktidarı ele geçirmeye çalışmaz; bunun yerine politikaları değiştirebilecek kişilere ulaşmayı ve dolaylı etkiler yoluyla hedeflerini gerçekleştirmeyi amaçlar.¹⁶³ Sivil toplumun son 30 yılda gösterdiği genişlemeye birlikte, tarih boyunca yaygın kullanımının aksine bir yan fayda olarak görülen gönüllülük çalışmalarının sivil tartışmalardaki etkisini arttırmasına sebep olduğu; bunun da devlet-sivil toplum ilişkilerinin yeniden değerlendirilmesi ihtiyacını ortaya çıkardığı görülmektedir. Buna göre sivil toplum; siyasetin karşısındaki bir alan olmaktan ziyade, hedeflerine ulaşmada devletle işbirliği yapabilir ve bu süreçte devletin de, daha şeffaf, daha etkili bir yapı kazanmasına yardımcı olur. Değişen bu tanımla birlikte sivil toplum, hem devlet-birey, hem birey-birey ilişkilerinde daha demokratik bir yapının oluşturulmasında kullanılan, hak temelli bir alan olarak kullanılmaktadır. Ancak sivil toplumun bu şekilde tanımlanması ve kullanılmasıyla birlikte devletlerin ya da farklı çıkar gruplarının politikalarının meşrulaştırılması, yayılması ya da topluma kabul ettirilmesi amacıyla suiistimal edildiği ya da araç olarak kullanıldığını görmek mümkündür.¹⁶⁴ Örneğin, bugün STK olarak bilinen ve uluslararası büyük bütçeli faaliyetlerde bulunan pek çok organizasyon

¹⁶¹ Eleonore Kofman, Gillian Youngs, **Globalization, 3rd Edition: Theory and Practice, The Continuum** International Publishing Group, New York: 2008, s:78

¹⁶² “Trade, Foreign Policy, Diplomacy and Health” World Health Organization
<http://www.who.int/trade/glossary/story006/en/> (Çevrimiçi) 21 Şubat 2016

¹⁶³ Aslan, a.g.y.

¹⁶⁴ Fuat Keyman “Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum”,
http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_3.pdf, (Çevrimiçi) 20 Ocak 2016

bulunmaktadır. Sivil toplum tanımı gereği devlet ve şirketler dışındaki alanı oluşturur; ancak maddi imkanlar sağlayabilecek büyük şirketlerin fonlamaları olmadan ya da siyasi güç odaklarıyla iyi ilişkiler kurulmadan bu tür büyük organizasyonların hayata geçirilmesi mümkün görünmemektedir.

Bunun yanında sivil toplumun gelişmesiyle, siyasi partilere veya sendikalara üye olma gibi siyasi katılımın geleneksel yollarındaki düşüş, ilişkili görünmektedir. Sivil topluma katılımı bireyler, bürokratik süreçlere oranla daha hızlı ilerleyen bir süreç dahil olabilmektedirler. Bunun yanında internet ve iletişim araçlarının gelişimiyle sivil toplumun gelişimi de paralel görünmektedir.¹⁶⁵

Günümüzde sivil toplumun üç yapılanma üzerinden harekete geçtiğini söylemek mümkündür. Bunlardan ilki; kar amacı gütmeksizin ve şiddet kullanmaksızın, farklı yöntemlerle politika yapıcılar üzerinde etki kurmaya çalışan devlet dışı yapılanmalar olan STK'lardır. İkincisi; bir ülkede yaşayan insanların, başka bir ülkede yaşayan insanların sorunları ve ihtiyaçlarıyla ilgili eyleme geçmelerini ifade eden "global sivil toplum"dur. Global sivil toplum, uluslararası olarak faaliyet gösteren sivil toplum gruplarından oluşmaktadır. Üçüncü yapılanma ise; genellikle yerel olarak faaliyet gösteren ve üyelerini organize etmek, harekete geçirmek üzere çalışmalar yapan küçük örgütlenmelerin oluşturduğu toplum temelli sivil toplumdur.¹⁶⁶ Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi, sivil toplum, büyüklük ya da etki bazında sınırlandırılmaz bir kavramdır.

Batı'da sivil toplumun temel özelliği yasal örgütlenme ve devletten, hukuki anlamda, bağımsız olmasıdır. Sosyalist ülkelerde; özel mülkiyet, serbest girişim gibi sivil toplumun gelişimi için hayati etkenlerin var olmaması ile merkezi devlet anlayışı ve otoriterlik sebebiyle sivil toplum gelişmemiştir. Doğu Avrupa ülkelerinde bugün sivil toplumun, liberal piyasa anlayışı ve demokratikleşme çabaları doğrultusunda, özellikle AB'nin de desteğiyle tekrar gelişmeye başladığı görülmektedir. Latin Amerika ülkelerinde de sivil toplum, demokrasiye geçiş sürecinin önemli bir unsuru

¹⁶⁵ Sahovic, a.g.y.

¹⁶⁶ World Health Organization, a.g.y.

görünümündedir.¹⁶⁷ Ancak tarihi boyunca katı merkezci ve otoriter anlayışa sahip olan Çin’de sivil toplumun ortaya çıkabileceği ortam oluşmamış olduğu görülmektedir. Çin’in bugün de sivil toplum alanındaki kısır yapısı devam etmektedir.¹⁶⁸

2.2. Sivil Toplum Kuruluşları

Sivil toplum kuruluşları; özel, kâr amacı gütmeyen, kendilerine has yasal yapıları sahip ve kamu refahın sağlamaya yönelik çalışmalar yapan profesyonel kuruluşlardır.¹⁶⁹ Geçmişleri yüzyıllar öncesine dayansa da bağımsız yapılar olarak uluslararası tanınırlıkları ve statülerini kazanmaları 19.yüzyılın ortalarından sonra olmuştur. 1970’lerin sonuna kadar kısa süreli yardımlar, acil konularda küçük çaplı girişimler olarak hizmet sunan STK’lar, bu tarihten sonra bu dini kimlikten sıyrılmaya başlamıştır ve 1991-92 ile 2002 yılları arasında sayıları %34 oranında artmıştır. Uluslararası STK’ların sayısı ise aynı dönemde %19.3 oranında artmıştır.¹⁷⁰ Bu dönemdeki artış; neoliberalizmin hakimiyetiyle birlikte devletin sosyal harcamalardan çekilmesi, kamu harcamalarında görülen azalma ve devlet tarafından sağlanan hizmetlerden devletin çekilme eğilimi göstermeye başlamasıyla eşzamanlıdır. 1990’ların ortalarından itibaren ise eğilim tekrar, devletin, sosyal refah enstrümanlarıyla, yoksullukla mücadelesi yapması yönünde değişmiştir. Bu dönemde demokrasi ve insan hakları söylemleri tekrar güç kazanmaya başlamıştır.

Günümüzde sivil toplum kuruluşları, gelişme, insan hakları, insani eylemler, çevre ve kamuyu ilgilendiren konularda faaliyet gösteren ve devletle piyasa arasında kalan ‘üçüncü sektör’ olarak tanımlanmaktadırlar. STK’ların genellikle iki tür faaliyette

¹⁶⁷ Keyman, a.g.y

¹⁶⁸ Çaha, a.g.y.

¹⁶⁹ Gerard Clarke “Non-Governmental Organizations (NGOs) and Politics in the Developing World”. **Political Studies** (1998), XLVI, 36-52

¹⁷⁰ Nicola Banks, David Hulme, “The Role Of NGO’s and Civil Society in Development and Poverty Reduction” **Brooks World Poverty Institute**, University of Manchester.
http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2072157 (Çevrimiçi) 20 Ocak 2016

bulundukları görülmektedir: **a)** ihtiyaç sahibi birey ya da gruplara hizmet sağlamak, **b)** sosyal dönüşümü sağlayacak kamu kampanyaları, politika müdafaaları.¹⁷¹

STK'lar bir anlamda, devletin sunduğu imkanlarla, bireylerin ve grupların ihtiyaçları arasındaki boşluğu doldurmaktadırlar. 1970'lerin sonuna kadar kısa süreli yardımlar, acil konularda küçük çaplı girişimler olarak hizmet sunan STK'lar, genel olarak dini yapıdadır. STK'ların sayısı 1991-92 ile 2002 yılları arasında %34 oranında artmıştır. Uluslararası STK'ların sayısı ise aynı dönemde %19.3 oranında artmıştır.¹⁷² Bu dönemdeki artış, neoliberalizmin hakimiyetiyle birlikte devletin sosyal harcamalardan çekilme, kamu harcamalarında azalma, devlet tarafından sağlanan hizmetlerden çekilme eğilimiyle eşzamanlıdır. 1990'ların ortasından itibaren ise eğilim yine, devletin, sosyal refah enstrümanlarıyla, yoksullukla mücadelesi yönünde değişmiştir. Bu dönemde demokrasi, insan hakları söylemleri yine güç kazanmıştır. 2000'lerle birlikte, STK'ların sivil toplumun sadece bir parçası olarak görülmeye başlanmış ve genel anlamda sivil toplum anlayışı güçlendirilmeye çalışılmıştır. Afrika'da 1990'lardan itibaren STK patlaması yaşanmıştır. Örneğin Kenya'da 1990 yılında 400 olan STK sayısı, 2008'de 6.000'e yükselmiştir. Afrika'da STK'ların artışında, siyasi liderlerin hakimiyeti altında olmaları sebebiyle siyasi etkinin çok olduğu bilinmektedir. Güney Amerika kıtasında ise genel olarak STK'ların, otorite karşıtı bir yapılanması mevcuttur.

Sivil toplum kuruluşlarının, ülkelerin ideolojik yapılarıyla doğrudan ilişkili olarak oluştuğu ve geliştiğini söylemek mümkündür. Buna göre korporatizmin hakim olduğu ülkelerde STK'lar üzerinde kısıtlayıcı hukuki yapılar ve engeller yer alırken, çoğulcu ülkelerde STK'lara geniş yayılma imkanı tanınmaktadır. Örneğin ABD'de, merkezi otoritenin aşırı güçlenmesi karşıtı bireyci anlayışın etkileri STK'larda da görülmektedir. Buna göre STK'lar, devlet kontrolünü arttırmaksızın bireylerin ihtiyaçlarının karşılanması gibi pragmatik amaçlarla kullanılmaktadır. Bunun yanında devlet, kamu hakkında bilgi ve görüş sahibi olma karşılığında, STK'ların

¹⁷¹ David Lewis, "Nongovernmental Organizations, Definition and History", **Springer-Verlag Berlin Heidelberg**, 2009

¹⁷² Banks, Hulme,a.g.y.

fonlanmalarında her zaman önemli bir aktör olmuştur. Ülkedeki STK'lar, varlık amaçları siyaset olmasa bile siyasetçileri destekleyebilmekte ve siyasetlerle ilişkilerini açık bir şekilde yürütebilmektedirler. Bunun yanında STK'lar, varoluş amaçlarıyla doğrudan ilişkili konularda yaptıkları harcamalarda vergiden muafırlar. STK'ların ulusal ya da uluslararası nitelikte çalışmaları ya da ekonomik faaliyetlerde bulunmaları önünde bir engel bulunmamaktadır.¹⁷³

STK'ların hizmet sağlayıcı rollerinin de nihayetinde hitap ettikleri kesimlerin haklarını savunma noktasına gelmesi ve çoğu durumda siyasi otoriteyle karşı karşıya gelmeleri kaçınılmaz görünmektedir. Bu ise, STK'ların zayıf olduğu ya da yetersizlikle eleştirildikleri noktayı ortaya çıkarmaktadır: varlıklarını devam ettirebilmek için yardımlara ve bağışlara ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak, otoriteyle karşı karşıya geldikleri noktada da, bağışları kesilmektedir. Bunun yanında etkinliklerini arttırmak amacıyla büyüme aşamasına girdiklerinde ise bürokratik yapılara ve iş mantığına bürünerek esnekliklerini kaybetmektedirler. Bunun yanında bağışçılara yapılan hizmetin kanıtlanması ve bu şekilde güvenilirliği arttırmak bağışların devamlılığı için gereklidir. Ancak yapılan çalışmaların etkisinin kanıtlanabilmesi için yapılan çalışmaların, hedef kitleyi es geçme ve daha az ihtiyaç duyan gruplarla yetinme, gerçek ihtiyaç sahiplerine ulaşamama gibi riskleri bulunmaktadır.¹⁷⁴

2.3. Türkiye’de Sivil Toplum

Sivil toplum kavramı, Türkiye’de 1990’lardan itibaren önem kazanmaya başlamış bir kavramdır ve bugün de süren tartışmaların ekseninde, Türkiye’de gerçek anlamda bir sivil toplumun olup olmadığı yer almaktadır.

¹⁷³Eizabeth A. Bloodgood, oannie Tremblay-Boire, Aseem Prakash, “National Styles of NGO Regulation” **Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly**, March 21, 2013, ss:1-21

¹⁷⁴ Marc Morjé Howard, **Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe**, **Journal of Democracy**, 13.1, 2012, ss:157-169

Tarihi açıdan bakıldığında, bireycilik yerine kolektif anlayışın hakim olduğu ve merkezin, 19.yüzyıla kadar gücün tek ve mutlak odağı olarak görüldüğü Osmanlı'da, Avrupa'da kentlilerle soylular arasında ayrışmaların ve özel alanların, ayrıca sosyal sınıfların ortaya çıkmasına sebep özel mülkiyet ve serbest piyasa kavramları oluşmamış; bu sebeple de devleti sınırlandıracak ekonomik ve siyasi güç odakları oluşmamıştır. Batı'da sivil toplumu oluşturan unsurlar, Osmanlı'da olmadığı için, Batı'dakine benzer bir sivil toplum oluşum süreci ya da sivil toplum eylemliliği görmek mümkün olmamaktadır.

Bunun aksine, 'millet' sisteminin geçerli olduğu ve gayrimüslimlerin gerek dini, gerek sosyal, gerekse hukuki yapılarında bağımsız oldukları Osmanlı egemenliğindeki Balkan ülkelerinde ciddi bir sivil toplum geleneği oluşmuş; I. Dünya Savaşı sonunda demokratik yönetimlerin oluşmaya başlamasından Sosyalizme geçiş dönemine kadar olan sürede daha da güçlenmiştir.¹⁷⁵

Osmanlı'da sivil toplumun 'devletten bağımsız olarak bir alanda, bir amaç doğrultusunda bir araya gelme ve eylemlilik geliştirme' yönüyle, loncalar, vakıflar, imaretleri göstermek mümkündür. Bunlardan loncalar, ticaret alanıyla devlet arasında köprü oluşturma, kendi standartlarını belirleme yönüyle sivil toplumdur. Ancak liderlerini devletin seçmesi, ürün fiyatlarını devletin belirlemesi yönünden sivil toplum değildir. Vakıflar ise daha ziyade sosyal hizmetler alanında hizmet vermişlerdir.

Cumhuriyet döneminde ise, Osmanlı son döneminde İttihat Terakki döneminde başlayan ve 1930'lu yıllara kadar hakim olan liberal anlayış, bu tarihten sonra yerini devletçiliğe bırakmış; sınıfsız toplum düşüncesi içinde sivil toplumun gelişmesi de bu dönem boyunca mümkün olmamıştır.¹⁷⁶ Bu dönemden itibaren, Osmanlı'nın son dönemlerinde görülmeye başlanan işçi hareketleri ve sivil toplum hareketlenmeleri ortadan kalkmıştır. Örneğin II.Meşrutiyet'in ardından çıkarılan Cemiyetler Kanunu'yla çok sayıda dernek açılmış, sendikacılık hareketleri görülmeye

¹⁷⁵ Çaha, a.g.y.

¹⁷⁶ Karatay, a.g.e

başlanmıştır. Cumhuriyet döneminde ise Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikler ve Takrir-i Sükun, Türk Ceza Kanunu, 1938 tarihli İş Kanunu ile sendikacılık durma noktasına gelmiş, sivil toplumu oluşturan farklılıkların yerini paternalist devlet anlayışı almıştır. Ekonomiden kültüre her alanı devletin resmi ideolojisinin belirlediği 1923-1950 yılları arasında faaliyet gösteren tek dernek, Halk Evleri olmuştur.¹⁷⁷

Osmanlı'dan Cumhuriyet dönemine geçişte hakim olan liberal politik anlayış, 1930'lardan itibaren yerini devletçi bir zihniyete bırakmış ve bu yapı da, sivil toplumun devletten ayrı bir alan olarak gelişmesine olanak tanımamıştır. Bunun yanında sivil topluma yüklenen misyon da sık sık, devletin hakim görüş ve politikalarını tasdik edici bir unsur olarak olagelmıştır. Özellikle Tek Parti iktidarı boyunca sivil toplum, farklılıkları ön plana çıkararak ulus-devletin bütünlüğü bozacağı düşüncesiyle tasfiye edilmiştir.¹⁷⁸ Büyük oranda bu sebeple, günümüzde de sivil toplum, tam anlamıyla sivil niteliği sorgulanabilir bir yapıda gelişmiştir.

Türkiye'de sivil toplumun kavramının ivme kazanması ve STK sayısının artmasının, ekonomik anlamdaki liberalleşmeye beraber devletin sosyal hizmetlerin çekilmeye başlaması gibi temel değişimlerin yanında, belli olaylara dayanan sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1996 yılında İstanbul'da gerçekleşen HABİTAT Konferansı'dır. Bu konferans, sivil toplumun artan öneminin Türkiye tarafından anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Sonrasında 1999 tarihli yaşanan Marmara depremi, acil ihtiyaçlar karşısında hızlı hareket edebilen, aktif yapılar olarak STK'ları tanımıştır. Üçüncü dönüm noktası ise, 2001 yılında AB üyelik görüşmeleri çerçevesinde başlayan Kopenhag Kriterleri'dir. Bu süreçte elde edilen –eskisine

¹⁷⁷ Ömer Çaha, “Cumhuriyet Türkiye’sinin İlk Yıllarında Sivil Toplum”, **Journal of Islamic Research**, Volume:8, No:2, Spring 1995. ss:99-113

¹⁷⁸ Seyfettin Aslan, “Sivil Toplum ve Demokrasi”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2010, Cilt: 15, Sayı:21, ss.357-374

oranla daha- demokratik zemin, sivil toplumun mayası olan toplumsal farklılıkların su yüzüne çıkmasına ve örgütlenmenin rahatlamasına sebep olmuştur.¹⁷⁹

Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin büyük çoğunluğunu dernekler oluşturmaktadır. Dernekler, içişleri bakanlığı dernekler dairesi başkanlığına bağlı olarak faaliyet göstermektedirler.¹⁸⁰

2.4. Çocuk Alanında Çalışan Uluslararası STK’lar

Sivil toplumun küresel kimliğinin en etkin görüldüğü alanlardan birisi de, özellikle gelişmekte olan ülkelerde yoksulluktan en çok etkilenen nüfus grupları içinde yer alan ‘çocuk’ alanıdır. Bu ülkelerde neo-liberal dönüşümler, yoksulluğun etkilerini daha görünür kılmış; çocuk işçiliği, sokakta yaşayan çocuklar, sosyal dışlanma, artan çocuk suçluluğu, erken yaşta madde kullanımı, eğitim hayatından kopma gibi doğrudan çocukları ilgilendiren sosyal sorunlar artış göstermiştir. Ancak devletler, sorunlara çözüm geliştirme noktasında büyük oranda geride kalmış; bunun yerine çocuk alanında çalışan STK’lar, özellikle 1980’lerden itibaren pek çok ülkede aktif rol oynamaya başlamışlardır.¹⁸¹

STK’ların çocuk haklarının yaşama geçirilmesi konusunda en etkili örgütlenmelerden olduklarını söylemek mümkündür. Örneğin ÇHS’nin hayata geçirilmesi ve taraf devletlerin kamuoyları tarafından, ilkeleriyle birlikte tanınır hale gelmesinde STK’ların önemli rolü bulunmaktadır. ÇHS’nin uygulanmasıyla ilgili taraf ülkelerin rapor yazma zorunluluğu vardır. Ancak Çocuk Hakları İzleme Komitesi, sadece devletler tarafından yazılan raporlara göre değerlendirmede

¹⁷⁹ Filiz Bikmen, Zeynep Meydanoğlu “Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci- Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu”, TÜSEV, 2006
<http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Uluslararası%20STEP%20Türkiye%20Ülke%20Raporu.pdf>
(Çevrimiçi) 20 Ocak 2016

¹⁸⁰ T.C. İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, Dernekler Bilgi Sistemi
<https://www.dernekler.gov.tr/tr/DernekIslemleri/derbis.aspx> (Çevrimiçi) 20 Ocak 2016

¹⁸¹ Amy Risley “Protecting Children and Adolescents in Uruguay: Civil Society’s Role in Policy Reform”, **Social Sciences**, 2014, 3(4), 705-725

bulunmamakta; STK'lar tarafından yazılan raporları da 'alternatif rapor' başlığı altında değerlendirmeye almaktadır.¹⁸²

Günümüzde çocukların, yaşadıkları toplumun siyasi, ekonomik ve kültürel yapısıyla doğrudan ilişkili pek çok sorunu bulunmaktadır ve STK'ların, bu alanların pek çoğunda etkin olarak çalıştıkları görülmektedir. STK'ların çocuk konusunda yoğun olarak çalıştıkları konu başlıklarını şu şekilde belirtmek mümkündür;

- Her türden çocuk istismarı
- Çocukların cinsel amaçlı sömürüsü
- Yasadışı çocuk işçiliği
- Okullaşamamış ya da yeterli eğitim alamayan çocuklar
- Yeterli gıda ve suya ulaşamayan çocuklar
- Mülteci çocuklar
- Zarar görmeye açık ailelere sahip çocuklar
- Korunma sistemi içindeki çocuklar

STK'lar özellikle demokrasi anlamında gelişimini tamamlamamış, dışa kapalı ve çocuk hakları konusunda Batılı değerlerin gerisinde kalmış ülkelerde çocuk haklarının tanınması ve gelişmesi noktasında çalışmalar yapmakta ve gelişimi kolaylaştırmaktadır.

Çocuk koruma alanında STK'ların özellikle gelişmekte olan ülkelere belli standartların yakalanması konusunda da önemli rol oynadığı açıktır. The UN Children's Fund (UNICEF), dini organizasyonlar ve spor kuruluşlarıyla yaptığı gibi, dünyanın pek çok yerinde çocuklar konusunda çalışan STK'larla işbirliği yapmakta ve onları desteklemektedir.¹⁸³

Bu çalışma alanları içinde, korunma sistemi içindeki çocuklara yönelik çalışan STK'ların çalışmalarının yoğunlaştığı konuların ve hedeflerinin üçe ayrılması mümkün görünmektedir. Buna göre söz konusu STK'ların;

¹⁸² Sahovic, a.g.y.

¹⁸³ Civil Society and UNICEF, http://www.unicef.org/about/index_3374.html (Çevrimiçi) 20 Ocak 2016

- Kurumda bakımın sonlanmasına yönelik çalışmalar yapanlar
- Kurumda bakım şartlarını iyileştirmeye yönelik çalışmalar yapanlar
- Her iki amaçla da çalışan STK'lar

olarak sınıflandırılabilirler.

Kurumda bakımın sonlanmasına yönelik çalışan STK'lar, daha ziyade eski SSCB üyesi, yeni AB üyesi ülkelerde faaldir. Kurum bakımın yaygın olduğu bu ülkelerde, sorunun çözümü için uluslararası fonlamalarla çalışmakta ve projeler üretmektedirler. LUMOS, Save the Children gibi kuruluşlar bu özelliktedir.

Kurum bakım şartlarını düzeltmeye yönelik çalışan STK'larsa, daha ziyade güçlü hissedilen yoksulluk ya da koruyucu aile gibi aile temelli modellerin nadiren uygulandığı geleneksel toplumlarda çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Afrika ve Asya'da faaliyet gösteren Terres de Hommes, Çin'de faaliyet gösteren Half the Sky, ya da pek çok gelişmekte olan ülkede kurum bakım hizmeti veren SOS Children's Villages bu STK'ların örneklerindendir.

Her iki amaçla da çalışan STK'lar ise, genellikle çok uluslu ve büyük bütçeli kuruluşlardır. Bu STK'lar, özellikle gelişmekte olan ülkelere çocukla ilgili hemen her türlü kötü koşula karşı faaliyette bulunmaktadır. Bu STK'lar, aile temelli bakım modellerini desteklemekle birlikte, kurum bakımının çocuklar için daha verimli ve daha az zarar veren bir bakım modeli olması konusunda da çalışmaktadırlar.

Bunun yanında çocuk konusundaki ihtiyaçlarına göre STK'ların faaliyetleri şekillendiği görülmektedir. Brezilya'da devlet tarafından yönetilen kurumlar, daha çok yoksul, suça ve anti-sosyal davranışa eğilimli, sokakta yaşayan çocukların toplanma merkezi olarak kullanılmaktadır. Koruyucu aile ya da evlat edindirme oranların düşük olduğu ülkede alan, devletin, STK'ların ve dini kurumların hakimiyetindedir. Yoksulluk ve sosyal adaletsizliğin yoğun olarak yaşandığı ülkede kurum bakımında kalan çocukların özellikleri de bu toplumsal gerçeklerin göstergesi niteliğindedir. Buna göre kurumlarda kalan çocukların %58'i erkek, %63'ü Afrika kökenlidir ve %24'ü yoksulluk nedeniyle kurum bakımında kalmaktadır. Kurumların

yalnızca %6'sı, kardeşlerin bir arada kalmasını mümkün kılacak şartlara sahiptir. 1990'larda devletin sosyal politika uygulamaları üzerinde kontrolünü azalttığı ve STK'larla ortaklık kuracağını açıkladığı ülkede, henüz kurum hizmeti veren STK'lar denetleyecek bir mekanizma ya da kuruluş bulunmamaktadır.¹⁸⁴

Çin'de artan zengin sayısı ve bu zenginlerin devletin sosyal alanda yeterli hizmeti götürme noktasında yetersiz kaldığı ihtiyaç gruplarına yönelik gönüllü çalışmaları sonucunda engelliler ve yaşlılarla birlikte koruma altındaki çocukların durumlarında da ilerleme kaydedilmeye başlanmıştır. Uluslararası STK'lar da Çin'de korunmaya muhtaç çocuklar alanında çalışmaktadırlar. Çin'deki yerli STK'lar ve devlet, çocuk koruma alanında iyileştirme çalışması olarak yardım toplamak ve bu fonlarla yeni kuruluşlar açmak, yani bir anlamda kuruluşların fiziksel şartlarını düzeltilmesini hedeflemişlerdir. Diğer taraftan uluslararası STK'ların Çin'de gözettiği temel değişiklik, kurum bakımının çocukların ruhsal, fiziksel ve zihinsel gelişimlerini engelleyici etkilerinin ön plana çıkarılması ve koruyucu aile uygulamasının teşvik edilmesi şeklinde olmuştur. Özellikle Save The Children, temelde evlat edindirme lehine çalışmalar yapan bir STK'dır. Ancak Çin'de devletin bu konuda hassasiyeti sebebiyle koruyucu aile sistemini güçlendirmeye, bunu da yapamadığı durumlarda büyük kuruluşları aile benzeri daha küçük yapılara çevirmeye yönelik çalışmalar yapmaktadır.¹⁸⁵ Bunun yanında Çin'de bulunan STK'lar, farklı uygulamalar da yapmaktadırlar. Örneğin China Population Welfare Foundation ve China Social Work Association isimli iki STK, 1998 yılından bu yana 'Half the Sky' adında bir işbirliği çalışması yapmaktadır. Yapılan çalışmalarda çocuk bakımı konusunda eğitilmiş kadınlar istihdam edilmekte; bu kadınların yetimhanelerde kalan kimsesiz çocuklarla vakit geçirmesi sağlanmaktadır. Bu uygulamada temel amaç, yetersiz bakım veren sayısı sebebiyle yeterli uyaranla iletişime geçemeyen çocukların

¹⁸⁴ Maria Lúcia T. Garcia, Cristiane B. Fernandez” The Care and Shelter of Children and Adolescents in Brazil: Expressions of Social Issues” **Social Work and Society International Online Journal**, Volume 7, No:1. 2009, (Çevrimiçi), <http://www.socwork.net/sws/article/view/42/345>, 02 Ağustos 2015

¹⁸⁵ Who We Are, http://www.savethechildren.org/site/c.8rKLIXMGIpI4E/b.6146355/k.24E9/Who_We_Are.html. (Çevrimiçi) 27 Temmuz 2015

dokunulma, sevilme gibi ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Bu şekilde çocukların normal beyin gelişimi ve sosyal ilişki kurma becerileri geliştirmesi umulmaktadır.

2010 yılı Çocuk Hakları Bilgi Ağı (Child Rights Information Network) rakamlarına göre 150 ülkede çocuk hakları konusunda çalışan 2.100 organizasyon bulunmaktadır. Doğrudan ÇHS ile ilgili de 80 STK bulunmaktadır. Çocuk alanında çalışan STK'lar, ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde olabilmektedirler. Eğitim aktiviteleri, farkındalık oluşturma, hak savunma, araştırma yapma gibi farklı hizmetlerde bulunabilirler. Bazı STK'ların ise engelli, istismar mağduru, mülteci çocuk gibi özel çalışma alanları vardır.¹⁸⁶

2.4.1. LUMOS

2005 yılında kurulmuş bir STK'dur. Hükümetler, uzmanlar ve bakım verenlerle çalışarak, kurum bakımı yerine toplum temelli bakım modellerini geliştirmeye çalışmakta; ailelere çeşitli şekillerde destek vererek çocukların korunma sistemine girmelerini engelleme çalışmaları yapmaktadır.

Londra merkezli kuruluş, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Moldova, Yunanistan'da çalışmalar yapmaktadır. Derneğin kurucusu ve başkanı, yazar J.K. Rowling'tir.¹⁸⁷

2.4.2. Hope and Homes

1994 yılında, İngiltere'de, BM'de görev yapmış emekli bir subay tarafından kurulmuştur. Temel amacı kurumda bakımı sonlandırmak ve aile temelli bakım modellerinin kullanımını arttırmak olan kuruluş, 25 ülkede 311 kuruluşla ve hükümetlerle işbirliği içinde çalışmaktadır. Belarus, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Moldova, Ukrayna, Sudan, Ruanda, Romanya'da faaliyet gösteren kuruluş, çalışmalarını, 'Deinstitutionalisation (DI)' adını verdiği kendi özel çalışma süreçleri

¹⁸⁶ Sahovic, a.g.e.

¹⁸⁷ <http://wearelumos.org/about> (Çevrimiçi) 28 Ocak 2016

temelinde yürütmektedirler.¹⁸⁸ Çalışmalarda, 0-5 yaş arası çocukların kurum bakımından çıkarılıp aile temelli bakıma geçmeleri öncelikli hedeftir.¹⁸⁹¹⁹⁰

Kuruluş aynı zamanda, Opening Doors projesinin Bosna Hersek, Romanya ve Ukrayna ayağını yürütmektedir.

2.4.3. SOS Children's Villages

1949 yılında bir Avusturya vatandaşı tarafından II. Dünya Savaşı sırasında ailesini kaybeden çocuklara hizmet vermek amacıyla kurulan “SOS Children's Village International”, misyonunu, kimsesiz ya da terk edilmiş çocuklara aile deneyimi yakın bir çocukluk deneyimi sağlamak olarak tanımlamaktadır. Pek çok ülkede faaliyet gösteren örgüt, çalışmalarını, kurum bakımının çocuklar için daha verimli ve daha az zararlı bir yapı kazanması amacıyla sürdürmektedir. Örgütün kendi oluşturduğu bakım modelinde çocuklar, “anne” olarak adlandırılan bakım verenler ve “kardeş” olarak bildikleri diğer çocuklarla kendileri için hazırlanmış kasaba benzeri yerlerde yaşamaktadırlar.

Samsung, HSBC, British Telecom Deutsche POST gibi uluslararası firmaların sponsorlukları ve bağışlar, organizasyonun maddi kaynaklarını oluşturmaktadır. Örgüt, korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla ilgili farkındalık oluşturma ve bağış toplama konusunda sosyal medyayı, uluslararası spor ve eğlence organizasyonlarını kullanmaktadır.

¹⁸⁸ Deinstitutionalisation, bir bakım kuruluşunun, aile temelli bakım modelleri geliştirerek kapatılmasını ifade etmektedir. Bu model, UNICEF tarafından tanınmış ve günümüzde de kullanılmaktadır. Uygulamanın 4 sacayağı bulunmaktadır: 1) Aile temelli alternatif bakım sistemleri geliştirmek, 2) Yerel profesyonelleri, aile temelli sisteme geçmeyi mümkün kılacak şekilde eğitmek, 3) Zarar görmeye açık, hassas durumdaki aileleri desteklemek ve bu şekilde aile dağılması sürecini engellemek, 4) Yerel otoritelere fonlama yaparak aile temelli hizmetleri güçlendirmek. Deinstitutionalisation, <http://www.hopeandhomes.org/what-we-do/how-we-work/deinstitutionalisation>. (Çevrimiçi) 10 Şubat.2016

¹⁸⁹ <http://www.hopeandhomes.org/what-we-do/where-we-work/bosnia-and-herzegovina> (Çevrimiçi) 20 Ocak 2016

¹⁹⁰ <http://www.hopeandhomes.org/news/2015/annual-review-2014> (Çevrimiçi) 20 Ocak 2016

Hindistan’da kurum bakımı anlamında en büyük teşkilat, 1964’te ülkede ilk kuruluşunu açan “SOS Children’s Village International”ın “SOS India” isimli Hindistan ayağıdır. Örgüt Hindistan’da 15.000 çocuğa kurum bakım hizmeti vermektedir.¹⁹¹ Bunun yanında, eski SSCB, yeni AB üyesi ülkelerde kurum bakımının sonlandırılmasına ve aile temelli bakım modellerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmaların yapıldığı ‘Opening Doors’ projesinin, AB ve UNICEF’le proje ortağı olan STK’lardan birisidir ve projenin Letonya ve Litvanya ayağını yürütmektedir. Kurum bakım şartları için standartlar oluşturulması ve bu standartların takibi konusunda da çalışmalar yapmaktadır.¹⁹²

Bu STK’lar genellikle BM’nin 2010 yılında yayınladığı Guidelines for the Alternative Care of Children isimli rapor çerçevesinde hareket etmektedirler.¹⁹³

Acil durumlarda da eğitimin devam edebilmesi için uluslararası örgütlerle işbirliği içinde çalıştılar. Bunun yanında yoksul ülkelere sınıf şartlarının düzeltilmesi, düzenlenmesi konularında da aktiftirler. Çocuğa karşı her türden şiddetin durdurulması, çocukların cezaevlerinde yatmaması yönünde kanun değişiklikleri, insani kriz anlarında ailelerinden ayrılma durumunda kalan çocuklarla ailelerini birleştirme gibi çalışmalarda yer almaktadır. Örgütün bütçesi 2014 yılında iki milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu bütçeyi oluşturan kaynaklar %58 oranında kurumlar (hükümetler de dahil), %25 oranında bireysel bağışlar, %13 oranında şirketler ve

¹⁹¹ “India Country Report” Save The Children’s Resource.

<http://resourcecentre.savethechildren.se/countries/india>.Çevrimiçi.22.07.2015 tarihinde erişildi.

¹⁹² <http://www.openingdoors.eu/the-campaign/> (Çevrimiçi) 21 Ocak 2016

¹⁹³ Söz konusu raporda ülkelere, çocukların yalnızca başka seçenek kalmadığı durumlarda, aile temelli bakım modelleri sağlanana kadar, geçici süreyle kurum bakımına yerleştirilmesi gerekliliği hatırlatılmaktadır. Ülkelerin kurum bakımından vazgeçilmesini ifade eden ‘Deinstitutionalisation’ çalışmaları yapılmasını ve büyük, kalabalık kuruluşların kapatılması raporun temel noktasıdır. Herhangi aile temelli bir bakımın mümkün olmadığı durumlarda da küçük birimlere geçmek için çalışmalar yapılmalıdır. Çocukların kısa süreli olarak bakım altına alınmalarının gerektiği durumlarda, hızlı bir şekilde, informal bakım hizmeti verebilmesi için çalışılmalıdır. Bunun yanında bakım verenlerin ve kurum bakımında çalışan kimselerin, bakım verdikleri çocukların hakları, ihtiyaçları ve ne şekilde bakım almaları gerektiğiyle ilgili eğitilmesi gerekliliği vurgulanmaktadır. (**United Nations General Assembly**, Resolution adopted by the General Assembly, Guidelines for the Alternative Care of Children http://www.unicef.org/protection/alternative_care_Guidelines-English.pdf (Çevrimiçi) 21 Ocak 2016)

vakıflar, %2 oranında hediyeler, %2 oranında ‘diğer’ olarak belirtilmiştir. Harcamaların %82’si ise, küresel programlara ayrılmaktadır. Bunun içinde çocuk korumaya yönelik harcamalar, %11 oranındadır. Söz konusu STK, çok uluslu şirketler (IKEA, Johnson&Johnson, Unilever, Procter&Gamble gibi) tarafından uzun dönemli ilişkilere de sahiptir.¹⁹⁴

2.4.4. Better Care Network (BCN)

Displaced Children and Orphans Fund (DCOF), Africa Bureau for Sustainable Development of the United States Agency for International Development (USAID), United Nations Children's Fund (UNICEF) ve Save the Children UK arasında kurum bakımının azaltılması amacıyla 2003 yılında kurulan bir ağıdır. Çocukların korunma altına alınmasını önlemeye, parçalanmış aileleri birleştirmeye, aile temelli alternatif bakım hizmetlerini geliştirmeye, kurum bakımının mümkün olan en düşük oranda kullanılmasına yönelik çalışmalar yapmaktadır.¹⁹⁵

2.4.5. Moving Forward (Guidelines for the Alternative Care of Children)

UNICEF’in alternatif bakım hizmetlerinin standartlarının çocuk hakları ilkeleri doğrultusunda geliştirilmesi amacıyla hazırladığı ‘Guidelines for the Alternative Care of Children’ ilkelerinin hayata geçirilmek üzere OAK Foundation, SOS Children’s Villages, UNICEF, ISS (International Social Service) gibi öncü kuruluşlarla ortaklaşa yürüttü bir projedir.¹⁹⁶ Bunun yanında çalışmalar yapılan ülkelerin hükümetleri ve kişisel bağışçılarla da proje kapsamında ortak çalışmalar yürütülmektedir.

¹⁹⁴ Annual Report-2014 http://www.savethechildren.org/atf/cf/%7B9def2ebe-10ae-432c-9bd0-df91d2eba74a%7D/SC_2014_ANNUALREPORT.PDF (Çevrimiçi) 10 Şubat 2016

¹⁹⁵ History and Mission, <http://www.bettercarenetwork.org/about-bcn/history-and-mission>, (Çevrimiçi) 10 Şubat 2016

¹⁹⁶ Moving Forward: Implementing the ‘Guidelines for the Alternative Care of Children’ [http://www.unicef.org/ceecis/UN_Handbook_\(English\)_FINAL_22_02_13.pdf](http://www.unicef.org/ceecis/UN_Handbook_(English)_FINAL_22_02_13.pdf), (Çevrimiçi) 10 Şubat 2016

2.4.6. OAK Foundation

1983 yılında kurulmuştur. Genellikle yoksulluk temelli sorunlar üzerinde ve kadınlar-çocuklara yoğunlaşarak farklı ülkelerden STK'lara fon dağıtmaktadır. Kurulduğu tarihten bu yana 39 ülkeden 2,400 projeyi fonlamıştır. Kurum bakımının sonlandırılmasına yönelik projeleri de yoğun olarak fonlamakta ve bu alandaki projelere ortak olmaktadır.¹⁹⁷

2.4.7. Save the Children

Save the Children, I.Dünya Savaşı'nda kimsesizlik ve açlık sebebiyle hayatını kaybetme tehlikesi yaşayan çocuklar sorununa çözüm bulmak üzere, bir kadın reformist olan Eglantyne Jebb tarafından, 1919 yılında, İngiltere'de kurulmuştur. Jebb aynı zamanda Milletler Cemiyeti tarafından 1924 yılında kabul edilen Cenova Çocuk Hakları Deklarasyonu'nun yazarıdır. Örgüt ilk yıllarında gazete ilanları yoluyla kendini tanıtmış, İngiltere kamuoyu tarafından kabul görerek iyi miktarlarda bağış toplamıştır. 1920 yılında İsveçli bir STK olan Rädde Barnen ile birleşilmiş ve böylelikle örgüt, uluslararası bir nitelik kazanarak 'Save the Children International Fund' adını almıştır.¹⁹⁸ Örgüt 2014 yılında 120 ülkede; engellenebilir çocuk ölümlerini sonlandırmak amacıyla sağlıklı beslenme, HIV tedavisi, her türlü sağlık hizmeti, kriz anlarında parçalanmış ailelerin bir araya getirilmesi, eğitim imkanlarına ulaşamayan çocuklara temel eğitim verilmesi, doğumdan yeni doğan aşılarının yapılması ve her türlü sağlık hizmetinin çocuklara ulaştırılması konularında çalışmıştır. Örgüt, çocuklara yönelik harcamalarının %44'ünü Asya, %28'ini Afrika, %15'ini Orta Doğu, %8'ini ABD, %5'ini Latin Amerika'daki çalışmalarıyla yapmıştır. Pek çok çok uluslu şirket, BM ve ABD tarafından da maddi olarak desteklenen örgütün 2014 bütçesi, 689.000.000 Dolar olarak gerçekleşmiştir. %89.1'i

¹⁹⁷ OAK, Annual Letter From The Trustees <http://oakfnd.org/content/8398> (Çevrimiçi) 10 Şubat 2016

¹⁹⁸ Eglantyne Jebb, 1876-1928, *Founder of Save the Children and Champion Of Children's Rights*, HerStoria, (Çevrimiçi), <http://herstoria.com/?p=663>, 02 Ocak 2016

doğrudan çocukları ilgilendiren operasyonlarda olmak üzere, aynı yıl 693.000.000 Dolarlık harcama yapılmıştır.¹⁹⁹

Örgüt, kurumda çocuk bakım uygulamasının ÇHS maddelerinde yer alan; çocuğun ayrımcılıktan korunması, çocukla ilgili kararların çocuğun üstün yararının gözetilerek verilmesi, çocukların yaşama ve gelişme gibi haklarının hayata geçirilmesini engellediğini iddia etmektedir. Bu sebeple örgüt, kurum bakımının kalitesini arttırmaya yönelik herhangi bir faaliyette bulunmamakta; kurum bakımının sonlandırılabilmesine yönelik uluslararası işbirlikleri ve çalışmalar içinde yer almaktadır.²⁰⁰

¹⁹⁹ Results for Children, 2014 Annual Review, (Çevrimiçi), http://www.savethechildren.org/atf/cf/%7B9def2ebe-10ae-432c-9bd0-df91d2eba74a%7D/SC_2014_ANNUALREPORT.PDF, 02 Şubat 2016

²⁰⁰ A Last Resort- The growing concern about children in residential care, Save the Children's position on residential care, (Çevrimiçi) https://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/A_last_resort_1.pdf, 31 Ocak 2016

3. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’DE ÇOCUK KORUMA UYGULAMALARI VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ ROLÜ

Osmanlı Devleti’nde, Avrupa’dakine benzer bir güçlü bir ekonomik dönüşüm ya da sanayileşme yaşanmamıştır. Ancak Tanzimat Fermanı gibi Batı’nın gelişme hızını yakalamaya yönelik gerçekleştirilen reform çalışmaları, yoğun şekilde yaşanan savaşlar gibi vakaların sosyal alanda çeşitli farklı ihtiyaçları gündeme getirmiştir. Çocuk koruma ve bakım uygulamaları da, bu yapı doğrultusunda şekillenmiştir. Bu sebeple sivil toplumun alandaki rolünün, zamanla değişimler geçirdiği, yönetimlerin anlayışlarına göre STK’ların rolünün belirlendiği görülmektedir.

Yönetimsel ve sosyal ihtiyaçların karşılanması noktalarından 18.yüzyıldan önceki “Klasik Osmanlı Dönemi” ile 18.yüzyıldan itibaren başlayan “Yenileşme Dönemi” arasında farklılaşmalar görülmektedir. Buna göre 11.yüzyılda, Türklerin Anadolu’yu yurt edinmesiyle başlatılan klasik dönem, kimsesiz çocuklarla ilgili ihtiyaçların, geleneksel akrabalık ve aile bağları içinde giderildiği dönemdir. Bu dönemde çocuklara yönelik devletin dahil olmasını gerektirecek bir ihtiyaç da ortaya çıkmamış olmasıyla birlikte, çocukların aile ortamında yetişmeleri ve toplu yaşam ortamlarında salgın hastalıklardan ölme risklerinin engellenmesi anlayışı da etkili olmuştur.²⁰¹

İslam tarihi boyunca kimsesiz çocukların büyütülmesinde mahremiyet kurallarının devre dışı bırakıldığı bilinmektedir. Buna göre, bir kimse akraba çevresinden kimsesiz bir çocuğa sahip çıkarsa, klasik anlamdaki mahremiyet sınırlarını ortadan kalkabilmektedir.²⁰² Bu dönem boyunca, anne babasının ölümü, ayrılığı ya da terk edilme gibi sebeplerle korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik farklı uygulamaların hayata geçirilmiş olduğu görülmektedir. Örneğin *tebennî* uygulaması; çocukların kendilerini evlatlık alan ebeveynin mirasına varis olmaması ve akrabalık

²⁰¹ Ahmet Tabakoğlu, “Osmanlı Toplumunda Aile”, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, **Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi**, Ankara: 1992

²⁰² Türkiye Diyanet Vakfı, **Hız. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi-Koruyucu Aile Olmak**, Ankara: 2014

bağı kurulmaması yoluyla İslam hukukuna uygun hale getirilen bir evlatlık uygulamasıdır. XX. yüzyıl başlarına kadar klasik yapısını sürdüren bu uygulamada, herhangi biri çocuğu evlatlık olarak alan aile; çocuğun gözetimi, mesleki ve dini eğitiminden de sorumluydu. 1921 yılından itibaren evlatlık çocuk almak isteyen ailelere ilişkin, günümüzdeki uygulananlara yakın şartlar getirilmiştir. Bu şartlar; ailenin sosyal anlamda incelenilmesi, maddi şartlarının belli bir seviyede olması, kefil göstermeleri ve senet vermeleri şeklindeydi. Bunun yanında evlatlık verilen çocuk ve aile zaman zaman ziyaret ediliyor, çocuktan yaşantısıyla ilgili bilgi alınıyordu.²⁰³ Terk edilmiş ve genellikle evlilik dışı ilişkilerden doğan çocuklarsa ailelerin yanına yerleştiriliyor ve çocuğa bakan bu ailelere devlet tarafından ödeme yapılmaktaydı.²⁰⁴

Vasîlik; çocuğun, ailesinden kalan mallarının yönetimi ve çocuğun yetiştirilmesine ilişkin sorumluluğun, mahkeme tarafından uygun görülen kişiye verilmesi anlamına gelmektedir. *Vasî*, çocuğa yapacağı masraflar için, çocuğa kalan mirastan nafaka alma hakkına sahipti. *İcar-ı Sağîr*; yoksul aile çocuklarının, varıl aileler tarafından yetiştirilmesi anlamına gelmektedir. Diğer uygulamalardan farklı olarak bu uygulamada, çocuğun, bakımından yükümlü olan aileye hizmet etmesi esastı.²⁰⁵ Geleneksel olarak bu çocuklara “besleme, ahretlik, manevi evlat” gibi isimlendirilmeler de yapılmıştır.

18.yüzyılda Nizam-ı Cedit hareketiyle başlatılan Yenileşme Dönemiye, büyük oranda yoğun şekilde yaşanan savaşlar ve devletin idari ve ekonomik anlamda içine düştüğü sıkıntılarla şekillenmiştir. Bu dönemi, çocuklar ve aile yapısı üzerinden yorumlamaya çalışılırken, Avrupa’da ve Osmanlı’da farklı değişimler, benzer sosyal sorunları ve onlara yönelik benzer sonuçları doğurduğunu iddia etmek mümkün

²⁰³ Abdullah Bay “Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar ve Hukukî Durumları” **Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 9/4 Spring 2014, p. 149-163.

²⁰⁴ İlber Ortaylı , **Osmanlı Toplumunda Aile**, Pan Yayıncılık. İstanbul: 2009, ss.96

²⁰⁵ Nesimi Yazıcı, “Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler” **Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2007, Sayı:1, Sayfa: 1-46

görülmektedir. Zira Avrupa’da sanayileşme temelli olarak ortaya çıkan köyden kente göç hareketi, Osmanlı’da daha ziyade savaşlar sonucu yaşanan toprak kayıplarıyla ilişkilidir. Ancak sonuç olarak her ikisi de çok sayıda kimsesiz, evsiz ve korunmaya ihtiyacı olan çocuk ortaya çıkarmış ve bu çocukların ihtiyaçlarına yönelik düzenli ve yukarıdan idare edilmesi gereken bir dönüşümsel süreci gerekli kılmıştır.

19.yüzyıldan itibaren ise, klasik dönemde devletin hizmet verdiği alanın dışında kalan sosyal ihtiyaçlara ilişkin kurumsallaşma, bürokratikleşme ve merkezileşme ihtiyaçları ortaya çıkmıştır. Halk sağlığına ilişkin olarak açılan devlet hastaneleri, aşı üretimine başlanması, diğer taraftan emeklilik sistemi ve sosyal yardım ağları oluşturulması gibi gelişmeler yanında, kimsesiz çocuklara yönelik hizmetlerde de farklılaşma ve merkezileşme görülmeye başlanmıştır.

Bu dönemde, korunmaya ihtiyacı olan çocuklar sorununa aile içi çözümlerin yetersiz kalması sonucu kurumda çocuk bakımına başlamıştır. Osmanlı döneminde devletin kurumsal çocuk bakımı alanına girmesinin geri planındaki sebepleri şu şekilde sıralamak mümkündür;

1. Savaşlar sonucunda toprak kayıplarının artması ile birlikte büyük göç dalgalarının yaşanması, bu savaş ve göçler süresince birçok çocuğun ailesini kaybetmesi,
2. Tanzimat Fermanı’yla birlikte hız kazanan reform ve modernleşme hareketlerinin askeri, ekonomik ve eğitim kurumlarına yansımaları sonucunda bu kuruluşların meslekî eğitim görmüş nitelikli eleman ihtiyacını karşılama arzusu,
3. Özellikle Osmanlının son dönemlerinde artan misyonerlik faaliyetlerinin kimsesiz çocuklar üzerinde yoğunlaşması sebebiyle devletin alanda kontrolü kaybetmeme gayreti gösterilebilir.²⁰⁶
4. Geleneksel kurumların bu alanlardaki işlevlerini yerine getirememeleri,
5. Liberalizmin olumsuz sonuçlarının merkezi devlet tarafından tolere edilme çabası

²⁰⁶Vehbi Ünal “Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”. **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Aralık 2012, Cilt: 36, Sayı:2, ss:1-27

6. Pozitif devlete gidiş sürecinde meşruiyetin yeniden kurgulanması kaygılarıdır.²⁰⁷

Söz konusu çözüm arayışları, temelde, padişah, vali gibi devletin en üst kademesindeki kişiler tarafından hayata geçirilmiştir. Bu durumu, girişimde bulunan kişilerin mevcut soruna duyarlılıkları yanında taşıdığı farklı bir anlamı da okumak mümkün görünmektedir: Ülkede, farklı sosyal sorunlara uyum sağlayabilecek, hizmetlerini günün ihtiyaçlarına göre belirleyecek canlı ve aktif bir sivil toplum yapılanması bulunmamaktadır. Bu aslında Osmanlı'nın uyguladığı politikaların beklenen bir sonucu olarak da değerlendirmek mümkündür. Zira imparatorluk, tarihi boyunca çevre yapılanmalara ve sivil girişimlere sıcak bakmamıştır. Yerel örgütlenme ve cemaat yapılarının zayıf olması nedeniyle Osmanlı'da güçlü bir sivil toplum oluşması, dolayısıyla korunma ihtiyacı olan çocuklara yönelik filantropist yapılanmaların ortaya çıkması mümkün olmamıştır. II. Meşrutiyet'ten sonra ortaya sivil toplum çalışmaları da büyük oranda siyasi otoritenin himayesi ve teşvikiyle var olmuştur.²⁰⁸ Bu yaklaşımı, bugün de geçerliliğini sürdüren ve çocuk koruma alanındaki sivil girişimlerin maddi kaynak oluşturmak ve devletin alandaki teşkilatlanma, insan kaynağı gibi eksikliklerinin giderilmesi amaç ve şartıyla desteklenmesi yaklaşımının temeli olarak yorumlamak mümkün görünmektedir.

3.1. Kişisel Girişimlerle Ortaya Çıkan Kuruluşlar

Kişisel girişim ve siyasi güç kullanımıyla ortaya çıkan kurum bakımının ilk örnekleri, Mithat Paşa tarafından 1863 yılında kurulan, 6-13 yaş arası kimsesiz çocuklara meslek eğitimi yanında, okuma-yazma eğitimi verilen "Islahhane"lerdir, Islahhanelerin, bir amaç ve program esasıyla çalışan ilk kurumsal bakım örneklerinden sayılması mümkündür. Islahhaneler, özellikle Balkanlardan göçen muhacir çocuklara yönelik hizmet vermiştir. Mithat Paşa'nın Niş, Rusçuk, Sofya ve İstanbul'da açtığı bu ıslahhanelerde kalan çocuklar, devletin artan nitelikli işgücünün arttırılması amacıyla çocuklara dökümcülük, marangozluk, demircilik gibi meslekler

²⁰⁷ Bekir Koç "Osmanlı Islahhanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler" **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Cilt: 6, Sayı: 2, 2007, ss: 113-127

²⁰⁸ Karatay, a.g.y. ss:7

edindirmiştir. Müslüman ve Hristiyan çocukların karma eğitim aldığı bu kuruluşlar ayrıca, karma eğitimin de temelini oluşturan birer sosyal reform aracı olmuş ve 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'ne örnek olmuştur.²⁰⁹

Padişah II. Abdülhamit tarafından kurulan Darülaceze ve Darülhayr-i Ali, çocuklara verilen bakım hizmetlerinde kişisel girişim ve nüfuz kullanımının diğer önemli örnekleridir. Darülaceze, 1895 yılında II.Abdülhamit'in vakfiyesi olarak kurulmuştur. Sadece çocuklara değil, değişen toplumsal yapı ve savaşların vurduğu her toplum bileşenine (engelliler, dilenciler, yaşlılar gibi) hizmet etmek üzere kurulan Darülaceze, aynı zamanda İmparatorluğun uluslararası arenadaki imajı da düşünülerek düzenlenmiştir. Zira İmparatorluğun bu son yıllarında, terk edilen ve sokakta yaşayan çocuk sayısında görülen artış Avrupa'nın da gündeminde yer almış, bu sebeple çocuklarla ilgili oluşturulan kuruluşlar aracılığıyla Avrupa'ya Osmanlı'nın gücünü ve varlığını sürdürdüğü görüntüsü verilmesi de amaçlanmıştır. Darülaceze'nin çocuk bakımına odaklanmış ırzahaneleri ve çocukların bakım-eğitimlerine odaklanan eytamhanelerin Avrupa'daki tanıtımına da bu sebeple önem verilmiştir. Korunma ihtiyacı olan "işsiz güçsüz serseri dolaşan haneberduş gençlerle, korunmaya muhtaç oğlan çocuklar" olarak tanımlanan Darülhayr-i Ali de, tıpkı Darülaceze gibi II. Abdülhamit'in vakfiyesi olarak kurulmuş; hazine tarafından desteklenmiştir. Önce 4.000 kimsesiz çocuğa hizmet vermek üzere planlanmış, ancak 1903 yılında 300 çocuk kapasiteli ve devlete bağlı olarak kurulmuş, 1909 yılında kapatılmıştır. Darülhayr da kalan çocukların, daha sonra sanayi mekteplerine devam etmelerinin planlanması, kimsesiz çocukların eğitimle işgücü ihtiyacına cevap vermelerine yönelik düşüncenin örneklerinden birisini oluşturmaktadır.²¹⁰

Sivil toplum çalışmaları ve devlet teşvikiyle kurularak korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yatılı bakım ve eğitim hizmeti veren bir başka kuruluş da, Darüşşafaka,

²⁰⁹ İlyas Söğütü "Türk Modernleşmesi Sürecinde Mithat Paşa" **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 11, Sayı 1, 2010

²¹⁰ Nadir Özbek, **Cumhuriyet Türkiye'sinde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar**, Tarih Vakfı. İstanbul: 2006, ss:37

Cemiyet-i Tedrisiye-i İslamiye isimli bir dernek tarafından, bağışlar ve hazineden ayrılan payla 1863 yılında kurulan Darüşşafaka'dır.

II. Meşrutiyet'le birlikte klasik Osmanlı döneminde sosyal hizmetlerin verildiği yapılar olan vakıflara denetim ve müdahaleler başlamıştır. Daha sonra Evkaf Nezaretine bağlanmışlar ve böylelikle sosyal yardımlar devlet tarafından verilir olmuştur. Bu uygulamanın hedefi, sosyal refah alanının devlet tarafından düzenlenen seküler bir alan olarak inşa edilmesi olmuş ve sivil girişimlerin önü açılmıştır.

Osmanlı döneminde, kimsesiz çocuklara yönelik yatılı bakım ve eğitim verilen yapılardan bir diğeri Darüleytamlardır. İlk olarak 1915 yılında açılan ve sayıları 1916 itibariyle 69'u bulan bu kuruluşlarda 20.000 kadar çocuğa hizmet verilmiştir. O dönem yatılı çocuk bakım hizmeti verilmesinin önündeki en büyük engeli teşkil eden uygun mekan sorununu Darüleytamlar, I. Dünya Savaşı süresince göç eden ya da ettirilen gayrimüslimlerin boşalttıkları okul, yurt gibi binaların kullanarak aşabilmişlerdir. Darüleytamlarda kimsesiz gayrimüslim çocuklarına da bakım verilmiş, kuruluştan çıktıktan sonra eğitimine devam eden çocuklara burs da verilmiştir. Darüleytamlar, Mondros Mütarekesi ardından başlayan işgaller sonucu binalarını kaybetmiş ve mali zorluklar yaşamışlardır. Osmanlı döneminde genel bütçe, özel idareler ve İstanbul Şehremaneti tarafından bütçesi sağlanan Darüleytam'larda sivil bir müdahale görülmemektedir.²¹¹ Cumhuriyet dönemin çocuk kurum bakımı alanında atılan ilk adım Darüleytamların yönetiminin Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekaletine devredilmesi olmuştur.²¹² Darüleytamlar, 1926 yılında tamamen tasfiye edilmişlerdir.²¹³

Cumhuriyetin ilk yıllarında ise, savaşta kimsesiz kalan çocuklar sorununa ek olarak, Büyük Buhran'ın Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileriyle birlikte özellikle salgın hastalıklar sebebiyle yüksek oranlarda seyreden çocuk ölümleri, savaş

²¹¹ Özbek, a.g.e., ss.78

²¹² Muammer Salim, "Geçmişten Günümüze Türkiye'de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

²¹³ Karatay, a.g.e.ss:149

sırasında kimsesiz kalan çocuklar korunmaya ihtiyacı olan çocuk kavramı şekillenmiştir. Yıllar süren savaşların ardından kurulan ve henüz emekleme aşamasında olan Cumhuriyetin ekonomisi, küresel çaptaki bu krizle batma noktasına gelmiştir. Bir tarım toplumu olunmasının doğrudan etkisi, buğday fiyatlarındaki düşüş sonucu köy ve kentlerde yoksul nüfus artışıyla kendini göstermiş; özellikle büyük şehirlerde yoksulluk, günlük yaşamda, dilencilerin, sokak çocuklarının ve suça karışan çocukların artan sayısı ile beraber son derece görünür hale gelmiştir. İronik bir şekilde bu, çocukların, ulus-devletin geleceğinin teminatı olarak görülmeye başlandıkları dönemdir. Dolayısıyla otorite ve seçkinler için, çocuk yoksulluğu ve buna bağlı sorunların varlığını kabul etmek kolay olmasa da, görünen yoksulluğu azaltmak, şehirli ve gelir düzeyi daha iyi durumda olan halkın başlıca amaçlarından olmuştur. Adı konulmamış toplumsal sınıflandırmaya göre sokakta yaşayanlar, fuhuş yapanlar ya da suç eylemlerine karışanlar, toplumun parazitleri olarak görüşmüş; özellikle dul kadınlar, yaşlılar ve kimsesiz çocuklar ise yardımı hak eden gruplar olarak görülmüş ve yoksulluğun bu gruplar üzerinde etkilerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların ortası noktası, Osmanlı'da II. Meşrutiyet'e kadar olan son dönemlerde görülen sosyal hizmet türü hizmetlerdeki merkezileşme çalışmalarının aksine olarak, merkezi yönetim tarafından organize, planlı ve düzenli bir şekilde hayata geçirilmemeleri; bunun yerine, yardım severlik ve gönüllülük temelli olarak, düzensiz ve daha ziyade günü kurtarmaya yönelik olmalarıdır.²¹⁴

Genel olarak II. Dünya Savaşı sonuna kadar, yoksullukla ilişkili sorunların HEC, Sıhhat ve İctimai Muavenet Vekaleti ile Hilal-i Ahmer tarafından yürütüldüğü görülmektedir. Ancak 1950'li yıllarla birlikte toplumsal sorunların büyümesi, farklı yapılanmalara olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Bu dönemden itibaren kalkınma temelli bir politik yaklaşım benimsenmiş ve bu süreçte sosyal hizmetler, kalkınma söylemi içinde bir yer edinmeye başlamıştır. Bu aşamada da ulus devlet anlayışının doğal sonucu olarak çocuk sorununun, sosyal hizmet uygulamalarına büyük ölçüde yön verdiği görülmektedir. Örneğin sosyal hizmetlere duyulan ihtiyaç, ilk kez, 1950 yılında yapılan Çocuk Koruma Genel Danışma Kurulu toplantısında dile

²¹⁴ Pınar Öztamur, "Büyük Buhran ve Cumhuriyet Gazetesinde Yoksulluk Üzerine Söylemler 1929-1931" **Toplum ve Bilim**, Sayı: 94, Güz 2002. s:175-188

getirilmiştir. 1959 yılında kurulan Sosyal Hizmetler Enstitüsü alana ivme kazandırırken; 1961 Anayasası'yla 'sosyal devlet' kavramının anayasal statü kazanması, sosyal hizmet alanının gelişimi açısından önemli bir adım olmuştur. 1960'dan itibaren sosyal hizmet anlayışını, kalkınmanın sağlanabilmesi için ailenin korunması temelli yaklaşımların şekillendirdiği görülmektedir.²¹⁵

3.2. Bir STK Örneği Olarak Himaye-i Etfal Cemiyeti

Himaye-i Etfal Cemiyeti (HEC), Birinci Dünya Savaşı sürerken, 1917 yılında toplumun eğitilmiş kesimlerinden gönüllüler tarafından kurulmuş, 1921 yılında Atatürk'ün direktifiyle ulusal düzeyde örgütlenmiştir. 1980'lere kadar alanda faaliyet göstermiş önemli bir sivil toplum örgütlenmesidir. Osmanlı döneminde ve daha sonra 1937 yılında 'kamu yararına çalışan dernek' statüsü alan Cemiyetin, özellikle Cumhuriyetin kuruluşu ardından yaptığı çalışmalar, bir sivil toplum kuruluşunun, devletin henüz yapılanamadığı ve yeterli maddi kaynak ayıramadığı bir alanda devlet organı gibi davranmasının örnekleri arasında gösterilebilir. Cemiyetin her dönem devlet tarafından desteklendiği, Atatürk'ün de cemiyeti himayesi altına alındığı bilinmektedir.

Ülkenin farklı bölgelerinde ana-çocuk sağlığına yönelik olarak doğum öncesi ve sonrası bakımları, beslenme, hijyen ve sağlık konularında bilinçlendirme çalışmaları yapan cemiyet, Ankara ve İstanbul'da daha ziyade kimsesiz çocukların bakımına ağırlık vermiştir. Cemiyet bunun yanında çocukların okullaştırılması, korunmaya ihtiyacı olan çocukların kurumda bakılması ya da evlatlık verilmesi gibi konularda da toplumu bilinçlendirmeye yönelik yayınlar ve nüfus artışını teşvik edici çalışmalar yapmış; çocuk sorununu ülke gündeminde tutmuştur. Bu çalışmaların tamamında, merkezi yönetimin herhangi bir itirazının olmadığı; tam tersine, farklı kamu kuruluşlarıyla işbirliği içinde çalıştığı görülmektedir.²¹⁶ Cemiyetin, çocukları ulusun geleceği olarak gören anlayışının devletin çocuk anlayışıyla örtüşmesi ve bu alanda

²¹⁵ Karatay, ss: 312

²¹⁶ Bekir Onur, "Cumhuriyet'in 80. Yılında Disiplinlerarası Bakışla Türkiye'de Çocuk", **Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları**: 11. Ankara: 2004.

alışmalar yapması, bu işbirliğini mümkün kılan en önemli etken olmuştur. Ancak Cemiyet korunmaya ihtiyaı olan çocukların okullaştırabilmesi için yatılı bakım vermeye yönelik adımlar attığında, özel bir kuruluş olması sebebiyle ocukların Cemiyet bakımında kalmasının uygun olmadığı hükümet kanadından itiraz gelmiştir. Bu dönemde Sağlık ve Sosyal Refah Bakanlığı (Sihhiye ve Muavenet-i İçtimaiye Vekaleti, bu çocukların belediyeler, Milli Eğitim Bakanlığı (Maarif Vekaleti) gibi devlet kurumlarına ait kuruluşlarda kalması gerektiği belirterek Cemiyet bakımına karşı çıkmışlardır. 1949’da ilk Korunmaya Muhtaç ocuklar Kanunu çıkarılmıştır. 1950’lerden Sosyal Hizmetler ve ocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK)’in kurulduğu 1982 yılına kadar ülkede ocuk kurum bakım faaliyetlerinin, 1935’te adı ocuk Esirgeme Kurumu olarak değiştirilen Cemiyet ile, Sağlık ve Eğitim Bakanlıklarının ortak çalışmalarıyla yürütüldüğü görülmektedir. Bu dönemde Bakanlıkların faaliyetleri genellikle EK’e bağlı yuvalara maddi yardım yapmakla sınırlı kalmıştır.²¹⁷ Kısacası 1961 Anayasasının etkilerinin görülmeye başlandığı yıllara kadar ocuk koruma ve bakım uygulamalarının, hukuken Bakanlıklara bağlı olduğu; ancak hizmetlerin fiilen bir sivil toplum kuruluşu olan EK tarafından yürütüldüğü görülmektedir. 1961’den itibaren ise kamu kuruluşlarının sosyal sorunların çözümünde daha aktif rol almaya başladıkları görülmektedir. 1963 yılında çıkan 225 sayılı kanunla EK’in etkinliği Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü’ne geçmiştir. 1969 yılında Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü’ne bağlı 26, EK’e bağlı 8 kuruluş olduğu görülmektedir. ²¹⁸EK, 12 Eylül Askeri Darbesi’nin ardından Milli Güvenlik Kararı ile tüm yapılanmaları ile feshedilmiştir.

I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planları’nda farklı yönleriyle ocuk sorunu üzerinde durulmuş; yatılı kurum ve sosyal hizmet uzmanı yetiştirilmesine olan ihtiyaç

²¹⁷ Hakan Acar, **Cumhuriyetin ocuk Refahı Politikasını Yapılandıran Bir Sivil Toplum rgt: Türkiye ocuk Esirgeme Kurumu (1921-1981)**, Fişek Enstitüsü alışan ocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı, 2005, ss:56-72

²¹⁸ Salim, a.g.e.

vurgulanmıştır.²¹⁹ Kuşkusuz bu vurguların, devletin alanda daha aktif olarak yer alması gerekliliğinin bir kez daha anlaşılması olarak okunması mümkündür. Takip eden süreçte ise, çözüme yönelik adımlar atılması kararlaştırılsa da, gerek ülkenin içinde bulunduğu ekonomik şartlar, gerekse büyük şehirlere göçün hız kesmeden sürmesi gibi sebeplerle sorunlar, her zaman çözümlerden birkaç adım önde gitmiştir.

3.3. Çocuk Esirgeme Kurumu Ardından Çocuk Koruma Uygulamalarında Sivil Toplum

Genelde çocuk koruma uygulamaları, özelde ise kurum bakımına sivil toplumun müdahalesi, 1980 sonrasında en az seviyeye inmiştir. Karatay, II. Meşrutiyet’le başlayan sosyal işlerin tamamen sivil alana bırakılması uygulamasının 1980’lere kadar devam ettiğini; 1980’den sonra ise tamamen ve katı bir şekilde devlet denetimli bir yapıya geçildiğini söylemektedir.²²⁰ Bu durumun bir göstergesi olarak, ÇEK’in feshi ve ardından 1983 tarihli 2828 Sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu’yla korunmaya ihtiyacı olan çocuklar için müstakil bir kamu kuruluşu olarak tanımlanarak yeni bir sürece girmesini göstermek mümkündür.

Çocuk koruma alanında devletin bu katı hakimiyetinin, 1982 yılında hizmet vermeye başlayan Nesin Vakfı’na ait çocukköyü²²¹, Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı’na bağlı çocukköyü gibi istisnai örnekler dışında 2000’li yıllara kadar devam ettiğini söylemek mümkündür.

2005 yılından itibaren ise alanda sivil girişimlerin tekrar canlanmaya başladıkları bir yapının oluşmaya başladığı görülmektedir. SHÇEK’in 2010-2014 Stratejik Planı’nda bu değişimin ipuçlarını görmek mümkündür.²²²

²¹⁹ II. Beş Yıllık Kalkınma Planı

<http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalkinma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf> ss:231 (Çevrimiçi) 12 Şubat 2016

²²⁰ Karatay, a.g.e.

²²¹ <http://www.nesinvakfi.org/index.php> (Çevrimiçi) 12 Şubat 2016

²²² Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Genel Müdürlüğü Stratejik Plan 2010-2014

Planın amacı, dönemin SHÇEK Genel Müdürü İsmail Barış imzalı Sunuş yazısında

“Ülkemizde sosyal hizmet politikasının belirlenmesi, uygulanması ve kurumlar arası koordinasyonun sağlanmasında merkezi rol oynayan bir kuruma ihtiyaç vardır. SHÇEK, stratejik plan döneminde yasalarla kendisine verilmiş olan bu rolü hayata geçirecektir. Böylece, yerelleşme gözardı edilmeden sosyal hizmet alanında faaliyet gösteren tüm kamu kurum ve kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, STK’lar ve özel sektörün birbiri ile koordineli çalışması, sosyal hizmetlerin belli bir kalite ve verimlilikte sunulması sağlanacaktır. Tüm bu amaçları gerçekleştirmek üzere kurum örgütlenme modelinde ve hizmet niteliklerinde değişikliklere gidilecek, kurumsallaşma süreci yönetim bilgi sistemleri kurularak tamamlanacaktır. Paydaş kurumlar, STK’lar, özel sektör ve medya ile ortak çalışmalar yapılarak etkili uygulamalar hayata geçirilecektir.”

olarak belirtilmiştir.

Planda, sivil toplum kuruluşları “aynı alanda hizmet verilen kurumlar” başlığı altında anılmış;

Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Sosyal İçerme ve Yoksullukla Mücadelede Hedeflenenler başlığı altında;²²³

-Yoksulluk ve sosyal dışlanmanın önlenmesine yönelik politikaların uygulanmasında ve bunlara yönelik eğitim, barınma ve istihdam gibi hizmetlerde, merkezi idare ve mahalli idareler ile sivil toplum kuruluşları başta olmak üzere tüm kesimlerin koordineli bir şekilde çalışması sağlanacaktır, ifadesi;

Sosyal Güvenlik Sisteminin Etkinliğinin Artırılmasında Hedeflenenler başlığı altında;²²⁴

<http://docplayer.biz.tr/8618694-Stratejik-plan-2010-2014.html> (Çevrimiçi) 21 Şubat 2016

²²³ a.g.y. ss.29

²²⁴ a.g.y.ss. 27

-Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının sosyal hizmet ve yardımlar alanındaki faaliyetleri desteklenecektir;

Sosyal Hizmetlerin görev alanına giren faaliyetler başlığı altında;²²⁵

-Sosyal hizmetler alanında yetkili ve etkili olabilecek kişi, kurum ve kuruluşlar arasında işbirliğinin temini. Sivil toplum örgütlerinin ve gönüllülerin sosyal faaliyetlerinin desteklenmesi yönünde siyasi, kültürel ve kanunî destek, ifadeleri yer almıştır.

Buna göre sosyal hizmetler kapsamına giren her ihtiyaç grubuna yönelik olarak STK'larla işbirliğine gidilmesi, kuruluş hedefleri arasında yer almıştır.

2004-2011 yılları arasından SHÇEK Genel Müdürlüğü görevinde bulunan İsmail Barış'la bir görüşme yapılmıştır.

Soru: Genel Müdürlüğünüz döneminde STK'ların çocuk bakım uygulamalarına rolünde artış olduğu bilinmektedir. Böyle bir politika farklılaşmasına neden ihtiyaç duyuldu?

İsmail Barış:

“Göreve geldiğimde çocuklara hizmet verilen kuruluşlar fiziksel yönden son derece yetersizdi. Aynı zamanda çocuklara duygusal anlamda da yatırım yapılmıyordu. Çocuklar kuruluşlarda sosyal hayattan tecrit edilmiş şekilde yaşıyorlardı ve bu yüzden de kurum sonrası yaşamları olumsuz şekilleniyordu. Bu sebeple kuruluşların modernleştirilmesi, mümkün olan sayıda çocuğa küçük kuruluşlarda bakılması ve çocukların sosyal hayata adaptasyonlarının bu yolla artırılmasını amaç edindim. Ancak SHÇEK'in o dönemki yapısı, hem yasal olarak, hem zihniyet olarak buna müsaade etmiyordu. Ben de alternatif yöntemler geliştirerek sorunu çözmeye çalıştım. Ödenek olmadığı için ilk çocuk evini, SHÇEK Genel Müdürü lojmanını kullanmayarak, bu lojman dairesinde açtım. Daha sonra hayalimdeki ‘çocuk evi’ projesi için, dini altyapısı ve gayesi olan insanlarla görüştüm, onları dernekler

²²⁵ a.g.y.ss.30

kurmaya ikna ettim. Bu dernekler aracılığıyla devletin çocuk evi için vermediği kira ve personel giderlerinin karşılanmasını amaçlıyordum. Aynı zamanda çocuklar bu şekilde bizi biz yapan geleneksel Türk ve İslam değerleri çerçevesinde yetişecekti. Dernekler kuruldu, protokoller imzalandı. Mevzuat olmadığı için Çocuk Evleri Yönetmeliği yayınlanana kadar evlerin –kira ve personel dahil- masrafları dernekler tarafından karşılandı. Bir taraftan da bu evler, İl Müdürlüklerine bağlı yuva ve yurtların kolları gibi görünüyordlardı. Çocuk evleri yönetmeliği çıkmadan önce evler için yasal dayanak olarak, İmren Aykut’un, kuruluşlarda kalan kızlar arasından seçtiği çocukları yerleştirdiği evi emsal gösterdim. Bu nedenle de Türkiye’deki ilk çocuk evi, İmren Hanım’ın açtığı ÇESAV (Çevre Eğitim Sağlık Sosyal Yardım Vakfı) Vakfına ait bu ev olarak bilinmektedir. Çocuk evleri konusunda çok saldırıya uğradım, medyada da pek çok olumsuz haber yapıldı. Ama model, çocuklar açısından olumlu sonuçlar doğurmaya başladı. ”²²⁶

Barış’ın ifadelerinden, sivil toplum kuruluşlarının 2000’li yıllardan itibaren çocuk bakımı alanında daha fazla yer almasının üç amaçla ilişkili olduğu sonucunu çıkarmak mümkün görünmektedir. Buna göre a) yasal alanın sınırlarının esnetilmesi, b) klasik kurum hizmetleri dışında kalan daha maliyetli hizmet modelleri için hazine dışı alternatif mali kaynaklar oluşturulması, c) çocukların, hakim ideolojiye paralel değerler doğrultusunda yetiştirilmeleri.²²⁷

²²⁶ Çocuk Evleri ilk olarak 01.07.2005 tarihinde yürürlüğe giren 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunun 26. maddesi ile 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3. maddesi (f) bendine eklenen 11 numaralı alt bent ile, “0-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukların kaldığı ev” olarak tanımlanmıştır. Hizmetin mevzuatı, 2008 tarihli SHÇEK Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları hakkında Yönetmelik ile oluşmuştur. Takip eden süreçte 2008/12 sayılı Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin Uygulanmasına İlişkin Genelge ve 2009 tarihli yönetmelik değişikliği ile modelin maddi kaynaklarına ilişkin düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Çocuk Evleri Genelgesi ise 14.02.2011 tarihinde yayınlanmıştır. (Hacer Başer, “Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli ‘Çocuk Evleri’” Selçuk Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. Konya: 2013)

²²⁷ Çocuk Evlerinin küçük birimler olarak, bakım veren-çocuk ilişkisinin daha sağlam inşa edilmesi, çocukların daha iyi sosyalleşebilmesi amaçlarına kuruluşlarından bu yana ne derece ulaşabildiklerinin

SHÇEK'in, icracı bir Bakanlık olarak kurulan ASPB'na devredilmesinden sonra da STK'larla olan işbirliği artarak devam etmiştir.²²⁸

3.4. Mutlu Yuva Mutlu Yaşam Derneği

Resim 1: MYMY derneği logosu

Mutlu Mutlu Yuva Mutlu Yaşam Derneği hakkında bilgi almak üzere, Ana Komisyon Başkanı Psikolog Ayşegül Güreldi ile, 30 Ocak 2016 tarihinde İstanbul'da görüşülmüştür. Dernekle ilgili veriler de Güreldi'den temin edilmiştir.

MYMY, STK'larla yoğun işbirliği içinde hizmetlerini sürdüren 'çocuk evi' modelinde en etkin olan dernektir. Dernek, kurulduğu 2011 yılından bu yana, İstanbul'da 47, Anadolu kollarında 21 ev açmıştır.

ölçülebilmesi için evlerde çocuklarla anket çalışması yapılması planlanmış; ancak ASPB'ndan çalışma için gerekli izinler alınamamıştır. Çocuk Evlerinde kalan çocuklar ve bakım verenlerle yapılan ve çocukların akademik başarılarını, öz aileleriyle ilişkileri, sosyal ilişkilerini ve evlere uyumunu ölçen anketler içeren bir çalışma için ASPB Koruyucu ve Önleyici Hizmetleri Daire Başkanı Hacer Başer'in yüksek lisans tezi incelenebilir.

²²⁸ Türkiye'de korunmaya ihtiyacı olan çocuklara sağlanan kurum bakım hizmetlerinde yer alan STK'lara ilişkin olarak BİMER (Başbakanlık İletişim Merkezi)ne yazdığım dilekçe, bunun 'paylaşılması mümkün olmayan bir bilgi' olduğu şeklinde bir cevaplanmıştır. Bu sebeple STK'ların en yoğun şekilde dahil oldukları çocuk evi modeli hakkında TÜÇEV-P (Türkiye Çocuk Evleri Platformu) kurucularından Mutlu Yuva Mutlu Yaşam Derneği Ana Komisyon Başkanı Ayşegül Güreldi'den bilgi alınmıştır. Güreldi, 2016 yılı başı itibariyle modelin sadece İstanbul ayağında 9 farklı STK'nın faaliyet gösterdiği ve 94 çocuk evinden yalnızca birkaç tanesinin tamamen devlet yönetimiyle idare edildiği bilgisini vermiştir. Bu STK'lar şunlardır: Şefkat Vakfı, BİSEG, Beyaz El, Süreyya-Der, Gönül-Ver, Kardeş Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı, DÜNYEV, Dilkan ve MYMY Derneği.

Soru: Derneğin kuruluş sürecini anlatır mısınız?

Mutlu Yuva Mutlu Yaşam Derneği, 2011 yılında İstanbul Başakşehir’de kuruldu. Derneğin kuruluşu işadamı Adem Yılmaz’ın gönüllülük çalışmalarına ve SHÇEK Genel Müdürlüğünün çocuk evi açma konusunda işbirliği yapmaya gönüllü STK arayışlarına dayanmakta. Kimsesiz çocuklar için bir kuruluş açmak ya da mali destek sağlamak konusunda ASPB İstanbul İl Müdürlüğü’yle yaptığı görüşmelerde Yılmaz’a, Çocuk Evi projesi anlatılmış ve kendisinden bu projeye destek vermesi istenmiş. Yılmaz’ın ve gönüllü işadamlarının teşebbüsüyle kurulan derneğin ilk başkanı Prof. Dr. Nevzat Tarhan idi. 2014 yılından bu yana derneğin başkanlık görevini, AKP 22. Dönem Erzurum Milletvekili olan Prof. Dr. Muzaffer Gülyurt yapmakta. Derneğin yönetim kurulunda Yozgat Valisi Abdülkadir Yazıcı, Bursa Müftüsü Mehmet Emin Ay gibi isimler bulunuyor.

Soru: Derneğinizi çocuklarla ilgili hedefleri nelerdir?

A.G: Çocukların kendi ayakları üzerinde durabilen, toplumun milli ve manevi dinamiklerine uyumlu; sadece alan değil, veren ve üreten; sağlıklı aileler kurabilecek kişilik yapısına sahip, mutlu ve başarılı bireyler olarak; vatana, millete, ailelerine ve kendilerine faydalı birer birey haline gelmeleri hedefimizdir.

Soru: Derneğinizi çocukların dini eğitimleri konusunda çalışmalar yapıyor mu?

A.G: Dernek olarak çocukların iyi birer Müslüman olarak yetişmeleri amacını taşıyoruz ve ‘iyi Müslüman’ tanımını; ahlaklı, sorumluluk sahibi, toplumsal değer ve sınırlara ters düşmeyen birey şeklinde yapıyoruz. Pek çok farklı faaliyete ev sahipliği yapsalar da Yaşam Merkezlerinin temel kuruluş amaçlarının çocuklara dini eğitim vermektir. Özellikle yaz tatillerinde Kuran-ı Kerim okuma eğitimlerimiz oluyor. Mutlu Çocuk Dergisinin de dini eğitimin evlerde de sürdürülebilmesi amacıyla yayınlamaya başladık. İlkokulu bitiren çocuklarımızın İmam Hatip Liselerine gitmelerini tercih ediyoruz ancak son kararı çocuğa bırakıyoruz. İsterse başka bir okula da gidebilir. Bunun yanında derneğimizin MEB işbirliğiyle oluşturduğu Yaşam Rehberi eğitiminde ilk kez “değerler eğitimi çocuklara nasıl

verilir” konusunda yer verdik. Bu şekilde bakım verenlerin çocuklara değerler eğitimini, yaşlarının gereği neyse o şekilde verilmesi sağlanacak.²²⁹

Soru: Derneğin bürokrasi ve Ankara ile ilişkileri nasıl?

A.G: Dernek olarak ne kadar güçlenirsek güçlenelim memurlarla çalışıyoruz. Bu gerçekten zor bir çalışma yapmak demek. Bazen ufak bir yazı ya da basit bir imza için aylarca beklemek zorunda kalıyoruz. Oysa dernek olarak biz, sorun çözme odaklıyız ve oldukça hızlı hareket ediyoruz. Bu yüzden en küçük birime kadar, çalışan herkesle kişisel ilişkiler kurmak ve bu ilişkileri sağlam tutmak durumundayız. Ankara’da da dönem dönem işlerimiz tıkanabiliyor. Örneğin ev açmak için gönüllü biri çıkıyor, devletin belirlediği bütün şartları karşılayan bir ev, derneğimizin çatısı

²²⁹ Türkiye genelindeki çocuk evleri hakkında 05 Mayıs 2013 tarihli Cumhuriyet Gazetesi’nde “Kimsesiz Çocuklara 10 Yaşından İtibaren Harem-Selamlık Uygulaması” başlıklı bir haber yapılmıştır. <http://haber.sol.org.tr/devlet-ve-siyaset/kimsesiz-cocuklara-10-yasindan- itibaren-harem-selamlık-uygulaması-haberi-72495> (Çevrimiçi) 20 Ocak 2016 Haberde yer alan “İstismara Açıklar” alt başlığında “İstanbul genelindeki Çocuk Evleri’nin büyük bir çoğunluğunun “sorumluluğunu” üstlenen Nevzat Tarhan’ın başkanlığını yürüttüğü Mutlu Yuva Mutlu Yaşam Derneği, buralarda görevlendirilecek bakım elemanlarına sertifika vermekten başlayarak, bakıcı anne istihdamı, çocukların ev ve okul yerleştirmesi, maddi ihtiyaç ve giderlerin sağlanması gibi Çocuk Evleri’nin her alandaki yönetimini gerçekleştiriyor. Bu evleri denetleyecek meslek elemanlarının ise kadrolu olmayan ve yine derneklerin yönlendirmesiyle alınan hizmet alımı personelinden oluşması ise kimsesiz çocuklar üzerinde karar mercii konumuna gelen derneklerin çocuklara yönelik her türlü istismarını da olanaklı kılıyor.” şeklinde ifadeler yer almaktadır. Güreldi, konuyla ilgili olarak “evlerin denetlemesini 2014 yılından bu yana ‘çocuk evi sorumlusu’ olarak atanan memurlar gerçekleştirmekte. Hizmet alımı yoluyla ev sorumlularının görevlendirildiği döneme ilişkin olarak ne bizim evlerimizde, ne de İstanbul’daki diğer derneklerin evinde herhangi bir suistimal yaşandığına dair hiçbir bilgi yok. Çocuk evi dediğiniz yapılar, normal ailelerin yaşadığı sitelerde, herhangi bir ev görüntüsündeki kuruluşlardır. Dolayısıyla tecrit edilmiş alanlar değildir. Komşular ve gönüllüler, denetmenler çat kapı evlere girip çıkarlar. Hatta bunu biz teşvik ederiz. Dolayısıyla bir istismar yaşandığı takdirde bunun üstü kapalı kalması, böyle bir yapı içinde mümkün değildir. Çocuk evleriyle ilgili akıllarına takılan her konuyla ilgili evlerin komşuları bizi arar, biz de bilgi veririz. Eğer müdahale edilmesi gereken bir nokta varsa hemen müdahale ederiz. Dolayısıyla Cumhuriyet Gazetesi’nin bu haberi, derneğimizle ilgili suizannından başka hiçbir şeyi kanıtlamamaktadır.” ifadelerini kullanmıştır.

altında açılıyor. Aylarca kirası ödenen, eşyaları alınan bu ev, Ankara'dan bir onay imzası alınamadığı için boş bekliyor. Bu gibi durumlarda o imzanın alınabilmesi için yine kişisel ilişkilerin devreye sokulması gerekiyor. Bu yüzden etki alanı geniş yöneticiler ve gönüllülerle çalışmak avantaj sağlıyor.

Soru: STK olarak devletin size sağladığı hareket alanını yeterli görüyor musunuz?

A.G: İsteddiğimiz personelle çalışma konusunda da tam anlamıyla özgürlüğümüz yok. Korunmaya muhtaç çocuklarla çalışmak, profesyonellik kadar tam zamanlı mesai kadar gönüllülük de gerektiren bir iştir. Devlet memuru zihniyetiyle ve mesai saatleri anlayışıyla yapılan çalışmaların hizmeti yavaşlatıyor ve kalitesini düşürüyor. Bu yüzden çocuk evlerinin tam anlamıyla sivilleşmesi, bakım verenlerden ev sorumlusuna kadar ev içindeki bütün unsurların STK'ların iradesine bırakılması gerekli. Ancak bu şekilde bürokrasinin ağır işleyen çarklarından ve memur zihniyetinden kurtulmak, tam bir sivil toplum anlayışı yakalamak mümkün olabilir.

Soru: Medya desteği kullanıyor musunuz?

A.G: Hayır. Çünkü çocuklarımızın ve verdiğimiz hizmetin suiistimal edilmesini istemiyoruz.

3.4.1.Evlerde Kalan Çocuklar:

MYMY Derneği'nin evlerinde kalan çocuklar, devlet koruması altında olan ve yuva-yurtlarda kalan çocuklar arasından seçilmektedir. Evlerde kalacak çocukları, ASPB'na bağlı Çocuk Evleri Koordinasyon Merkezi'nde (ÇEKOM) görevli sosyal servis elemanları seçmektedir. Derneğe bağlı evlerde kalan çocukların 18 yaşından sonra da desteklenmeleri; dilerlerse evlenene ya da bir iş sahibi olana kadar evlerde yaşamalarına izin verilmesi planlanmaktadır.

Dernek, açtığı çocuk evlerinde kalan çocuklara yönelik yaptığı çalışmaları “*çocuklarda kişisel gelişim sağlama*” ve “*çocukların ruhsal-duygusal sorunları ortadan kaldırma*” şeklinde iki başlık altında düzenlemektedir.

Derneğin açıldığı tarihten itibaren desteklediği ev ve çocuk sayısı yıllara göre şu şekilde gerçekleşmiştir;

2011 yılında 8 ev, 40 çocuk; 2012 yılında 10 ev, 50 çocuk; 2013 yılında 16 ev, 76 çocuk; 2014 yılında 5 ev, 25 çocuk; 2015 yılında 5 ev, 25 çocuk ile toplamda İstanbul'daki 12 ilçede yer alan 44 evde toplam 216 çocuk. (2015 yılı sonu itibariyle açılışa hazır durumdaki 3 ev için ASPB'ndan açılış onayı beklenmektedir.)

MYMY Derneği'nin Anadolu yapılanması içerisinde Bursa'da 8 ev, Ankara'da 9 ev, Yozgat'ta 4 ev olmak üzere toplam 21 evi bulunmaktadır. Bu evlerde kalan çocuklarla birlikte MYMY'nin desteklediği evlerde toplam 312 çocuk yaşamaktadır. Bunun yanında Gaziantep, Erzurum ve Diyarbakır'da dernek yapılanması tamamlanmıştır ancak henüz çocuk evleri açılmamıştır.

3.4.2.Yapı ve İşleyiş

MYMY Derneği, yapılanmasını gönüllü potansiyeline göre oluşturmuş görünmektedir. Buna göre, genellikle derneğin ve çocuk evi konseptinin anlatıldığı tanıtım toplantıları yoluyla, bir bölgenin çocuk evi açmayı ve hizmeti sürdürmeyi mümkün kılacak gönüllü potansiyeli olup olmadığı anlaşılmaktadır; gönüllü desteğinin yeterli olduğuna karar verilen bölgelerde ev açılmaktadır.

Hizmetin sürdürülebilirliği, evlerin birbirleriyle olan işbirliği ihtiyacı, çocukların ve bakım verenlerin kendilerini yalnız hissetmemeleri adına, aynı ilçelerdeki evler genellikle birbirlerine yakın noktalarda açılmaktadır. Gönüllü ağı da, genel olarak ilçe yapılanmaları tarafından organize edilmekte; en küçük birim olan çocuk evi, ihtiyaçları için derneğin ilçe komisyonu ile iletişime geçmektedir.

Bir ilçe komisyonu, gönüllüler ve dernek adına çalışan 'koordinatör'den oluşmaktadır. Evlerin her türlü ihtiyacı, bu komisyonlar tarafından temin edilmektedir. Komisyonlar farklı organizasyonlar (yemek, kahvaltı, kermes gibi) yaparak gelir etmektedir.

Hiyerarşik olarak ilçe komisyonu ya da sorumlusuna; ya da sorumlusu da dernek merkezine karşı sorumludur. Çocuk evinin resmi sorumlusu olan devlet memuru

“çocuk evi sorumlusu”, ilçe komisyonu ile işbirliği içinde çalışmaktadır. SHÇEK’le imzalanan protokolde derneğin karşılamayı taahhüt ettiği tüm gider kalemleri için ev sorumlusu ilçe komisyonuna başvurabilmektedir.

3.4.3.Çalışanların Eğitimleri:

MYMY Derneği, çocuk evlerinde çalışan bakım verenlere yönelik meslek içi eğitimler konusunda başlangıç yapmaktadır. Eğitim çalışmalarına yol açan süreç, evlerinin kuruluşlarının ardından yaşanan ihtiyaçlar ve sorunlarla şekillenmiştir. Buna bağlı olarak eğitimler öncelikle ev sorumlularına ve diğer idari kademelere yönelik süpervizyon çalışmaları şeklinde düzenlenmiştir. Daha sonra bu tip çalışmaların, çocuklar ya da ev düzeni üzerinde beklenen olumlu etkileri bırakmadığı görülmüştür. Çalışmaların çocuklarla birebir zaman geçiren ve çocuklarla ilgili sorunların ilk muhatabı olan bakım verenlere verilmesi gerektiğine karar verilmiştir. Bu noktadan itibaren eğitimler, psikologlar, eğitimciler, çocuk gelişimciler gibi alanda uzman kişiler tarafından, doğrudan bakım verenlere verilmeye başlanmıştır. Bu aynı zamanda çocuk evlerinde çalışan bakım verenlere yönelik ilk düzenli eğitim programı olmuştur. Öncelikle yalnızca dernek tarafından desteklenen evlerde çalışanlara yönelik olarak verilen eğitimler, 2013 yılından itibaren ASPB İstanbul İl Müdürlüğü’nün talebi üzerine çocuk evlerinde çalışan bakım verenler de katılmaya başlamıştır.

Dernek ayrıca İSTKA ve Milli Eğitim Bakanlığı ile ortak bir proje geliştirmiştir. Buna göre çocuk evlerinde çalışacak bakım verenlerin farklı bir eğitime tabi tutulmaları ve mesleğin “hayat rehberliği” olarak yeniden adlandırılması; yeni bir meslek olarak tanımlanması planlanmaktadır.

Proje kapsamında yaşam rehberi eğitiminde kullanılmak üzere 17 modüllük bir eğitim programı hazırlanmıştır. İSTKA’nın “2015 yılı Kadın İstihdamının Arttırılması Mali Destek Programı” kapsamında desteklenen projenin 2016 yılı içerisinde hayata geçirilecektir.

Bunun yanında Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile yapılan işbirliği çerçevesinde dernek psikologları, çocuk evlerinde bakım veren personele yönelik olarak, periyodik

aralıklarla; korunma altındaki çocuklarda benlik algısı, travma mağduru çocuğu anlamak, travmayı ev içi etkinliklerle iyileştirmek, travmanın etkileri, kurumsal aidiyet ve motivasyon, çocukta değerler eğitimi gibi konuları içeren 24 oturumluk eğitim seminerleri vermektedir.

3.4.4.MYMY Derneği Projeleri

1) Yaşam Merkezleri

MYMY Derneği'nin 2013 yılında başlayan “Yaşam Merkezi” projesi de halen devam etmektedir. Yaşam Merkezi, derneğin desteklediği çocuk evlerinin yoğun olarak bulunduğu bölgelerde açılan ve çocuklara farklı alanlarda hizmet veren birimlerdir.

Yaşam Merkezleri, müstakil, bahçeli ve çok katlı bir binanın, çocuklar için yaşam alanına çevrilmesi yoluyla oluşturulmaktadır. Bir Yaşam Merkezi içerisinde spor salonu, terapi odaları, müzik odası, oyun odaları, etüd odaları bulunmaktadır.

Buralarda çocuklara ihtiyaç ve yeteneklerine göre; okul öncesi eğitim, enstrüman çalma, ebru yapma, hikaye anlatma, yazarlık atölyesi, satranç gibi alanlarda eğitimler verilmektedir. Çocuklara gönüllü öğretmenler tarafından okul derslerinin güçlendirilmesi ve sınavlara hazırlık için özel dersler verilmektedir. İhtiyacı olan bütün çocukların belli bir öğretmeni olması, bu öğretmenle çocuk arasında istikrarlı ilişki kurulmasına özen gösterilmektedir.

Ayrıca Yaşam Merkezi kadrosunda bulunan terapistler, ihtiyacı olan çocuklara terapi uygulamakta, ihtiyaç duyulması halinde bakım verenlerle çocuklar hakkında eğitimler ve toplantılar düzenlemektedirler.

İstanbul'da biri Başakşehir'de, biri Çekmeköy'de, biri Tuzla'da olmak üzere 3 Yaşam Merkezi bulunmaktadır.

Merkezlerin maliyeti ilk yıl İSTKA hibesiyle karşılanmıştır. Bugün Küçükçekmece ve Başakşehir Belediyeleriyle yapılan protokollerle ve gönüllü destekleriyle karşılanmaktadır.

Fotoğraf 1: MYMY Derneği Tuzla Yaşam Merkezi

Fotoğraf 2: MYMY Derneği Başakşehir Yaşam Merkezi

2) TÜÇEV-P (Türkiye Çocuk Evleri Platformu)

MYMY Derneği, Türkiye’de çocuk evlerini destekleyen bütün dernekleri tek çatı altında toplayabilmek için 2015 yılında TÜÇEV-P “Türkiye Çocuk Evleri Platformu”nu kurmuştur.

Platformun kuruluş amacı; alanda çalışan STK’ların sesini merkezi idareye daha net iletebilmek ve alanda karşılaşılan sorunları, bürokratik engelleri daha kolay aşabilmek için işbirliği sağlanması olarak belirtilmektedir.

TÜÇEV-P’ne 2015 yılı sonu itibariyle Türkiye’nin farklı illerinde faaliyet gösteren toplam 88 çocuk evini desteklemekte olan 11 farklı STK üyedir.

TÜÇEV-P uzun vadeli planları arasında Türkiye Çocuk Evleri Federasyonu’nun kurulması yer almaktadır.

1) “Mutlu Çocuk” Dergisi

Derneğin desteklediği evlerde kalan çocuklara Yaşam Merkezleri’nde verilen değerler eğitiminin, evde de bakım verenler tarafından sürdürülebilmesi ve eğitimlerin kalıcı olması amacıyla dernek tarafından “Mutlu Çocuk” isimli bir dergi çıkarılmaktadır.

Dergi okul öncesi ve 7-14 yaş aralığında çocuklara göre hazırlanan iki farklı içerikte çıkartılmaktadır. 2014 yılından itibaren yayınlanan dergi, Kültür Bakanlığı “Desteklenebilir Yayınlar” listesine girmiştir.

2) “Hamiyet Aile” Projesi

2015 yılı sonu itibariyle mevcut hamiyet aile sayısı 55 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde ev gönüllüsü sayısı ise 50’dir. Bu rakamlarla, evlerle ve çocuklarla doğrudan istikrarlı ve düzenli ilişki kuran gönüllü sayısı 105 olmuştur.

Poje, 2014-15 yılında İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı’ndan destek almıştır.

3) “Okulum Umudum” Projesi

2013 yılında uygulamaya konulan “Okulum Umudum Projesi” kapsamında gönüllü üniversite öğrencileri ile evlerde kalan çocukların bir araya gelmesi sağlanmaktadır. Toplam 66 üniversite öğrencisi gönüllünün destek verdiği projede, çocukların okul başarısını arttırmaya yönelik okuma, yazma, matematik gibi konularda gönüllüler, çocuklarla çalışmaktadır.

Projede görev alacak gönüllülere; evlere ait kurumsal kültür, gönüllülük bilinci, çocuk evlerindeki çocukların psiko-sosyal yapısı, problem davranışla başa çıkma beceresi vb. konuları kapsayan gönüllülük eğitimi verilmektedir. Gönüllü öğrencilerin evlerde kalan çocuklarla ilişkisi ve sürecin verimliliği takip edilmekte, gerekli görülen yerlerde gönüllülere daha iyi ilerleme sağlayabilmeleri konusunda süpervizyon desteği verilmektedir.

3.4.5. Derneğin Gelir Kaynakları ve Harcama Kalemleri

Mutlu Yuva Mutlu Yaşam Derneği'nin 2015 yılı geliri 10,457,863,59 TL'dir. Derneğin gelir kaynakları;

- a) Bağışçılardan toplanan yardımlar,
- b) Üyelerden aylık olarak alınan aidatlar
- c) Kahvaltı, kermes, yemek organizasyonları gibi biletli organizasyonlarından elde edilen gelirlerdir.

MYMY Derneği'nin aylık olarak aidat ödeyen 120; ihtiyaç olduğunda maddi ihtiyaçlarla ilgili devreye girmek üzere kayıtlı bulunan 500 gönüllüsü bulunmaktadır. Bunun yanında kahvaltı, yemek ve kermeslerde organizasyonlarına katılarak derneğe maddi destek olan 1000'in üzerinde gönüllü bulunmaktadır.

Bunun yanında düzenlenen farklı projeler için (örneğin Yaşam Merkezleri Projesi gibi) İSTKA ve İçişleri Bakanlığı'nın hibe programlarından faydalanılmaktadır.

Personellere yönelik eğitim çalışmaları ve evlerde kalan çocuklara yönelik rehabilitasyon çalışmaları için, derneğin evlerinin yoğun olarak bulunduğu ve

işbirliği gerçekleştirilen Tuzla ve Başakşehir Belediyeleri'nden maddi destek alınmaktadır.

Derneğin açtığı bir çocuk evinin derken tarafından karşılanan harcama kalemleri ve bu harcamaların 2016 yılı itibariyle ortalama gideri şu şekildedir;

Evlerle İlgili Giderler (Yıllık Bazda)

- Kiralanan evin depozitosu, tadilat, boya, badana, tefrişat gibi giderler (ortalama 35 bin TL)
- Yıllık kira ve stopa giderleri (ortalama 22 bin TL)
- Zamanla ortaya çıkan tamirat, tadilat, tefrişat giderleri (6 bin TL)

Çocuklarla İlgili Yapılan Harcamalara İlişkin Giderler (Yıllık Bazda)

- Sosyal ihtiyaçlar (kurs, eğitim, gezi gibi) ve giyim, sağlık, kırtasiye harcamaları (6 bin TL)
- Rehabilitasyon ve psikolojik destek ile eğitim çalışmaları (18 bin TL)

Bu masraf kalemleri toplamıyla bir evin ilk açılış masrafı ile bir yıllık harcamaları toplamı ortalama 87 bin TL olarak gerçekleşmektedir. Sonraki yıllarda bir çocuk evi için derneğin yaptığı harcamalar toplamı yıllık ortalama 52.000 TL'dir.

3.4.6. MYMY Derneği'nin Alana Katkıları

Derneğin alana katkılarını şöyle belirtmek mümkündür;

- Hamiyet Aile Projesi'yle çocuklar için uzun süreli gönüllü aileler sağlanması
- Yaşam Merkezleri tarafından hazırlanan etkinlikler ve programlar sayesinde, çocukların yetenek ve becerilerini geliştirme-sergileme yoluyla benlik algılarının gelişmesi için fırsatlar oluşturulması
- Gönüllüler ve dernek teşkilatlarında çalışan kişilerle sayesinde, çocuklarla ilgilenebilecek yetişkin sayısının artması. Bu sayede hem çocukların ihtiyaçlarına daha hızlı yanıt verilebilmesi, hem de bu yetişkinlerin günlük yaşam içinde aktif olarak yer almaları sonucu çocukların sosyal hayata daha fazla oranda katılımlarının mümkün olması.

- Gönüllü desteğini arttırmak üzere yapılan tanıtım faaliyetleri yoluyla, insanlardaki “korunmaya ihtiyacı olan çocuk” algısının değişmesine katkı sağlanması.
- Çocukların ve genel olarak evlerin ihtiyaçlarına, bürokratik engellere ve devletin sağladığı görece kısıtlı imkanlara takılı kalmadan, hızlı şekilde yanıt verilebilmesi. Bu sayede doğrudan ASPB’na bağlı evlere kıyasla dernek destekli evlerin daha tertipli ve bakımlı olması.

3.5. Koruncuk Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı- Bolluca Sevgi Evi Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu

Koruncuk Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı ile ilgili bilgiler, Vakfın İstanbul'daki merkezinde Kurumsal İletişim Direktörü Kerim Urallı'yla yapılan görüşmeden alınmıştır.

Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı, 1979 yılında İstanbul'da işadamı Timur Erk ve Mustafa Kemal Güçkan tarafından kurulmuştur. Vakıf, Anadolu'dan İstanbul'a devam eden göç hareketinin, toplumsal yaşam üzerindeki en görünür sorunlarından olan 'sokak çocukları' sorununa yönelik çözümler üretmek ve çalışmalar yapmak amacıyla kurulmuştur. Vakıf, 13 yıl boyunca İstanbul'da yaşayan sokak çocuklarına yönelik, organize olmayan, gönüllülük temelli çalışmalar yürütmüştür. Bu çalışmalar, sokakta yaşayan çocuklara burs sağlanması; çocukların yemek, banyo, barınma gibi temel ihtiyaçlarının gönüllüler tarafından karşılanması gibi faaliyetlerle başlamış ve 13 yıl boyunca bu şekilde sürdürülmüştür.

Vakıf, 17.12.1989 tarih ve 1989/14827 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla, "Kamu Yararına Çalışan Dernek" statüsü kazanmış ve vergiden muaf tutulmuştur.²³⁰

²³⁰ Kamu yararına çalışan dernekler, ilgili bakanlıkların ve Maliye Bakanlığının görüşü üzerine, İçişleri Bakanlığının teklifi ve Bakanlar Kurulu kararıyla edilmektedir. Kamu yararına çalışan dernek statüsü kazanabilmesi için bir derneğin;

- a) En az bir yıldan beri faaliyette bulunması,
- b) Son bir yıl içindeki alım ve satım işlemlerinin rekabet koşullarına uygun yapılması,
- c) Amacı ve gerçekleştirdiği faaliyetlerin, üyelerinin dışında yerel veya ulusal düzeyde toplumun ihtiyaç ve sorunlarına yönelik çözümler üretecek ve toplumsal gelişmeye katkı sağlayacak nitelikte olması,
- d) Yıl içinde elde ettiği gelirin en az yarısının bu amaçla harcanması,
- e) Sahip olduğu mal varlığının ve yıllık gelirinin tüzüğünde belirtilen amacı gerçekleştirecek düzeyde olması gerekmektedir.

Bu kriterlerin karşılandığı, Bakanlık dernekler denetçileri tarafından düzenlenen rapor ile tespit ettirmektedir. Kamu yararına çalışan dernek olabilmek için başvuran ve yeterli şartları sağlamadığı kanaatine varılan dernekler, başvuru tarihlerinden itibaren en az 3 yıl süreyle tekrar aynı statüyü kazanmak için başvuruda bulunamazlar.

Vergi muafiyeti bulunan vakıflara yasaların tanıdığı ayrıcalıklar ise şunlardır:

- 1- 2860 sayılı Yardım Toplama Kanununun 6. maddesi uyarınca, Bakanlar Kurulu kararı ile izin almadan yardım toplayabilirler.
- 2- 488 sayılı Damga Vergisi Kanunu'nun 9. maddesi uyarınca, Kanun'a ekli 2 sayılı tabloda yazılı kâğıtlar damga vergisinden istisnadır.
- 3- 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanununun 17. maddesinin 1 ve 2 numaralı fıkraları kapsamına giren teslim ve hizmetleri için KDV istisnasından yararlanabilirler.
- 4- 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanununun 3. maddesinin (a) bendi uyarınca, veraset ve intikal vergisinden muaf tutulurlar.
- 5- 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 4/e ve 14/c maddeleri uyarınca, sahip oldukları bina ve arazileri emlak vergisinden muaftır.
- 6- 193 sayılı G.V.K.'nın 89/4. Md. uyarınca, kamu yararına çalışan derneklere yıllık toplamı beyan edilecek gelirin % 5'ini (kalkınmada öncelikli yöreler için % 10'unu) aşmamak üzere, makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımlar vergi matrahından indirilebilir.
- 7- 5520 sayılı Kurumlar Vergisi Kanunu 5/ı maddesi uyarınca, kamu yararına çalışan derneklere bağlı rehabilitasyon merkezlerinin işletilmesinden, ilgili Bakanlığın görüşü alınmak suretiyle Maliye Bakanlığının belirleyeceği usuller çerçevesinde beş hesap dönemi itibarıyla elde edilen kazançların kurumlar vergisinden istisna tutulması (İstisna, belirtilen okulların ve rehabilitasyon merkezlerinin faaliyete geçtiği hesap döneminden itibaren başlar.)
- 8- 4458 sayılı Gümrük Kanunu 167/7. Md. uyarınca, Kamu yararına çalışan dernekler tarafından ticari gaye güdülmemek ve kuruluş amaçları doğrultusunda kullanılmak üzere ithal edilen eşyaların gümrük vergisinden muaf tutulur.
- 9- 492 sayılı Harçlar Kanunu 59/b maddesi uyarınca, bu derneklerin iktisap edecekleri taşınmaz malların tescil ve terkinleri ile aynı haklarının şerhleri harçtan muaf tutulur.
- 10- Kamuya yararlı derneklerden Başbakanlıkça lüzumlu görülenler tarafından kullanılacak taşıtlar 237 sayılı Taşıt Kanunu hükümlerine tabidir.
- 11- 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun 19/3. Maddesi uyarınca derneklerce tertiplenen eğlencelerden eğlence vergisi alınmaz.
- 12- 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun 14. maddesinde yer alan; "Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının intifa haklarının, belirli sürelerle kamu hizmetlerinde kullanılmak üzere, Devlet dairelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına, kamu menfaatine yararlı milli derneklere bırakılması veya gerçek ve tüzelkişilere kiraya verilmesi, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine tabidir.
- 13-2886 sayılı Devlet İhale Kanunu'nun 72. maddesinde yer alan "Kamu yararına çalışan derneklere, kuruluş gayelerine uygun olarak kullanılmak üzere, Hazinesinin özel mülkiyetinde kayıtlı bulunan ve kamu hizmetlerine tahsisli olmayan taşınmaz malları, satış tarihindeki alım satım rayici nazara alınarak kıymet takdiri suretiyle satılabilir.

T. C. Resmî Gazete

Kuruluş Tarihi : (7 Teşrinievvel 1336) — 7 Ekim 1920

Yönetim ve yazı işleri için Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğüne başvurulur.	20 Aralık 1989 ÇARŞAMBA	Sayı : 20378
---	----------------------------	--------------

YÜRÜTME VE İDARE BÖLÜMÜ

Bakanlar Kurulu Kararı

Karar Sayısı : 89/14827

Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı'na, 903 sayılı Kanun ve vakıf resmi senedine uygun faaliyette bulunduğu dönemlere münhasır olmak üzere vergi muafiyeti tanınması; Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nun 24/11/1989 tarihli ve 86902 sayılı yazısı üzerine, 13/7/1967 tarihli ve 903 sayılı Kanunun 4 üncü maddesine ve Kurumlar Vergisi Kanunu'nun 7 nci maddesinin değişik 15 numaralı bendine göre, Bakanlar Kurulu'nda 7/12/1989 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Turgut ÖZAL
Cumhurbaşkanı

Y. AKBULUT Başbakan	M. KEÇECİLER Devlet Bakanı	K. İNAN Devlet Bakanı	H. DOĞAN Devlet Bakanı
A. BOZER Devlet Bak. ve Başbakan Yrd.	C. ÇİÇEK Devlet Bakanı	İ. ÇELEBİ Devlet Bakanı	V. DİNÇERLER Devlet Bakanı
G. TANER Devlet Bakanı	İ. ÖZARSLAN Devlet Bakanı	E. KONUKMAN Devlet Bakanı	İ. ÖZDEMİR Devlet Bakanı
M. YAZAR Devlet Bakanı	K. AKKAYA Devlet Bakanı	H. ÖRÜÇ Devlet Bakanı	M. O. SUNGURLU Adalet Bakanı
M. TAŞAR Devlet Bakanı	A. AKSU İçişleri Bakanı	A. M. YILMAZ Dışişleri Bakanı	E. PAKDEMİRİ Maliye ve Gümrük Bakanı
İ. S. GİRAY Millî Savunma Bakanı	C. ALTINKAYA Bayındırlık ve İskân Bakanı	E. KONUKMAN Sağlık Bakanı V.	G. TANER Ulaştırma Bakanı V.
A. AKYOL Millî Eğitim Bakanı	İ. AYKUT Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanı	Ş. YÜRÜR Sanayi ve Ticaret Bakanı	İ. ÖZARSLAN Turizm Bakanı V.
L. KAYALAR Tatın Orman ve Köylere Bakanı	N. K. ZEYBEK Kültür Bakanı		
F. KURT Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı			

Yürütme ve İdare Bölümü Sayfa : 1

Resmî Gazete Kodu : 201289

Resmî Gazete Fihristi 64. Sayfadadır.

14- 2429 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkındaki Kanunun 4. maddesi uyarınca hazırlanan "Ulusal ve Resmi Bayramlarda Yapılacak Törenler Yönetmeliği" hükümlerine göre kamu yararına çalışan dernek başkanları devlet protokolünde yer almaktadırlar.

15- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 29. maddesi uyarınca genel yönetim kapsamındaki kamu idarelerinin bütçelerinde öngörülmüş olmak kaydıyla; kamu yararı gözetilerek dernek, vakıf, birlik, kurum, kuruluş, sandık ve benzeri teşekküllere yardım yapılabilir.

Belge 1: Türkiye Korunmaya Muhtaç Çocuklar Vakfı'nın Kamu Yararına Çalışan Dernek statüsünün verilmesini gösterir 20 Aralık 1989 tarihli Resmi Gazete sayfası

1987 yılında Vakıf, çocuklara sürekli ve yatılı hizmet sağlanabilme amacıyla alternatif bir bakım modeli arayışına girmiş ve uluslararası bir STK olan SOS Kinderdorf International (SOS Children's Village) ile antlaşma imzalamıştır. SOS Children's Village'in aile benzeri yapılarda, anne rolü üstlenecek bakım verenlerle ve az sayıda çocukla verdiği bakım uygulaması, 1992 yılında bir gönüllünün bağışladığı İstanbul'un Arnavutköy ilçesi, Bolluca Köyü'ndeki 52 dönümlük arazide kurulan Bolluca Çocuk Köyü'nde uygulanmaya başlanmıştır. Köyün açılmasına giden süreçte, SOS Kinderdorf International, Vakfa ait olan arazinin bir Çocuk Köyü olarak düzenlenmesinin ve evlerin inşasının mali sorumluluğunu üstlenmiştir.^{231 232}

1992 yılından bu yana 300 çocuğa hizmet verilen köyde halihazırda 129 çocuk kalmaktadır. Köyde 12 'aile evi', 1 'kız gençlik evi', 1 'erkek gençlik evi' bulunmakta ve her evde ortalama 8 çocuk yaşamaktadır. Çocuklar, gençlik evine geçecekleri yaşa gelene kadar karma şekilde, gençlik evine geçtikleri 12 yaşından sonra ise kız ve erkek ayrı olarak yaşamaktadırlar. Her evde çocuklara 'anne' ve 'teyze' olarak hitap ettikleri 2 bakım veren bakım sağlamaktadır. Bakım verenler evli ya da dul, çocuk bakım deneyimi olan kadınlar arasından, Vakıf tarafından seçilmektedir.

Köye ilk giriş 2-6 yaş arasında olmaktadır. Köyden ayrılmak içinse standart bir yaş yoktur. Çocuklar bağımsız şekilde yaşayabilecekleri yaşa geldiklerinde ve bu konuda kendileri de istekli oldukları zamana kadar köyde kalabilmektedirler. Köyden çıkan çocuklara da ihtiyaçları olduğu süre boyunca burs ya da kira desteği sağlanmaktadır.

²³¹ Turkey, <http://www.soschildrensvillages.ca/turkey> (Çevrimiçi) 12 Ocak 2016

²³² <http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1998/03/30/35551.asp> 30 Mart 1998, Pazartesi (Çevrimiçi) 20 Şubat 2016

Köye alınacak çocuklarla ilgili herhangi bir ayırım gözetilmediği için, köyde, zihinsel ya da bedensel engeli olan ya da sürekli tedavi ve bakım gerektiren hastalıklara sahip çocuklar da kalmaktadır.

3.5.1. Yönetim

Vakfın başkanlık görevini Avukat Figen Özbek yapmaktadır. Çocuk Köyünün yönetimi, ASPB İstanbul İl Müdürlüğü, Bolluca Sevgi Evi Çocuk Yuvası ve Yetiştirme Yurdu Müdürlüğü, Türkiye KMÇ Vakfı ve Bolluca Çocukköyü Koordinatörlüğü tarafından sağlanmaktadır. Köyde görevli müdür ve sosyal hizmet uzmanları, ASPB'na bağlı olarak çalışan memurlar çalışmaktadır.

Köy, devletten yıllık 80.000 TL katkı almaktadır. Doğalgaz ve elektrik giderleri Vakfa ait olup, devlet tarafından %50 indirim uygulanmaktadır. Devletin korunma altındaki çocuklara aylık olarak okul ödediği harçlık doğrudan çocuklar adına oluşturulan banka hesaplarına yatırılmakta, çocuklar köyden ayrıldıklarında kendilerine teslim edilmektedir.²³³

Bolluca Çocuk Köyü, 'Sevgi Evi' olarak bilinen hizmet modelinin Türkiye'deki ilk örneğidir.²³⁴ Köyün fiziksel yapısı ve çocuklara verilen bakımın niteliği, SOS Children's Village modelinin birebir uygulanması şeklindedir.

²³³ 1999 tarihli Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği'nin 46.maddesi; "Öğrenim gören çocuklarla, çeşitli nedenlerle öğrenime devam edemeyen çocuklara aşağıda belirtilen gösterge rakamlarının her yıl bütçe kanunları ile tespit edilen memur aylık katsayısının gösterge rakamı ile çarpımı sonucu bulunacak miktar kadar, hiçbir kesinti yapılmaksızın net aylık harçlık verilir."
<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4436&sourceXmlSearch=&MevzuatIliski=0>

²³⁴ Bu, Bakanlık tarafından henüz ifade edilmiş bir durum olmamakla birlikte, Sevgi Evi şeklinde bir modelin Türkiye'de 1992'den daha önce denendiğine dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Vakıfla ilgili bilgi almak üzere görüştüğüm Kurumsal İletişim Direktörü Kerim Urallı da, ASPB'nın, Sevgi Evi modelinin Türkiye'de ilk örneği olarak Bolluca Çocuk Köyü'nün tanınmasını beklediklerini ifade etmiştir.

Ayrıca Köyde kalan çocuklar yaz döneminde meslek edinebilmeleri için yakın çevredeki kuaför, marangoz gibi küçük işletmelerde çalışmaya teşvik edilmektedir. Bunun yanında çocuklar, Köy içinde farklı sporlara özel olarak oluşturulmuş alanları kullanabilmekte; resim, müzik, tiyatro dersleri alabilmektedirler. Köy içinde okul öncesi çağıdaki çocuklara yönelik hizmet veren bir anaokulu mevcuttur ve bu okul, yerel halkın çocuklarına da açılmıştır. Okul çağındaki çocuklar ise çevredeki okullara gitmektedirler.

Köyde çocukların rehabilite olması için farklı çalışmalar ve düzenlemeler yapıldığı görülmektedir. 2 uzman psikolog, 6 sosyal hizmet uzmanı, birer müzik ve resim öğretmeni çocuklarla çalışmak üzere istihdam edilmektedir. Çocuklar tatillerde Bodrum, Uludağ, Antalya gibi şehirlerdeki turizm tesislerine gitmektedirler. Bunun yanında Köy arazisi içinde farklı sporların yapılabileceği spor tesisleri ve çocukların toprakla çalışabilmeleri için bir bostan mevcuttur.

Köyde çocuklarla gönüllülerin ilişkisi de Vakfın gönüllülük anlayışı içerisinde gerçekleşmektedir. Buna göre Köyde çocuklarla, özel ders, sanat çalışması gibi farklı etkinliklerde bulunmak isteyen gönüllüler, öncelikle Vakfa başvurarak önce amaçlarını belirtmekte; daha sonra Vakıf yöneticileri ve uzman psikologlarla görüşmeler yapmaktadırlar. Bu görüşmeler neticesinde işbirliği yapılmasına karar verilen gönüllüler, ASPB'nin standart prosedürüne uygun şekilde İl Müdürlüğünden onay alarak çalışmalarına başlayabilmektedir. Bunun dışında kalan ikinci grup gönüllülerse Vakfa çocuk başına belirlenen ücretten aylık olarak burs verme, vasiyetname aracılığıyla herhangi bir malını ya da malının bir bölümünü bağışlama, kurban bağışı gibi farklı şekillerde nakit yardımı yapabilmektedirler. Bunun yanında Köyün web sitesinde yayınlanan ve haftalık olarak güncellenen ihtiyaç listesi de gönüllüler tarafından karşılanabilmektedir.²³⁵ Vakfın kayıtlı 5000 gönüllüsü bulunmaktadır.

²³⁵ <http://www.koruncuk.org/elverinhayatatusun/aynihtiyaclistemiz> (Çevrimiçi) 16 Şubat 2016

3.5.2. Vakıfla İlgili Medyadaki Yansımalar ve Merkezi Yönetimle İlişkiler

Vakıf adına konuşan Urallı, özellikle SOS-Kinderdorf International ile işbirlikleri sebebiyle 2000 yılından beri daha zor şartlarda hizmet verdiklerini belirtmiştir. Öncelikle 2000 yılında Köyde misyonerlik faaliyetleri olduğu iddiasıyla Jandarma tarafından baskın yapıldığı bilgisini vermiştir.

2005 yılına kadar devletten herhangi bir yetkilinin çalışmadığı ve devlet tarafından denetlenmeyen Köy, SHÇEK’le KMÇ Vakfı arasında yapılan görüşmeler neticesinde 2011 yılında SOS-Kinderdorf International ile yapılan işbirliğini sonlandırmıştır. Köy, SHÇEK İl Müdürlüğüne bağlı bir kuruluş olarak yeniden tanımlanmış ve SHÇEK tarafından müdür ve sosyal hizmet uzmanı pozisyonları için memur ataması yapılmaya başlanmıştır. İşbirliğinin sonlandırıldığı 2011 yılından itibaren Köye SOS tarafından yapılan yıllık bir milyon Euro’luk nakit desteği kesilmiş ve Vakıf, Çocuk Köyüyle ilgili daha profesyonel bir yapı geliştirme ihtiyacı hissetmiş; tanıtım, kaynak geliştirme, sosyal medya birimleri gibi farklı birimler kurarak daha fazla sayıda gönüllü ve bağışçıya ulaşmaya çalışmıştır.

Vakfın İzmir’deki şubesi olarak 1996 yılında hizmet vermeye başlayan Barbaros Çocuk Köyü ise, 2005 yılında ortaya çıkan cinsel istismar vakası sebebiyle SHÇEK ile Vakıf arasında varılan mutabakat üzerine 2007 yılında kapatılmıştır.²³⁶²³⁷

Vakıf adına konuşan Urallı, özellikle 2010 yılından itibaren medya tarafından kendilerine yönelik suçlayıcı haberler yapıldığını ve misyonerlik faaliyetlerine ilişkin iddialarının güçlendiğini belirtmiştir. Aynı dönemden itibaren, devlete bağlı kurumlarla da ilişkilerinin bozulduğunu, Köyde kalan çocukların ASPB tarafından farklı kuruluşlara yollandıklarını ve gidenlerin yerine yeni çocuk gönderilmemesiyle hizmet verdikleri çocuk sayısının 97’ye kadar düştüğü bilgisini vermiştir. Bunun üzerine mülteci çocuklara hizmet vermeyi düşündüklerini; Bakan ya da Bakan

²³⁶ “Barbaros Çocuk Köyü’nde 12 Çocuğa Tecavüz İddiası Ortalığı

Karıştırdı” <http://ya2005.yeniasir.com.tr/01/27/index.php3?kat=ana&sayfa=ilks1&bolum=gunluk>

²³⁷ Kapatılan Barbaros Çocukköyü yerine açılması planlanan Urla Çocukköyü’nün inşaat çalışmaları devam etmektedir. <http://www.hurriyet.com.tr/muhtesem-temel-26566020>

Yardımcısı düzeyinde randevu alamadıkları için kendilerini ifade şansı da bulamadıklarını söylemiştir. Ancak özellikle 17 Aralık 2013’le başlayan süreç sonunda 2015 yılı sonlarından itibaren Vakıf olarak görece rahat bir dönem yaşamaya başladıklarını, Bakanlıktan gelen ve 3 hafta boyunca Köyde incelemeler yapan müfettişlerin olumlu raporları neticesinde İl Müdürlüğü tarafından kendilerine yeniden çocuk gönderilmeye başlandığı belirtmiştir.²³⁸

Kendilerini ‘aşırı derecede apolitik’ bir vakıf olarak tanımlayan Urallı, dini anlamda da çocuklara herhangi bir yönlendirme yapmadıklarını söylemiştir. Diyanet İşleri Başkanlığı ile ASPB arasında 2011 yılında imzalanan protokolün²³⁹ gereği olarak

²³⁸ Vakıf yönetim kurulu, bu raporun örneğinin paylaşılmasını ve tezde kullanımını uygun bulmamıştır.

²³⁹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı Arasında İşbirliği Protokolü: Amaç ve Kapsam- Madde 1: Protokol ile; aile yapısının ve değerlerinin korunması, gelecek nesillere sağlıklı biçimde aktarılmasını sağlamak üzere ailenin güçlendirilmesi, aileyi ve aile içinde bireyi tehdit eden problemler hakkında toplumun duyarlı kılınması, koruyucu önleyici sosyal hizmet etkinliğinin artırılması, aile, kadın, çocuk, genç, yaşlı ve özürlü bireylerin bilinçlendirilmesi ile sosyal destek sistemlerinin güçlendirilerek problemlerin çözümüne katkı sağlanması amaçlanmaktadır. Protokol, belirtilen amaçlar doğrultusunda Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasındaki işbirliği esaslarını kapsamaktadır. Tanımlar Madde 2- Protokolde geçen "Bakanlık" Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığını, "Başkanlık" Diyanet İşleri Başkanlığını ifade eder. Sorumluluk MADDE 3- Bu Protokolün yürütülmesinde taraflar eşit derecede yetkili ve sorumludur. Yasal Dayanak MADDE 4- Protokolün dayanağı, 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu, 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve 633 sayılı Aile Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamedir.. İşbirliği Konuları Madde 5- Bakanlık ve Başkanlık, aşağıda belirtilen hususlarda işbirliği yaparlar: a) Aile ile ilgili problemleri tespit ederek bu problemlerin çözümü amacıyla; ailelere yönelik eğitim, danışmanlık ve sosyal hizmet modelleri geliştirmek, bu modellerin uygulamasına yönelik öneriler ortaya koymak ve aile eğitimi ve danışmanlığının içeriğinin belirlenmesinde ortak çalışmalar yapmak. b) Türk aile yapısının karakteristik özelliklerini ortaya koymak, bu yapıda meydana gelen değişimleri tespit ederek toplumsal etkilerini belirlemek amacıyla yurtiçinde ve yurtdışında araştırma, yayın ve değerlendirme konularını belirlemek ve. bu alanda çalışan Bakanlık ve Başkanlık personeline yönelik ortaklaşa yapılacak eğitim programları hazırlamak, seminerler düzenlemek. c) Aile bireylerinin sorumluluk bilinci kazanmalarını ve karşılaştıkları olay ve olgulara sağlıklı tepkiler verebilmelerini sağlamak amacıyla onları psikolojik, sosyolojik, ekonomik, 1

hukuki kültürel ve dini konularda bilgilendirecek, dinin yanlış onaylayıcı bir referans olarak kullanılmasını önleyecek, aile değerlerinin korunması, ailede rol paylaşımı, aile içi şiddet, çocuk yetiştirme, ev ekonomisi gibi konularda bilgilendirme ve eğitim faaliyetlerini yürütecek görevliler için eğitim programları düzenleyerek uygulamak ve gerekli materyalleri hazırlamak. ç) Ailelerin parçalanmasına yol açan göç, boşanma, aile içi ihmal ve istismar ebeveynlerin ölümü, ekonomik güçlükler, sağlık gibi' nedenlerin aile fertleri, özellikle de çocuklar üzerindeki olumsuz etkilerini en az seviyeye indirmek, bu fertlerin toplumda sağlıklı ve başarılı bireyler olarak var olabilmelerini sağlamak üzere toplumsal bütünleşme, psikososyal destek, eğitim ve istihdam konularında ihtiyaç duyulması halinde ilgili kamu kurum ve kuruluşları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları ile kısa ve uzun vadede işbirliği yapmak ve ortaklaşa projeler hazırlamak. d) Ailelerin çocukları ile sağlıklı ilişki kurmaları, koruyucu ailelik, çocuk hakları, çocuk ihmal ve istismarının önlenmesi, çocukların suça yöneltilmemeleri, çocukların sokakta çalıştırılmamaları, sokakta bekleyen tehlikeler, çocukların küçük yaşta evlendirilmeleri, töre cinayetleri, kadının insan haklarının geliştirilmesi, kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi, sorun çözme kapasitelerinin artırılması gibi konularda toplumda bilinç ve duyarlılığın artırılması amacıyla çeşitli faaliyetler yapmak. e) Bakanlığa bağlı kuruluşlarda öncelikle milli ve dini günler olmak üzere çeşitli zamanlarda ahlaki, dini ve milli duyguları geliştirmeye yönelik ortak faaliyetler yapmak. f) Başkanlık yayınlarının imkanlar ölçüsünde, Bakanlığa bağlı kuruluşlarda bulunan kütüphanelere ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olmak. Bakanlık yayınlanan Başkanlığa ve ilgili birimlerine ücretsiz olarak verilmesine yardımcı olmaktır. g) Protokolün amaçları doğrultusunda televizyon ve radyo programları yapmak; sosyokültürel içerikli kampanyalar açmak; konferans, panel, sempozyum, seminer vb. toplantılar düzenlemek. h) Başkanlık tarafından yürütülen hutbe, vaaz ve benzeri faaliyetlerden işitme engelliilerin yararlandırılmasına katkı sağlamak üzere, camilerde işaret dili tercümanı bulundurulmasına yönelik ortak çalışma yürütmek. 1) İbadethanelerin özürllüler için erişilebilir ve ulaşılabilir hale getirilmesi konusunda ortak çalışma yapmak. Personel Görevlendirilmesi ve Uygulama Madde 6- Bakanlığa bağlı kuruluşlarda görevlendirilen Başkanlık personeline ilgili mevzuat hükümleri çerçevesinde Bakanlık tarafından ek ders ücreti ödenir. Protokolün yürürlüğe girmesinden sonra, öngörülen hizmetlerin yürütülebilmesi için ortak faaliyet ve çalışma programı hazırlanır. Periyodik aralıklarla değerlendirilerek raporlanır. 2 Değişiklik Madde 7- Taraflardan biri Protokolde değişiklik yapmak istediği takdirde, bu önerisini yazılı olarak karşı tarafa bildirir. Protokol değişiklikleri, Bakanlık ve Başkanlığın müşterek kararı ile gerçekleştirilir. Protokolün Süresi Madde 8- Protokol herhangi bir süre ile sınırlandırılmamıştır. Taraflardan birinin en az bir ay öncesinden diğer tarafa gerekçelerini de içerecek şekilde yazılı olarak bildirmesi suretiyle ya da yazılı mutabakat sağlanması durumunda Protokol sona erer. Uyuşmazlıkların Çözümü Madde 9- Bu Protokol hükümlerinin uygulanmasından dolayı taraflar arasında çıkabilecek uyuşmazlıklar karşılıklı görüşme yoluyla çözümlenir. Yürürlük Madde 10- Diyanet İşleri Başkanlığı ile kapatılan' Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü arasında akdedilen 26/2/2007 tarihli işbirliği Protokolü, Diyanet İşleri Başkanlığı ile Aile

Köye bir din görevlisinin geldiğini ve çocuklara dini eğitim verildiğini; bütün çocuklar için istedikleri dini öğrenme ve yaşama olanağı sunduklarını belirtmiştir.²⁴⁰

ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü arasında akdedilen 13/3112008 tarihli işbirliği Protokolü, işbu Protokolün imzalandığı tarihte yürürlükten kaldırılmıştır. İmza tarihinden itibaren yürürlüğe girecek olan işbu Protokol, iki nüsha halinde düzenlenmiş ve 26/10/ 2011 tarihinde imzalanmıştır. http://cocukhizmetleri.aile.gov.tr/data/544e2562369dc318044059a9/diyanet_isleri_baskanligi_ile_aile_ve_sos.pol.bakanligi_arasinda_isbirligi_protokolu.pdf (Çevrimiçi) 21 Şubat 2016.

²⁴⁰ Türkiye’de sosyal hizmet kuruluşlarında din hizmetleri, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın 5 Aralık 1989 tarih ve Din Hizmetleri Daire Başkanlığının 12/1/232/1393 sayılı yazısı ve yine DİB Din Hizmetleri Daire Başkanlığı’nın 27.07.1989 tarih ve 12.1/166/857 sayı ile yayınlanan 74 no’lu genelgesi ile başlamıştır. Buna göre, SHÇEK’e bağlı İl Müdürlüklerine bağlı çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi birimlerinde müftülüklerle bağlı din görevlilerinin dini sohbet ve eğitim yapmasını içermektedir. Ancak uygulamaya gelen tepkiler üzerine 1992 yılında ara verilmiş, 1996 yılında SHÇEK’nun 03.09.1996 tarihli yazısıyla tekrar başlamış; ancak SHÇEK tarafından kuruluşlara gönderilen bir yazıyla uygulamanın durdurulması tavsiye edilmiştir. 2007 yılında ise SHÇEK ile DİB arasında yeni bir protokol imzalanmış; protokolün amacı Türk örf, âdet, inanç ve milli ahlakına sahip, kendisine güvenen, insan sevgi ve saygısıyla dolu, Atatürkçü düşünce ve Atatürk ilke ve inkılâplarına uygun yetiştirilmelerine yardımcı olmak” olarak belirtilmiştir. (Saadettin Özdemir, “Dînî Sosyal Hizmetlerin Temelleri” SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Mayıs 2012, Sayı:25, ss.125-138) 2011 yılında ASPB ile DİB arasında imzalanan protokolü, 2007 yılında imzalanan protokolün devamı olarak değerlendirmek mümkün görünmektedir.

Foto 1: Bolluca Çocuk Köyü’nden bir görünüm.

Bolluca Çocuk Köyü ASPB’na bağlı bir yurt statüsündedir. İşleyiş ve yönetim anlayışı da devlet ve Vakıf arasındaki ortak yapıyı yansıtır niteliktedir.

Buna göre Köye alınacak çocuklar, ASPB İstanbul İl Müdürlüğü’nce, yuva ve yurtlarda kalan çocuklar arasından seçilmektedir. Yani bir çocuğun Köyde kalabilmesi için, öncelikle hakkında mahkeme tarafından verilmiş bir korunma kararı olması gerekmektedir. Köyde yaşayacak çocuklarla ilgili olarak Vakfın herhangi bir kısıtlaması bulunmamaktadır. Bu sebeple, engelli ya da devamlı bakım gerektiren hastalığı olan çocuklara da bakım hizmeti verilmektedir.

3.6. Şefkat Vakfı Çocuk Köyü

Şefkat Vakfı Çocuk Köyü'nde verilen hizmet ve Köyün işleyişi ile ilgili, bir sosyal hizmet uzmanı olan Müdür Serdar Özdoğan'la görüşülmüş, bilgiler Özdoğan'dan alınmıştır.

Şefkat Vakfı Çocuk Köyü, Şefkat Vakfı'nın, Sakarya İl Özel İdaresi ve SHÇEK ile 2007 yılında imzaladığı protokoller çerçevesinde açılmış bir kuruluştur.

Kuruluşun il özel idaresiyle imzaladığı protokolün yasal dayanağı, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu'nun "İl özel idaresi sağlık, eğitim, spor, çevre, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, özörlölere, yoksul ve düşöünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliğı artırmak amacıyla gönöüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular" şeklindeki 65. Maddesidir.

Köy, Sakarya ili Akyazı ilçesinde yer almaktadır. Köy, toplam 15 binadan oluşmaktadır. Binalar, 1999 Kocaeli Depremi sonrası Avusturya Hükümeti tarafından yaptırılan prefabrik deprem konutlarıdır.

Fotoğraf 2: Şefkat Çocuk Köyü'nde yer alan evlerin dış görünüşü

Köyde yer alan her bir ev, büyük yaşta 4, küçük yaşta 6 çocuğa hizmet verebilecek büyüklüktedir.

Şefkat Çocuk Köyü'nde 2016 yılı Ocak ayı itibariyle 10'u erkek, 12'si kız toplam 22 çocuk kalmaktadır. Köy, tam kapasite çalıştığı takdirde 60 çocuğa hizmet verebilecek potansiyele sahiptir. Ancak Sakarya İl Özel İdaresi giderlerden dolayı köyün kapasitesini 25 çocukla sınırlandırmıştır.

Köyün denetlenmesi Valilik ve/veya ASPB Sakarya İl Müdürlüğü tarafından yapılmaktadır.

Şefkat Çocuk Köyü'nde kalacak çocukların belirlenmesi süreci, kuruluşların genel çocuk kabul prosedürlerinden farklı şekilde işlemektedir. En farklı nokta, ailelerinin, çocuklarının köylerde kalmalarını dilekçeyle talep etmeleri olarak belirtilebilir.

Çocuk köyünde kalacak çocukların belirlenmesi şu süreç sonunda gerçekleşmektedir;

-Aile, çocuklarını çocuk köyüne bırakmak istediğini belirten bir dilekçe yazar.

-ASPB İl Müdürlüğü tarafından aile hakkında sosyal inceleme yapılır ve rapor hazırlanır. (Burada ailenin durumuna ilişkin dikkat edilen nokta, ailenin maddi olarak güç durumda olması ve herhangi bir sosyal yardım kurumundan nakit desteği almamasıdır. Eğer aile herhangi bir nakit desteği alıyorsa, çocuk köye yerleştikten sonra bu yardım kesilmektedir.)

-İl Müdürlüğü ve Valilikten çocuğun köyde kalabilmesiyle ilgili onay alınır.

Aileler çocuklarının köyde kalmasıyla ilgili ya da çocuklarını köyden almak istedikleriyle ilgili dilekçelerini doğrudan Köy yönetimine yapmaktadırlar. Bundan sonraki süreçler, Köy ile ASPB İl Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.

Köyde kalacak çocukların engelli olmamasına dikkat edilmektedir. Ayrıca rehabilitasyon ya da tedavi gerektirecek derecede ağır travma, istismar, cinsel istismar mağduru olduğu bilinen çocuklar köye kabul edilmemektedir.

Kardeşlerin ayrılmaması özel olarak dikkat edilen bir nokta olduğu için, köye alınacak çocuk yaş aralığı 0-18 arası olarak belirlenmiş; genel olarak çocuk evlerinde görülen küçük yaştaki çocukların tercih edilmemesi yaklaşımı uygulanmamaktadır.

3.6.1. Yapı ve İşleyiş

Şefkat Köyü'nde işleyiş ve mali konulara ilişkin sorumluluk, bir sosyal hizmet uzmanı olan Müdür Serdar Özdoğan'a aittir. Özdoğan, idarecilik görevlerinin yanında; evlerin ufak tamir işleri, çocukların okula servisle götürülüp getirilmesi, evlerin alışverişlerinin yapılması, faturaların ödenmesi gibi işlerini de kendisinin yaptığını söylemiştir. Çocuk evleri yönetmeliğinde yer alan "çocuk evi sorumluluğu" görevini ise, Serdar Özdoğan'ın eşi yapmaktadır.

Evlerde çalışan bakım verenler, vardiya usulüyle değil, tam zamanlı olarak evlerde kalmaktadır. Haftada 1 gün olan izinleri dışında bakım verenler devamlı çocuk evinde, çocuklarla bir aradadır. Bu sebeple bakım veren olarak çalışanlar, bekar kadınlardan oluşmaktadır. Çalışanlar, vakıf yetkilileri tarafından seçilmekte ve işe alınmaktadır. Maaşları da vakıf tarafından ödenmektedir.

3.6.2. Maddi Kaynaklar

Şefkat Köyü'ne açılına ilişkin protokolde, Köy'de kalan çocuk yiyecek, giyecek ve sair ihtiyaçlarının İl Özel İdaresi tarafından karşılanması maddesi yer almaktadır. İl Özel İdarelerinin kapatıldığı 2013 yılına kadar Köy'ün masrafları bu maddede belirtildiği şekilde karşılanmıştır. Ancak bu tarihten sonra, Köy'ün maddi kaynaklarının çok parçalı bir yapıya büründüğü görülmektedir.

2013'ten itibaren Köy, yıllık bazda oluşturulan bütçelere göre Sosyal Yardımlaşma Vakfı tarafından sağlanan hibelerle çalışmalarına devam etmektedir. Buna göre 2014 yılı bütçesi 200.000; 2015 yılı bütçesi 248.000 Lira olarak gerçekleşmiştir.

Bunun yanı sıra Doğu Marmara Kalkındırma Ajansı tarafından sağlanan 300.000 Liralık hibelerle köyün elektrik ve su tesisatları yenilenmiştir.

Köy'ün açılışında imzalanan protokole göre, Köy'de çalışan ve devlet memuru olan kişilerin maaşlarının devlet tarafından; memur olmayan kişilerin maaşlarının vakıf

tarafından karşılanması maddesi yer almaktadır. Şu an Köy’de çalışan devlet memuru statüsünde görevli bulunmamaktadır.

Birimlerde çocuklarla çalışan bakım verenler, asgari ücretle çalışmaktadırlar. bütün çalışanların maaşları Şefkat Vakfı tarafından ödenmektedir.

Bunu dışında eşya, tadilat gibi süreç içinde çıkan farklı ihtiyaçlar konusunda Sakaryalı iş adamlarından maddi destek alınmaktadır.

Çocukların harçlıkları İl Özel İdaresi’nin kapanmasından sonra Sosyal Yardımlaşma Vakfı tarafından verilmeye başlanmıştır.

Köy’ün maddi anlamda destek veren gönüllü ve kayıtlı bağışçısı bulunmamaktadır. Hizmet alımı yapılmayan köyde yemekler evlerde pişirilmekte, çamaşırlar yine her evin kendi banyosunda yıkanmaktadır.

Fotoğraf 3: Şefkat Köyü’nde bir evin iç görüntüsü

3.6.7. Çocukların Yaşamı

Şefkat Köyü, bulunduğu yer itibariyle ilçe merkezinin dışında, şehre uzak bir konumdadır. Dolayısıyla çocukların günlük sosyal hayat içerisine sık sık dahil olmaları ve çevreyle iletişime geçmeleri çok mümkün değildir.

Bunun yanında çocukların günlük yaşam pratiklerini kazanmaları amacıyla market ya da giyim alışverişi gibi işlerini kendilerinin yapmaları teşvi edilmektedir. Bu alışverişler süresince müdür ya da çocuk evi sorumlusu çocuklara eşlik etmektedir. Köy’de bulunan birimlerden biri, çocuklar için kütüphane olarak kullanılmaktadır. Kütüphanede 1.500’ün üzerinde kitap bulunmaktadır. Çocuklar kütüphanede ödevlerini de yapabilmektedirler. Ayrıca köyde bulunan Yaşam Evi’nde DİB’le yapılan protokol gereği çocuklara Kuran-ı Kerim okuma eğitimi verilmekte; haftada bir kez gelen diyanet görevlisi çocuklara dini bilgiler içeren sohbetler yapmaktadır. Özdoğan, dindar çocuk yetiştirmeyi amaçladıklarını, bu yüzden DİB’le yapılan bu işbirliğinden çok memnun olduklarını belirtmiştir.

Köy’de yaşayan çocuklarının her birinin yıllık 70 günü ailesinin yanında geçirme hakkı vardır. Bazı çocuklar bu hakkın tamamını kullanırken, bazıları daha kısa sürede Köy’e dönmektedirler. Burada karar, çocukların kendilerine bırakılmaktadır.

Köy’ye yaşayan çocuklar, yaz tatillerinde 15 gün Çanakkale’ye götürülmektedirler. Burada Şefkat Vakfı’na ait yazlıklarda tatillerini yapmaktadırlar.

DEĞERLENDİRME ve SONUÇ

MYMY Derneği, Koruncuk Vakfı ve Şefkat Vakfı, korunma altındaki çocuklara aile ortamına benzer bir yaşam ortamı sunmak üzere farklı vizyonlara, ancak benzer bakım modellerine sahip STK'lardır.

Üç STK'nun incelenmesi sonucu göze çarpan ilk farklılık, MYMY Derneği'nin gönüllülük yapısı ve devlete bağlı kurumlarla yaptığı işbirliği çalışmaları sayesinde yakaladığı hızlı büyüme ivmesidir. Dernek, 3 yılda toplam 46 ev açmıştır. Bu evlerde yaşayan çocuklara, dernek desteği olmayan çocuk evlerinde kalan çocuklardan farklı imkanlar sunulduğu görülmektedir. Örneğin dernek desteği olmayan bir evde, çocukları yakından takip edecek, gerekli durumlarda terapi ya da farklı etkinliklerle yardımcı olacak psikolog bulmak oldukça zordur. Özellikle İstanbul'da, çok sayıdaki çocuk evinden sorumlu az sayıdaki psikologun çocuklarla ilgili konulara tam olarak hakim olması mümkün olmamaktadır. Bunun yanı sıra Yaşam Merkezi olarak adlandırılan oluşumla, kurumlarda kalan çocukların kontrolünü zorlaştıran en önemli konulardan olan boş vakitleri değerlendirememesi sorunu da büyük ölçüde çözülmüş görülmektedir. Ek olarak, bu merkezlerde düzenlenen etkinlikler yoluyla, yine korunma altındaki çocukların en önemli sorunlarından olan 'düşük benlik algısı ve değersizlik hisleri'nin etkilerinin azaltılmasına katkı sağlanacağı düşünülmektedir. MYMY Derneği'nin hızlı büyümesinde, yönetim kadrosundaki politik etki alanı geniş, güçlü isimlerin etkisi yadsınamaz. Dernek sorunlarını Bakanlık ya da Çocuk Hizmetleri Dairesi düzeyinde çözümleyebilmektedirler.

Diğer taraftan Türkiye'de korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik küçük birimlerde aile benzeri bir modelde hizmet veren ilk kurum olan Koruncuk Vakfı'nın, 2000'lerle birlikte önceki yıllara göre daha sıkıntılı bir süreç yaşamaya başladığı görülmektedir. Vakıf bu dönemde uluslararası fonlarını kaybetmiş, bir cinsel istismar davası yaşamıştır. Bunun yanında köydeki çocukların farklı kuruluşlara gönderilmesi gibi uygulamalar sebebiyle hizmetin devamlılığı tehlikeye girmiştir. 2005 yılına kadar herhangi bir devlet kurumu tarafından denetlenmeyecek derecede otonom çalışan çocukköyü, bu dönemden itibaren medya ile de dönem

dönem sorunlar yaşamış ve çeşitli dava süreçleri geçirmiştir. Vakıf bu süreci, idare anlamda daha profesyonel bir yapılanma içine girerek atlama gayretindedir.

Bunun yanında Koruncuk Vakfı, çocuklara ilişkin farklı hizmet modellerini kamuoyuna tanıtmada konusunda daha etkindir. Vakfın kurumsal iletişim direktörlüğü, 2015 yılı içinde korunmaya ihtiyacı olan çocuklarla ilgili 7.000 bilgilendirme toplantısına katıldıklarını ve bu toplantılarda öncelikle koruyucu aile ve evlatlık seçeneklerini tanıttıkları bilgisini vermiştir.

Farklı bir noktadan bakıldığında, iki STK, Türkiye’de sivil toplumun ve STK’ların amaçları konusunda –devlet de dahil- toplumun her kurumunda ve kesiminde görülen şüpheliğin ve güvensizliğin, farklı noktalarda duran temsilcileri olarak değerlendirilebilecektir. Her iki kurum da, verdikleri hizmetle, ideolojik olarak farklı noktada durdukları basın organlarının hedefi olmaktadır. Biri ‘imam’ (MYMY Derneği), diğeri ‘papaz’ (Koruncuk Vakfı) yetiştirmekle suçlanarak haber yapılmıştır.

Bunun yanında her iki kurum da, STK’ların gelişimi için devletle kurulan ilişkilerin önemine birer örnek teşkil etmektedir. Öyle ki, muhafazakar bir yapıya sahip olan MYMY Derneği, bugün Ankara tarafından yoğun kısıtmalara maruz kalmaksızın çalışmalarını sürdürmektedir. Koruncuk Vakfı ise, merkezi yönetim gözünde çocuklar açısından güvenilirliğini kanıtlamak için uzun zaman harcamak durumunda kalmıştır.

Şefkat Vakfı’na bağlı Şefkat Köyü ise, Türkiye’de çok fazla örneği olmayan farklı bir modeli yaşatılmaktadır. Köy, şehir dışında müstakil yapılardan oluşması ve yöneticilik görevini çocuklarıyla beraber bir evli çiftin yürütmesi yönleriyle tam bir ‘cottage’ modeli örneğidir.

Köy’ü diğeri hizmet modellerinden ayıran en önemli özellik, burada yaşayan çocukların, haklarında koruma kararı olmaksızın, ailelerinin talebi üzerine kuruluşa kabul ediliyor olmalarıdır. Bu, Türkiye’de sadece birkaç farklı kuruluş örneğinde daha görülebilen bir özelliktir. Köy’de, yaşayacak çocuklar hizmetin niteliğine uygun olarak seçilmiş ve böylelikle psikiyatrik destek ya da rehabilitasyon gibi uzmanlık

gerektiren birimlere duyulacak ihtiyacın önüne geçmeye çalışmıştır. Köy'ün bulunduğu yer ve konumu göz önünde bulundurulduğunda, bunun doğru bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür.

Şefkat Köy'ünün güçlü mali destekçileri ya da kayıtlı gönüllüleri olmadığı gibi, tüm bütçesi, yıllık olarak alınan hibelere dayanmaktadır. Ayrıca Köy, 7 yıl içinde boşaltılması gereken bir arazi üzerinde yer almaktadır. Dolayısıyla güçlü bir mali destek bulunmadığı takdirde, Köy'ün uzun süre hizmet vermeye devam etmesi zor görünmektedir.

İş ve sanat dünyasından çok sayıda bağışçısı bulunan; aynı zamanda ulusal ve uluslararası pek çok marka tarafından maddi anlamda desteklenen Koruncuk Vakfı, üç STK içinde kamuoyunda bilinirliği en fazla olan kurumdur.

MYMY Derneği ve Şefkat Vakfı'nda görüşülen yetkililer, özellikle alanda çalışmaya başladıkları ilk dönemlerde, ASPB çalışanlarına kendilerini kabul ettirmek için çok çaba gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Yaşanan fikir uyuşmazlıklarının ASPB çalışanlarıyla dernek görevlilerinin, kuruluşlarda kalan çocukların hayatları ve çalışanlar üzerinde kimin söz sahibi olacağı üzerine yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Koruncuk Vakfı'nın ise, açıldığı ilk dönemlerde yaşadığı rahatlığın aksine, merkezi idare ve çalışanlarıyla böyle bir süreci son 10 yıldır yaşıyor görünmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, Hakan: “Cumhuriyetin Çocuk Refahı Politikasını Yapılandıran Bir Sivil Toplum Örgütü: Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu (1921-1981)”, Fişek Enstitüsü Çalışan Çocuklar Bilim ve Eylem Merkezi Vakfı, 2005, ss:56-72.
- Akyüz, Emine: “Çocuğun Güvenliği İlkesi Işığında Korunmaya Muhtaç Çocuklar”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt:24, Sayı:2, 1991.
- A Last Report: “The growing concern about children in residential care, Save the Children’s position on residential care”, (Çevrimiçi), https://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/A_last_resort_1.pdf, 31 Ocak 2006.
- Alina, Paul, Cawson Pat: “Safeguarding Disabled Children in Residential Settings: What We Know and What We Don’t Know”, Child Abuse Review, Vol.11, 2002, pp.262-281.
- Anderson, Ewan W.: “Residential and Boarding Education and Care for Young People: A Model for Good Practice”, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York, 2005.
- Andersson, Gunvor: “Children in Residential and Foster Care – A Swedish Example”, International Journal of Social Welfare, 1999:8, pp.253-266.
- Andersson, Gunvor: “Foster Care in Sweden, Policy, Practice and Research” https://www.uni-siegen.de/foster-care-research/network_conferences/3rd_conference/files/gunvor

- Anglin, J.P.: _anderson.pdf, (Çevrimiçi) 02 Şubat 2016.
“Pain, Normality and the Struggle for Congruence”,
Haworth Press, 2003.
- Anglin, J.P.: “Creating “Well-functioning” Residential Care and
Defining Its Place in a System of Care”, Child and Youth
Care Forum, 33(3), 2004, pp.175-192.
- Annual Report, 2014: http://www.savethechildren.org/atf/cf/%7B9def2ebe-10ae-432c-9bd0-df91d2eba74a%7D/SC_2014_ANNUALREPORT.PDF
(Çevrimiçi), 10 Şubat 2016.
- Annual Review, 2014: “Results for Children”,
http://www.savethechildren.org/atf/cf/%7B9def2ebe-10ae-432c-9bd0-df91d2eba74a%7D/SC_2014_ANNUALREPORT.PDF, 02
Şubat 2016.
- Aslan, Seyfettin: “Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm”,
Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz-2010, Cilt:9,
Sayı:33, ss:188-212.
- Aslan, Seyfettin: “Sivil Toplum ve Demokrasi”, Süleyman Demirel
Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,
Yıl: 2010, Cilt: 15, Sayı:21, ss.357-374.
- Bailey, Jo Daugherty: “Institutionalization of Children in the Czech Republic: A
Case of Path Dependency”, Journal of Sociology & Social
Welfare, March 2014, Volume XLI, No.1.

- Banks, Nicola, David Hulme: “The Role Of NGO’s and Civil Society in Development and Poverty Reduction” Brooks World Poverty Institute, University of Manchester. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2072157 (Çevrimiçi) 20 Ocak 2016.
- Barter, Christine, David Berridge: “Children Behaving Badly: Peer Violence Between Children and Young People”, Edited by. John Wiley&Sons Ltd. 2011.
- Barton, Susan, Rudy Gonzalez, Patrick Tomlinson: “Therapeutic Residential Care for Children and Young People An Attachment and Trauma-Informed Model for Practice”.
- Başer, Hacer: “Çocuk Refahı Alanında Yeni Hizmet Modeli ‘Çocuk Evleri’”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Konya: 2013.
- Bay, Abdullah: “Osmanlı Toplumunda Evlatlıklar ve Hukukî Durumları”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/4, Spring 2014, p.149-163.
- Bear, Charla: “American Indian Boarding Schools Haunt Many” 12 Mayıs 2008, (Çevrimiçi), <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=16516865>, 30 Ocak 2016.
- Berridge, David, Nina Biehal, Lorna Henry: “Living in Children’s Residential Homes”, Department for Education of UK, 2010.

- Bettelheim, Bruno: “Love is Not Enough: The Treatment of Emotionally Disturbed Children”, Avon Books, 1971.
- Biehal, Nia, Linda Cusworth, Jim Wade, vd.; “Keeping Children Safe: Allegations Concerning the Abuse or Neglect of Children in Care- Final Report” University of York: 2014, <http://www.york.ac.uk/inst/spru/research/pdf/Abuseincare.pdf> (Çevrimiçi) 12 Ocak 2016.
- Bierman, Karen L.: “Peer Rejection - Developmental Processes And Intervention Strategies”, The Guilford Press, New York London, 2004, pp.4-5.
- Bikmen, Filiz, Zeynep Meydanoglu: “Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci- Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu”, TÜSEV, 2006. <http://www.tusev.org.tr/userfiles/image/Uluslararası%20STEP%20Türkiye%20Ülke%20Raporu.pdf> (Çevrimiçi) 20 Ocak 2016.
- Bilson, Andy, Judith Harwin: “Changing Minds, Policies and Lives- Improving Protection of Children in Eastern Europe and Central Asia- Gatekeeping Services for Vulnerable Children and Families”. UNICEF Innocenti Research Centre, The Concept Paper. Florence: 2003.
- Bloodgood, Elizabeth A., Oannie Tremblay-Boire, Aseem Prakash: “National Styles of NGO Regulation”, Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly, March 21, 2013, ss:1-21.

Bowlby, E.J.:

Child Care and the Growth of Love: Based by Permission of the World Health Organization on the Report "Maternal Care and Mental Health", Abridged and Edited by Margery Fry. London, Penguin, 1953.

Bowlby, E.J.:

"Mother-child separation", Mental Health and Infant Development, 1956, 1, pp.117-122.

Bradshaw, Jonathan, David Gordon, Ruth Levitas, vd.: "Perceptions of Poverty and Social Exclusion 1998 – Report on Preparatory Research", Townsend Centre for International Poverty Research. University of Bristol: 1998.

<https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/185935128x.pdf> (Çevrimiçi) 21 Ocak 2016.

Browne, K., C. Giachritsis, R. Johnson, Ostergen:

"Overuse of Institutional Care For Children in Europe", BMJ Vol.332, 25 February 2006.

Budde, Stephen, Susan Mayer, Andrew Zinn, Melissa Lippold, Adam Avrushin, Ava Bromberg, Robert George, Mark Courtney:

"Residential Care in Illinois Trends and Alternatives", Chapin Hall Center for Children at the University of Chicago, June 30, 2004.

Bullock, R., M. Little, S. Millham:

"Residential Care for Children: A Review of the Research", London: HMSO, 1993.

Carter, R.:

Family Matters: A Study of Institutional Childcare in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union,

London: Everychild, 2005.

- Çaha, Ömer: "Osmanlı'da Sivil Toplum", A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 49, No: 3-4, Ocak 1994, ss: 79-99.
- Cheryl, Farris Manning, Zandstra Marietta: "Children in Care in Canada - A Summary of Current Issues and Trends with Recommendations for Future Research", Child Welfare League of Canada.
- Chugani, H.T., M.E.Behen, O. Muzik, C. Juhasz, F. Nagy, D.C. Chugani: "Local Brain Functional Activity Following Early Deprivation: A Study of Postinstitutionalized Romanian Orphans", Neuroimage. 2001, Dec, 14(6), pp.1290-1301.
- Chytil, Oldrich: "Czech Republic: Is Social Work a Science or is it Just a Profession?", Social Work and Society International Online Journal, Volume:4, No:2, 2006, (Çevrimiçi), <http://www.socwork.net/sws/article/view/165/558>, 29 Ocak 2016.
- Clarke, Gerard: "Non-Governmental Organizations (NGOs) and Politics in the Developing World", Political Studies (1998), XLVI, 36-52.
- Clough, Roger, Ruger Bullock, Adrian Ward: "What Works in Residential Child Care: A Review of Research Evidence and The Practical Considerations", National Children's Bureau, London, 2006.
- Colton, Matthew: "Abuse in Residential Child Care Institutions", University of Wales, Children and Society, Vol.16, 2002, pp. 33-44.

Courtney, M.E., T. Dolev, R. Looking Backward to See Forward Clearly: A Cross-National Perspective on Residential Care, New York, Oxford University Press, 2009.

Csaky, Corinna: “Keeping Children Out of Harmful Institutions: Why We Should Be Investing in Family-Based Care”, The Save the Children Fund 2009, (Çevrimiçi), https://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/Keeping_Children_Out_of_Harmful_Institutions_Final_20.11.09_1.pdf , 16 Ocak 2016.

Czech Republic: Systematic Discrimination Against Romani Children in Schools: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2015/04/czech-republic-systematic-discrimination-against-romani-children-in-schools/> (Çevrimiçi) 01 Mayıs 2015.

Çaha, Ömer: “Cumhuriyet Türkiye’sinin İlk Yıllarında Sivil Toplum”, Journal of Islamic Research, Volume:8, No:2, Spring 1995, ss:99-113.

Davies, Thomas Richard: “The Rise and Fall of Transnational Civil Society: The Evolution of International Non-Governmental Organizations Since 1839”, Working Paper, April 2008. http://www.cass.city.ac.uk/__data/assets/pdf_file/0016/84022/CUWPTP003.pdf (Çevrimiçi) 15 Şubat 2016.

DeLue, Steven, Timothy Dale: “Political Thinking, Political Theory and Civil Society”, Routledge, London and New York, 2009, ss.185.

- Department of Social Welfare of Ghana: “Regulations for Care and Protection of Children Without Appropriate Parental Care in Ghana – Part:1 Residential Care As A Last Resort”, 2008.
- Devaney, John: “Chronic Child Abuse: The Characteristics and Careers of Children Caught in the Child Protection System”, British Journal of Social Work, 2009, 39, pp.24-45.
- Devroye, Jennifer: “The Case of D.H. and the Others. the Czech Republic”, Northwestern Journal of International Human Rights, Volume:7, Issue:1, Article:3, Spring 2009, ss:83-101.
- Dominelli, Lena: “Social Work in a Globalizing World”, Polity Press, Cambridge: 2010, pp.50.
- Dunn, Andrew, Elizabeth Jareg, Douglas Webb: “A Last Resort-The Growing Concern About Children in Residential Care”, Save The Children UK, London: 2003, (Çevrimiçi)
https://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/A_last_resort_1.pdf, 15 Ocak 2016.
- Erooga, Marcus, Helen Masson: “Child And Young People Who Sexually Abuse Others – Current Developments And Practice Responses”, 2nd Edition – Edited. Routledge, 2006.
- European Romani Rights Centre, Bulgarian Helsinki Committee, Milan Simecka Foundation and Osservazione: “Romani Children in Institutional Care - Life Sentence” Bucharest: June 2011
<http://www.errc.org/cms/upload/file/life-sentence-20-june-2011.pdf> (Çevrimiçi), 10 Mayıs 2015.

- Evans, Alfred B., Laura A. Henry, Lisa McIntosh Sundstrom: “Russian Civil Society: A Critical Assesment”, M.E. Sharpe, New York, 2006.
- Ewan, W. Anderson: “Residential and Boarding Education and Care for Young People: A Model for Good Practice”, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York, 2005.
- Freudenberger, H.: “Burn-Out: Occupational Hazard of the Child Care Worker”, Child Care Quarterly, 1977, Vol.6 (2).
- Frimpong-Manso, Kwabena: “Child Welfare in Ghana: The Past, Present and Future” Journal of Educational and Social Research. Vol. 4 No.6, September 2014, ss:411-419.
- Foster, Genevieve W., Karen Dahlberg VanderVen, Eleanore R. Kroner, Nancy Trevorrow Carbonara, George M. Cohen: “Child Care Work With Emotionally Disturbed Children”, University of Pittsburg Press, 1972.
- Garfat, Thom: “Emerging Themes in Residential Child and Youth Care Practice in North America”, Irish Journal of Applied Social Studies, Published by Social Care Ireland, Volume 4, Issue 2 Winter, 2003, ss:1-18.
- Gökçearslan Çiftçi, Elif: “Türkiye’de ve Dünyada Korunmaya İhtiyacı Olan Çocuklara Yönelik Hizmetlerin Tarihsel Gelişimi” Aile ve Toplum, Yıl:11, Cilt:5, Sayı:19, Ekim-Kasım-Aralık 2009.

- Gray, Rob, Jan Bebbington, David Collison: “NGOs, Civil Society and Accountability: Making the People Accountable to Capital”, Centre for Social and Environmental Accounting Research, University of St Andrews, Scotland, October 2005.
- Halamish, Aviva: “The Kibbutz at One Hundred”, The Joseph and Alma Gildenhorn Institute for Israel Studies, University of Maryland, Position Paper:3, December 2010.
- Harris, Jose: “Development of Civil Society”, Oxford Handbook of Political Institutions, ed. by: R. A. W. Rhodes, Sarah A. Binder, Bert A. Rockman, Oxford University Press, 2006, ss:131.
- Hart, Di, Ivana La Valle: “The Place of Residential Care in the English Child Welfare System”, Department for Education, Research Report, 2015.
- Hicks, Leslie, Ian Gibbs, Helen Weatherly, Sarah Byford: “Managing Children’s Homes Managing Children’s Homes- Developing Effective Leadership in Small Organisations”, Jessica Kingsley Publishers, London, 2007.
- History and Mission: <http://www.bettercarenetwork.org/about-bcn/history-and-mission>, (Çevrimiçi), 10 Şubat 2016.
- Hjern, Anders: “Outcomes of Foster Care- Lessons from Sweden”, Centre for Health Equity Studies (CHESS), Stockholm University/ Karolinska Institutet, Suecia.

- Howard, Marc Morje: “Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe”, Journal of Democracy, 13.1, 2012, ss:157-169.
- Human Rights Watch, Asia: “Death by Default-A Policy of Fatal Neglect in China’s State Orphanages”, January 1996, (Çevrimiçi), <https://www.hrw.org/reports/pdfs/c/china/china.961/china961full.pdf>, 03 Şubat 2016.
- Hussey, Stephen, Anthony Fletcher: “Childhood in Question: Children, Parents and the State”, Manchester University Press, 1999.
- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı: <http://www.kalkinma.gov.tr/Lists/Kalknma%20Planlar/Attachments/8/plan2.pdf> ss:231 (Çevrimiçi) 12 Şubat 2016.
- İnce, Zuhale, Aytül Kasapoğlu, Serhat Sezek: “Korunmaya Muhtaç Kimsesiz Çocukların Devam Ettikleri Okulların Yöneticilerinin Bu Çocukların Sorunlarına ve Sorunların Çözümlerine Yönelik Mesleki Donanımları”, Eğitim Bilimleri Dergisi, Ocak 2014, Cilt:39, ss: 97-119.
- International Adoptions in Decline As Number of Orphans Grows: <http://edition.cnn.com/2013/09/16/world/international-adoption-main-story-decline/> September 17. 2013, (Çevrimiçi), 02 Şubat 2016.
- Iwaniec, D.: “The Child’s Journey Through Care – Placement Stability, Care Planning, and Achieving Permanency”, John Wiley&Sons, Ltd. West Sussex: 2006.
- Jebb, Eglantyne: Founder of Save the Children and Champion Of Children’s Rights, HerStoria, (Çevrimiçi), <http://herstoria.com/?p=663>, 02 Ocak 2016.

Johansson, Jan: “Residential Care for Young People in Sweden-Homes, Staff and Resident”, Göteborg University, Department of Psychology. Kungälv, 2007.

Johansson, Jan, Bengt Andersson, C.Philip Hwang: “What Difference Do Different Settings In Residential Care Make For Young People? A Comparison Of Family-Style Homes And Institutions In Sweden”, International Journal of Social Welfare, Vol:17, Issue:1, 2008, ss:26-36.

Kang’ethe, S.M., Abigail Makuyana: “Re-Thinking and Reconceptualizing Child Care Institutionalisation in South Africa: Effects and Impacts on Orphans and Vulnerable Children (OVCs)”, The Social Science Journal, Vol:42: 2015, ss: 121-128.

Karatay, Abdullah: “Cumhuriyet Döneminde Korunmaya Muhtaç Çocuklara İlişkin Politikanın Oluşumu”, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2007.

Kaypak, Şafak: “Devletten Yerel Yönetime Değişim Sürecinde Sivil Toplumun Yeni Yüzü”, Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:1, Sayı:1. ss:34-57.

Kelly, Catriona: “Children’s World: Growing Up in Russia, 1890-1991”, Yale University Press, New Haven and London, 2007.

Kendrick, Andrew: “Residential Child Care: Prospects and Challenges”, Jessica Kingsley Pub., 1.Edition, September 2007.

Kendrick, Andrew, Steckley, “Residential Child Care: Learning From International Comparisons”, Early Professional Development for Social Workers, British Association of Social Workers, Birmingham, 2011, ss:81-87.

Keyman, Fuat: “Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum”, http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_3.pdf, (Çevrimiçi), 20 Ocak 2016.

King, Roy D., Norma V. Raynes, Jack Tizard, Jack Routledge, K. Paul: “Patterns of Residential Care: Sociological Studies in Institutions for Handicapped Children”, 1971.

Kluger, M.P, G. Alexander, A.P. Curtis: “What Works in Residential Child Welfare”, Child Welfare League of America, 2000.

Koca, Mahmut: “Çocuk İstismarında İhbar Yükümlülüğü”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:3, Sayı:1, Yıl:2012, s.113-128.

Koç, Bekir: “Osmanlı İslahhanelerinin İşlevlerine İlişkin Bazı Görüşler”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 6, Sayı: 2, 2007, ss: 113-127.

Kofman, Eleonore, Gillian Youngs: “Globalization, 3rd Edition: Theory and Practice, The Continuum”, International Publishing Group, New York, 2008, s:78.

Kumar, Krishan: “Global Civil Society”, European Journal of Sociology, Vol.48, Issue 03, December 2007, pp.413-434.

- Lataianu, Manuela: “The 1966 Law Concerning Prohibition Of Abortion in Romania And its Consequences. The Fate Of One Generation”, http://www.demogr.mpg.de/papers/workshops/010623_paper25.pdf (Çevrimiçi) 18 Haziran 2015.
- Lewis, David: “Nongovernmental Organizations, Definition and History”, Springer-Verlag Berlin Heidelber, 2009.
- Little, Michael, Amelia Kohm, Ronald Thompson: “The Impact of Residential Placement on Child Development: Research and Policy Implications”, *International Journal of Social Welfare*, Vol.14(3), 2005, pp.200-209.
- Lopez, Monica, Jorge F.del Valle: “The Waiting Children: Pathways (and Future) of Children in Long Term Residential Care”, *British Journal of Social Work*, 45, 2015, pp.457-473.
- Mallon, Gerald P., Peg McCart Hess: “Child Welfare for the Twenty-first Century: A Handbook of Practices, Policies, and Programs”, Second Edition, Columbia University Press, New York: 2014.
- Mann, Gillian, Sian Long, Emily Delap and Lucy Connell: “Children Living with and Affected by HIV in Residential Care”, Desk-based Research, June 2012, UNICEF.
- McCarney, Willie: “A Restorative Justice Approach To Working With Children In Residential Care”, Northern Ireland.
- McGowan, Brenda G.: “Historical Evolution of Child Welfare Services”, *Child Welfare for the Twenty-first Century: A Handbook of Practice, Policies and Programs*, 2nd Edition, ed by: Gerald P. Mallon, Peg McCartt Hess, 2014, ss:12.

- Meng, Liu, Zhu Kai: “Orphan Care in China”, Social Work and Society International Online Journal, Vol.7, No:1, 2009, (Çevrimiçi), <http://www.socwork.net/sws/article/view/43/346>, 15 Şubat 2016.
- Miller, Keith A., Philip A. Fisher, Becky Fetrow, vd.: “Trouble On The Journey Home: Reunification Failures in Foster Care”, Children and Youth Services Review, Volume 28, Issue 3, March 2006, pp. 260–274.
- Milligan, Ian: “What Works in Residential Child Care. A Review of Research Evidence and The Practical Considerations”, Journal of Children's Services, 2007, Volume.2 Issue: 1, pp.78-80.
- Moving Forward: “Implementing the ‘Guidelines for the Alternative Care of Children’”, [http://www.unicef.org/ceecis/UN_Handbook_\(English\)_FINAL_22_02_13.pdf](http://www.unicef.org/ceecis/UN_Handbook_(English)_FINAL_22_02_13.pdf), (Çevrimiçi), 10 Şubat 2016.
- Mulheir, Georgette: “A Human Rights Priority for Children with Disabilities”, The Equal Rights Review, Vol.9, 2012, pp.117-137.
- Munro, Emily R., Esmeranda Manful: “Safeguarding Children: A Comparison of England’s Data with that of Australia, Norway and the United States”, REsearch Report, Department for Education of England, 2010, (Çevrimiçi), https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/183946/DFE-RR198.pdf, 18 Ocak 2016.
- Newton, Kenneth: “Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy”, International Political Science Review, Vol 22, No.2, 2001, pp.201-214.

- OAK: Annual Letter From The Trustees
<http://oakfnd.org/content/8398> (Çevrimiçi), 10 Şubat 2016.
- OECD: “Informal Childcare Arrangements”, Directorate of Employment, Labour and Social Affairs, 2014, (Çevrimiçi), <https://www.oecd.org/els/family/PF3-3- Informal-childcare-arrangements.pdf>, 15 Ocak 2016.
- OECD: “Social Expenditure-Aggregated Data”, (Çevrimiçi), https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=SOCX_AGG, 25 Ocak 2016.
- Oltaylı, İlber: “Osmanlı Toplumunda Aile”, Pan Yayıncılık, İstanbul: 2009, ss.96.
- Onur, Bekir: “Cumhuriyet’in 80. Yılında Disiplinlerarası Bakışla Türkiye’de Çocuk”, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları: 11, Ankara: 2004.
- Özbek, Nadir: “Cumhuriyet Türkiye’inde Sosyal Güvenlik ve Sosyal Politikalar”, Tarih Vakfı, İstanbul: 2006, ss:37.
- Öztamur, Pınar: “Büyük Buhran ve Cumhuriyet Gazetesinde Yoksulluk Üzerine Söylemler 1929-1931”, Toplum ve Bilim, Sayı: 94, Güz 2002, s:175-188.
- Perry, Bruce D.: “Maltreatment And The Developing Child: How Early Childhood Experience Shapes Child And Culture”, 2004.

Perry, Bruce D., Maia Szalavitz:

“Köpek Gibi Büyütölmüş Çocuk”, Okuyan Us Yayınevi, İstanbul, 2013.

Reviving the White House Conference on Children:

<http://www.cwla.org/reviving-the-white-house-conference-on-children/> Çevrimiçi, 12 Ağustos 2015.

Richardson, Joanna, Paul Lelliott:

“Mental Health of Looked After Children”, Advances in Psychiatric Treatment, Vol.9, 2003, pp.249-251.

Richter, Linda M., Amy Norman:

“AIDS Orphan Tourism: A Threat to Young Children in Children Care”, Vulnerable Children and Youth Studies, Vol.5, No.3, September 2010, ss: 217-229.

Risley, Amy:

“Protecting Children and Adolescents in Uruguay: Civil Society’s Role in Policy Reform”. Social Sciences, 2014, 3(4), pp.705-725.

Salim, Muammer:

“Geçmişten Günümüze Türkiye’de Çocuk Koruma Politikaları ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sahovic, Nevena Vuckovic:

“The Role of Civil Society in Implementing the General Measures of the Convention on the Rights of the Child”, UNICEF Innocenti Research Centre Working Paper, June 2010.

- Scott, D., C.M. O'Neill: "Contact Between Children in Out-of-Home Care and Their Birth Families", School of Social Work-University of Melbourne, July 2005.
- Shang, Xiaoyuan: "Looked- after children: contact with siblings. Update to 'The Children Act 1989.
- Shang, Xiaoyuan: "Looking for a Better Way to Care for Children: Cooperation between the State and Civil Society in China". Social Service Review, Vol. 76, No.2, June 2002, pp.203-228.
- Sinclair, Ian, Ian Gibbs: "Children's Homes: A Study in Diversity", Chichester, Wiley: 1998.
- Smith, Andrea: "Indigenous Peoples and Boarding Schools: A Comparative Study" Permanent Forum on Indigeonus Issues-Eight Session, New York: 29 January 2009, Secretariat of the United Nations, (Çevrimiçi), http://www.un.org/esa/socdev/unpfii/documents/E_C_19_2009_crp1.pdf, 25 Ocak 2016.
- Smith, Mark: "Rethinking Residential Child Care-Positive Perspectives", The Policy Press, 2009.
- Sonia, Morgan, Righton Peter: "Child Care: Concers & Conflicts", London Hodder & Stoughton, 1989.

- Soothill, Keith, Claire
Fitzpatrick, Brian Francis: “Understanding Criminal Behaviours”, Willan: 2009.
- Söğütlü, İlyas: “Türk Modernleşmesi Sürecinde Mithat Paşa”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 11, Sayı 1, 2010.
- Şenocak, Hasan: “Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri”, Sosyal Siyaset Konferansları 51. Kitap, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayını, ss:177-230.
- Tabakoğlu, Ahmet: “Osmanlı Toplumunda Aile”, T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, Ankara: 1992.
- Tadele, Getnet, Helmut Kloos: “Vulnerabilities, Impacts, and Responses to HIV/AIDS in Sub-Saharan Africa”, Palgrave McMillan:2013, ss:8.
- T.C. İçişleri Bakanlığı
Dernekler Dairesi
Başkanlığı, Dernekler Bilgi Sistemi: <https://www.dernekler.gov.tr/tr/DernekIslemleri/derbis.aspx> (Çevrimiçi), 20 Ocak 2016.
- Tizard, B., O. Cooperman, A. Joseph, J. Tizard: “Environmental Effects on Language Development: A Study of Young Children in Long-stay Residential Nurseries”, Child Development, Vol.43, pp.337-358.
- Thoburn, J.: “Child Placement: Principles and Practice”, Aldershot, Arena: 1994.

- Tobis, David: “Moving from Residential Institutions to Community-Based Social Services in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union”, The World Bank, 2000, ss:38.
- Tolfree, David: “Roofs and Roots - The Care of Separated Children in Developing World”, Save the Children Fund, UK, 1995, pp.11-83.
- Tregoubova, Tatiana: “Challenges for Modern Social Work in Russia: Problems and Prospects”, Professional Development: The International Journal of Continuing Social Work Education, Vol:3, No:1, 2000, ss:5-14.
- Triseliotis, John: “Contact Between Looked After Children and Their Parents – A Level Playing Field?” Adoption&Fostering 2010, Vol.34, No.3.
- Trout, Alexandra L., Kathryn Casey, Beth Chmelka, Catherine DeSalvo, Robert Reid, Michael H. Epstein: “Overlooked: Children with Disabilities in Residential Care”, Child Welfare of America, Vol.88, pp.111-136, 2010.
- Türkiye Diyanet Vakfı: “Hz. Peygamber Döneminden Günümüze Yetimlerin Himaye Edilmesi-Koruyucu Aile Olmak”, Ankara, 2014.
- UN: “General Comment No.12 (2009) The Right of the Child To Be Heard”, Committee on the Rights of The Child, Fifty-first Session, Geneva, June 2009.

- Usta, Sevgi: Çocuk Hakları ve Velayet, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul.
- Ünal, Vehbi: “Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları”, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık 2012, Cilt: 36, Sayı:2, ss:1-27.
- Wang C, Holton J: “Total Estimated Cost of Child Abuse and Neglect in the USA”, Chicago, 2007.
- White, Kate: “The Quest for Sustainable Solutions to Uganda’s Orphan Care Crisis” Undergraduate Honors Thesis, Indiana University, 2012.
- Whittaker, James K., Albert E. Trieschman (ed.): “Children Away from Home: A Sourcebook of Residential Treatment”, Aldine Transaction, February 28, 2009.
- Who We Are: http://www.savethechildren.org/site/c.8rKLIXMGIpI4E/b.6146355/k.24E9/Who_We_Are.html. (Çevrimiçi), 27 Temmuz 2015.
- Wolins, Martin (ed.): “Successful Group Care- Explorations in the Powerful Environment”, 2009.
- World Health Organization: “Trade, Foreign Policy, Diplomacy and Health”, <http://www.who.int/trade/glossary/story006/en/>(Çevrimiçi) 21 Şubat 2016.

www.halfthsky.org (Çevrimiçi) 31 Ocak 2016.

Yazıcı, Ergün:

“Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri”, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2012, Cilt: 9, Sayı:18, ss:499-525.

Yazıcı, Nesimi:

“Osmanlılarda Yetimlerin Korunması Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2007, Sayı:1, Sayfa: 1-46.

Yıldırım Doğru, Sunay,
Neslihan Durmuşoğlu
Saltalı, Onay Budak, vd:

“Çocuk Hakları ve Koruma-Aile Refahı ve Koruma”,
Eğiten Kitap, Ankara, 2015.

Zayed, Yago, Rachael
Harker:

“Children in Care in England: Statics”, Briefing Paper,
House of Commons Library, Number 04470, 5 October
2015.